

Dožínky
Národopisné slavnosti 1930
Varhany na Vsetínsku
Tradice sklářství na Valašsku
Jaroňkové

T. G. Masaryk a Valaši

Vzpomínky na 20. století

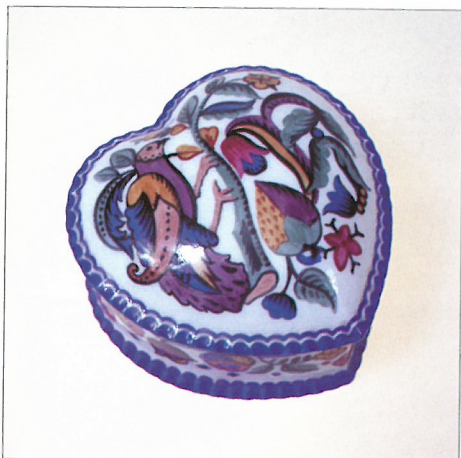
R. Pavlíka, generálmajora v. v.

Kdo byl Dr. Erich Schön-Kulka

Vsetínský skauting

„Život jako housle“

Jubileum Z. Kašpara

4

květen
2000/1

Valašsko

3

Budova fojtství v Jasenné, č.p. 60 - kulturní památka (foto J. Černava 1939, z pozůstalosti Jaroslava Žily, Muzeum JV Moravy ve Zlíně) 1

Soukromé muzeum - fojtství v Jasenné – současný stav (foto D. Daňová) 2 - 3

Interiéry fojtství s památkami na život fojtství i obce Jasenná: černá kuchyně, která sloužila ve fojtství jako vězení, jízba v přízemí – původní úřadovna fojtství 4 - 5

Původní malovaná deska z kozubu střechy fojtství z r. 1777 se jménem prvního majitele (sníata v roce 1955 při opravě střechy, dnes vystavena v interiéru budovy) 6

1

2

Dřevěná budova fojtství z r. 1748 je vynikající památkou původního lidového stavitelství na Valašsku. Jednopodlažní roubená stavba s pavláčkou je cenná kulturně i historicky. Zrekonstruované původní interiéry, sloužící v 18. a v 1. polovině 19. století k úřadování fojta (přízemí) i k rodinnému bydlení (místnosti v patře), jsou dnes zajímavým památkem zašlých časů. Historie stavby je spojena se jménem vlastníka zvláštěního privilegia na svobodné držení dědičného fojtství v Jasenné, které získal v roce 1726 Jiří Mikuláščík od vizovického pána, hraběte Prokopa Gollena, za dob-

ře služby a odvahu při záchraně pána před utopením. Rod Mikuláščíků se na fojtství držel už od roku 1663. I po zániku feudálního zřízení v r. 1848, a spolu s ním i výsadního postavení erbovního fojta, zůstala usedlost fojtství i s okolními hospodářskými stavbami v majetku rodu Mikuláščíků až do r. 1965, kdy byla převedena pod státní správu.

V roce 1976 byla v budově fojtství zřízena Oblastním muzeem jihovýchodní Moravy v Gottwaldově (Zlíně) expozice ze sbírky dokladů hmotné lidové kultury a pamětní síň obce. Sami členové rodiny Mikuláščíků tehdy nabídli svou pomoc a kromě péče o budovu fojtství a její nejbližší okolí hledali společně s muzejníky po jaseneckých stodolách a chalupách původní předměty pro vybavení památníku.

V roce 1992 bylo fojtství podle zákona o restitucích rodině Františka Mikuláščíka vráceno do soukromého vlastnictví. O údržbu a provoz muzea se dnes stará celá rodina. Denně, a to v kteroukoliv hodinu, se v Jasenné nedaleko Vizovic můžete zastavit na svých cestách za poznáním lidové architektury, historie i současnosti Valašska. Fojtstvím vás ochotně provede a poutavý výklad vám podá paní Zdenka Mikuláščíková; s hrdostí a láskou upozorní na prastaré památky po předcích, zavzpomíná na chvíle, kdy ji jako šestnáctiletou portrétoval malíř Jan Kobzák, pochlubí se zápisy vzácných hostů v knize návštěv. Stejně jako jejich dcery PhDr. Dana Daňová, která se stará o propagaci muzea v médiích, nebo Zdenka Turková, která jako současná starostka navíc pečuje o blaho celé obce Jasenná, jsou i manželé František a Zdenka Mikuláščíkovi těmi nejlepšími strážci starých rodinných památek.

6

4

5

Stanislav Mikuláščík: Pomník valašských portášů v Jasenné. Socha je věnována památce jaseneckých fojtů-portášů, sloužících v minulosti k ochraně práva a zemské hranice. Její autor sám pochází z rodu Pavla Mikuláščíka, bratra stavitele fojtství Jury Mikuláščíka – poručíka portášů. (foto H. Jabůrková) 7

7

vítáme Vás nad prvním číslem jubilejního roku 2000. Už si nepleteme dvojku s jedničkou při psaní nezvyklého letopočtu. Ted' už jen abychom se nepletli, když jde o historické souvislosti a jejich příčiny, kterých si musíme všimnout, když se máme dostat trochu dál. Současná doba nám přináší ne jeden problém, který řešili s úspěchem už naši předkové, a je jen na nás, jaké poučení si dokážeme z toho vyvodit. Doufáme, že články v našem časopise budou pro Vás v tomto směru zajímavé, a že Vás navíc i potěší.

To si přeje celá naše redakce.

Já osobně jsem rád, že díky březnovému výročí nám T. G. Masaryk už nepřipadá jen jako dědeček ze starých čítanek, ale že už zase víme, že to byl hlavní konstruktér naší první republiky, a když chceme teď přestavovat, že bychom si měli ty jeho plány a nákresy asi lépe prohlédnout. A že jeho slova o potřebě mravnosti a vzdělání mají najednou punc současné naléhavé potřeby!

Kdybychom se tak ještě dočkali celonárodně vypsaného konkurzu na „nové poučení z krizového vývoje“, které by podrobně zmapovalo, co se nám to vlastně stalo a jak se z toho dostat! To by bylo! Ale třeba bude stačit, když si uděláme tu inventuru každý u sebe. Posílí to naši imunitu, se kterou to zrovna není v pořádku, a třeba nám to i pomůže lépe vykročit do té třetí tisícovky.

Břetislav Dadák

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)

Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín

Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690,

fax: 0657/611 689, e-mail: muzeum@vs.inext.cz

Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka

Výkonný redaktor: Mgr. Hana Jabůrková

Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák

Redakční fotograf: Miroslav Langer

Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Břetislav Dadák, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk

Fišer, PhDr. Karel Pavlišťík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr.

Jiřina Veselská

Příprava pro tisk: František Valer - Týdeník Kroměřížska

Tisk: TG LANŠKROUN

4. číslo vychází 18. května 2000 v nákladu 1000 výtisků

Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2000)

Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí,

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum Jihovýchodní

Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví

ISSN 1212-3382, registrováno u OÚ Vsetín: VS-042/1998

Foto na přední straně obálky: M. Langer, A. Mynář, M. Kašparová

- 1 Obsah, tiráž, úvodník (B. Dadák)
- 2 A. Skypala: Z poemy Podzim s Diogenem (báseň)
- 3 Čím je pro mne Valašsko... (Augustin Skypala, p. Mgr. Jan Bobčík, Henk Moesbergen)
- 4 Dožínky (L. F. Piperek)
- 7 Národopisné slavnosti moravskoslezské na Vsetíně 1930 (E. Urbachová)
- 10 Listy Jakuba Matýska z Juřinky příteli Gallašovi (Z. Fišer)
- 13 Zapomenutý vsetínský varhanář Josef Schramm a jeho učitel Martin Šaško (A. Kotrla)
- 14 Další ohrožený druh - varhany (L. F. Piperek)
- 17 Počátky sklářství na Rožnovsku (L. F. Piperek)
- 20 K historii skláren ve Valašském Meziříčí (A. Podzemná)
- 23 Sklářská škola Valašské Meziříčí (O. Hofmannová)
- 25 Současné proměny skla (J. Jabůrek)
- 27 Nový majitel - stará tradice (H. Jabůrková)
- 33 Jaroňkové (T. Mikulaščík)
- 35 Bratři Jaroňkové a Hanácko-valašská výstava v Holešově v roce 1914 (Z. Fišer)
- 36 Malířské návštěvy u Masaryků (F. Hlavica)
- 39 T. G. Masaryk jako poslanec za valašská města (J. Demel)
- 40 Vzpomínky na 20. století pana Roberta Pavlíka, generálmajora v. v. (J. Fabiánová)
- 41 Kdo byl Dr. Erich Schön - Kulka (L. F. Piperek)
- 42 Mozaika osobních vzpomínek na pana Ericha Kulku (D. Novotná-Ekartová)
- 43 Osmdesát a třicet sedm let vsetínského skautingu (R. Kočík)
- 47 Beskydské pralesy - 3. část (K. Pavelka)
- 50 Klíněnka jírovcová (*Cameraria ohridella*) (L. Brabec)
- Ruměnice pospolná (*Pyrrhocoris apterus* L.) (L. Brabec)
- Vachta trojlístá (*Manyathes trifoliata* L.) (M. Kašparová)
- 51 Ohlédnutí za výstavou: Lovecké motivy - Z deníku Idy Walterové (H. Jabůrková)
- 53 Na besedě: Dožínky na Kyvaňkách (Žofie Minářová)
- 53 Od všeho trošku: Valašská dědina nově (J. Veselská)
- 54 Planetka jménem Doleček (F. Martinek)
- Botanik Jan Bubela (M. Kašparová)
- Školení managementu muzeí ČR ve Valašském Meziříčí (L. Brabec)
- 55 Poradna konzervátora (Z. Hanáček)
- Bible česká Durychova-Procházkova (J. Fabiánová)
- 56 O Valašsku na Valašsku (D. Malina)
- 57 Vzpomínáme:
Za Svatavou Halovou (Z. Marhoulová)
Vzpomínka kamaráda (J. Ruszelák)
Naši jubilanti:
K osmdesátinám Zdenky Jelínkové (E. Urbachová)
- 58 Rozhovor: Život jako housle - rozhovor s jubilantem Zdeňkem Kašparem (L.F.Piperek)
- 60 Muzejní zpěvníček valašských písniček: "Zahraj ně, hudečku" (Z. Kašpar)

Obálka:

Navštívte: Fojtství v Jasenné (H. Jabůrková, M. Langer)

V ateliéru: Akad. malíř Jiljí Hartinger (O. Mehešová)

Za tajemstvím depozitářů: Triptych křišťalových váz Plané růže, 1983, design Ludvika Smrčková (T. Mikulaščík)

PŘIPRAVUJEME:

betlémářství na Valašsku • o pokladech na Valašsku • pivovary a palímy na Valašsku • básnické dílo Ivo Odehnala • z deníku židovské dívky lly Eichnerové • „karlovská obšata“ v 1. polovině 19. stol. • dílo Antonína Stradla • z historie natáčení ČT Ostrava na Valašsku • v ateliéru: akad. malíř L. Majer ...

*Všeho můžeš zanechat všechno opustit
rozestlané lože
lunu nad lesy
i věčné nanebevzetí slunce
Můžeš žít za mořem
žít pod zemí
bez návratu*

*Ale co nemůžeš co nemůžeš
neříct
nenapsat
nevyrýt do zdi*

proč žiješ

Z poemy Augustina Skýpaly Podzim s Dógenem

Básník a novinář Augustin (Gustav) Skýpala se narodil 22. listopadu 1920 v Jarcové u Valašského Meziříčí. Jako redaktor působil v různých nakladatelstvích. Do literatury vstoupil sbírkou Konec sezóny s jodem a knížkami veršů pro děti Veselý rok a Zvířátka. Po roce 1968 nesměl publikovat, a tak jeho básnické sbírky Podzim s Dógenem, Nebe pro pěší a Město - můj Getsemanský sad vyšly až v posledním desetiletí.

Čím je pro mne Valašsko?

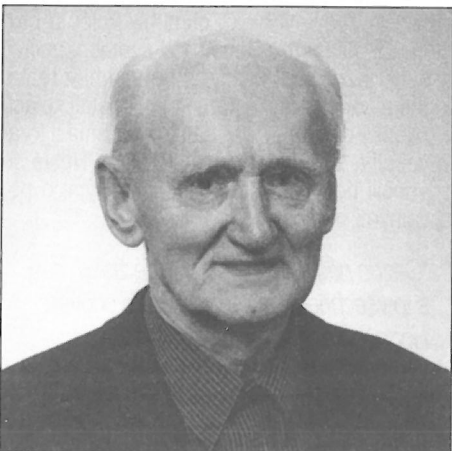
Augustin SKÝPALA, básník

Biblicky vzato je Valašsko mým Betlémem, Nazaretem i zahradou zvanou Getsemany. Místem narození Jarcová, rájem dětství Oznice, alejí láskyplných strastí Valašské Meziříčí.

Mezi pohanským Radhoštěm a katolickým Hostýnem je můj střed světa. Tam je pro mne nebe na zemi a země nebi nejbliže. V bouřkách se z černých mraků vynoří bosá noha Hospodina a na protější stráni v té průtrži mračen jde starý Šimčík ke zvonici zahánět zvoněním kru-pobití. Ještě dnes tam na Oznici tu dřevěnou zvoničku mají. Proti jakým pohromám?

Téměř dvouhodinové lesní cesty z naší pasekářské samoty Nivky do meziříčské měšťanky a pak do odborné školy pro zpracování dřeva vedly kolem památných míst: přes Píškovou, kde na mýtině sedával T. G. Masaryk v době svého poslancování na Valašsku, nebo kolem Bečvy, kde na Žabárně pobýval se svou rodinou. Takže od mariánských poutí na svatý Hostýn a do katolicko-evangelického Pržna mne zavedlo kulturní putování od Bečvy až – k Vltavě.

Praha poprvé spatřena v září 1937, kdy mi bylo sedmnáct a doprovázel jsem tatínka, italského legionáře, na pohřeb pana prezidenta. Podruhé až v květnu 1945, když se otevřely vysoké školy a já se nezapsán potloukal po všech posluchárnách, přednáškách a seminářích filosofické fakulty až do jara 1946. Jan Patočka, Václav Černý, Bohumil Mathesius a za pár překladů pro Mladou frontu se dalo žít i o chlebě a vodě. Někdy doslova. Ale Praha v té době jakoby patřila Valachům: Václav Kašík, František Hanus, Josef Hapka, Slávina Hýžová, Svata Papež-Šaton, Svatopluk Havelka, Pavel Bok, Dušan Rozehnal, Miki Kučera – jme-

nuji jen ty, s nimiž jsem se sblížil už v meziříčských mladých letech koncem první republiky a ve zlé době Protektorátu. A tady musím připomenout oba pro mne nejvýznamnější "čestné Valachy", bratry Radoky, Alfreda a Emila, kteří přijeli do Meziříčí, aby zmizeli pražskému Gestapu z očí. Nakrátko se jim to podařilo.

Valašsko mých lásek – vysněných i polo a zcela skutečných – je lehce poukryto v mých rozebraných sbírkách veršů: Konec sezóny s jodem, Nebe pro pěší, Město můj Getsemanský sad, Podzim s Diogenem a možná i v těch dvou tuctech veršovaných skládanek pro děti. Měl jsem štěstí na výtvarný doprovod: Anna Grmelová, Alena Ladová a Stanislav Kolíbal, žák Antonína Strnadla z trojhvězdí trojanovických kumštýřů.

Praha, 22. února 2000

Tomáš J. BAŤA

Valašsko je pro mne především můj rodný kraj, kraj mého dětství a raného mládí. Je to kraj, kde jsem poznal spoustu dobrých přátel a později také spoustu vynikajících spolupracovníků. A tak, i když člověk cestuje po celém světě, pozná mnoho třeba i krásnějších míst – rodný kraj mu v srdci nic nenahradí.

Jsem moc rád, že se mohu dnes vracet na místa, která mi jsou drahá. S potěšením sleduji všechny ty změny – některé bych ovšem raději neviděl, ale takový už je život. A tak se nevzdávejme a ten náš kraj hýčkejme a zvelebujme. Vždyť si to my, Valaši, zasloužíme.

Toronto-Kanada,
10. dubna 2000

Henk MOESBERGEN, majitel firmy H&I Trading Company, NEFIT CENTRUM Hošťálková a hotelu Na Trojáku

Pocházím z Renswoude v Holandsku a na Valašsku působím už devět let. V roce 1991 jsem poprvé navštívil vaši republiku jako velitel hasičů při příležitosti přátelského pobytu u kolegů z oboru ve Velkých Karlovicích. Mým původním povoláním jsou elektroinstalace. Naše současná firma se sídlem v Hošťálkově začala v roce 1995 v Třebíči. Z Holandska dovážíme plynové kondenzační kotle, které v ČR i na Slovensku prodávají, montují a poskytují servis námi speciálně vyškolené firmy. Školící centrum a sklad máme v Praze, spolupracujeme se 48

dealery po celé ČR. Do Čech jezdím vždy na jeden týden v měsíci. Takže vaši republiku znám myslím dobře.

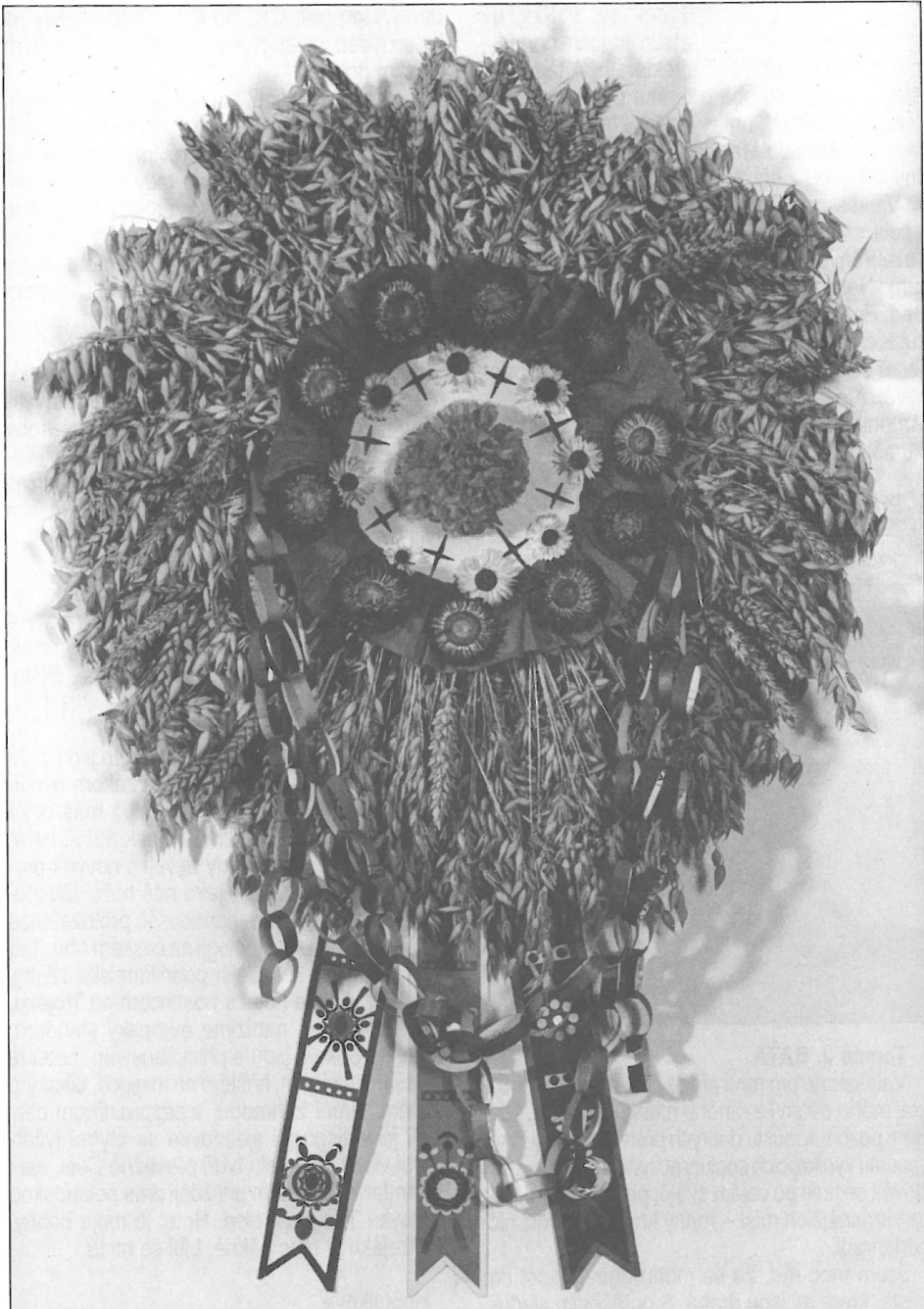
Co se mi tady líbí? Nejvíce snad kopce, sníh, krásná příroda, větší životní prostor než v naší zemi a klid. U nás je všude rovina, málo sněhu, hodně lidí. Ve volné přírodě tady dokonce rostou orchideje, které cítím na dálku, protože je doma v Holandsku pěstují a milují je. Co tady bylo pro mě nové, to byla spousta drátů všude v krajině. U nás se vedou pod zemí. A potom díry na silnicích a nekvalitní železniční přejezdy. Ale zase naopak ta trať ve směru Vsetín – Velké Karlovice má svou atmosféru – atmosféru minulosti. Celou cestu jsem byl jako u vytržení, když jsem tam vloni jell! U nás už třeba krásy nebo koně chodit po silnici neuvidíte. Překvapil mě i obecní rozhlas, když začal nahlas vyhrávat – počátku měl jsem pocit, že musím vyjít ven a začít něco slavit.

Lidé jsou tady velmi dobrotiví, ale mají zbytečný respekt z cizinců. Já se zdejšími lidmi vycházím dobře. Domlouvám se tu německy a anglicky a poslechem se učím česky. Když chci, mluvím pomaleji a více přemyslím, pak dělám méně chyb, i když svého akcentu se zbavit nemohu.

Co je v ČR vysloveně proti mně, to jsou vaše zákony a normy. My máme také zákony a normy, ale co je staré, je staré. Když máš nové nápady a chceš něco změnit, pak nutně narážíš. Velmi tvrdé boje tady bývají s novými projekty. Váš projektant je jako náš bůh. Obchodování bylo zpočátku jednodušší, protože naše kotle byly novou technologií na českém trhu. Teď tu však máme i vedlejší podnikatelské zájmy. Jedním z nich je hotel s hostincem na Trojáku, ve kterém dnes nabízíme evropský standard. Všechny pokoje jsou s příslušenstvím, hotel je vybaven bazénem, hřištěm na minigolf, dětským hřištěm, zimní zahradou, v bezprostřední blízkosti je k dispozici sjezdovka se čtyřmi lyžařskými vleky. Klientelu tvoří převážně Češi, ale i Holanďané, kteří sem přijíždějí přes holandskou cestovku Tsjecho Reise. Hotel je moje hobby. Na Trojáku je moc pěkně. Líbí se mi tu.

Hošťálková,
10. března 2000

Dožínkový věnec z Valašské Polanky

Dožínky

Lubomír F. Piperek

Poslední den žni dostal v lidovém prostředí slavnostní ráz, podbarvený radostí, že skončila namáhavá polní práce a úroda je uložena v bezpečí stodol. Kromě této úlevy se v atmosféře dožinek, dožaté, nebo "homoly", jak se jí říkalo na jižním Valašsku, ozývá také poděkování za dary přírody, za Boží pomoc a požehnání, prosba o další ochranu a prosperitu.

Již během práce se na poli rozléhal toho dne, více než kdy jindy, zpěv ženců a žneček. Popěvky měly různý ráz: pracovní, rytmický, milostný, ale hlavně škádlivý:

*"Matúšovy žnice pily by velice,
namísto kořalky dostanú zelnice!"*

Pozornost všech byla upřena na poslední snop, jemuž místy říkali "žebrák". Nikdo ho nechtěl odnést z pole na vůz, aby se mu po zby-

tek roku nelepila smůla na paty. Úlohy se nakonec musela zhostit některá z mladších dívek, která ho nesla v průvodu, a na hospodářově dvoře s ním potom předváděla žertovný (a často i lascivní) tanec. V novějších dobách se více děvčat a žen, pro umocnění zábavného prvku a rozpustilosti, dokonce převlékalo do masek "snopů" a tancovalo se ženci i hospodářem.

Po skončení práce se houf polních dělníků vydal do hospodářova obydlí. V čele byl nesen dožínkový věnec, uvitý z toho druhu obilí, které se naposled sklízelo (v naší oblasti to bývala

pohanka nebo oves). Tento symbol byl vyzdoben červenými a modrými stuhami, papírovými růžemi a cetkami i pozlátkem a zrcadélky. Někde do něj vplétali zase polní kvítí, zelené větvičky a další druhy obilí. Věnec býval posvěcen v kostele při děkovné bohoslužbě za úrodu a v hospodářově domě zůstával zavěšen až do vánočních svátků, kdy byl různým způsobem používán jako významný obřadní a magický prostředek.

Těch několik málo vážných obřadních prvků v dožínkovém veselí nese zřetelné stopy inspirace staršími závaznými svatebními obyčeji. Před průvodem se v hospodářově domě zavíraly dveře stejně jako před ženichem, přicházejícím do domu nevěsty. Návštěvníci si také stejně vyžadovali vstup písněmi - jen ve Velkých Karlovicích ještě předtím o uzavřená vrata rozbíjeli staré hrnce.

*"Pane hospodáři, otvírajte dvéří,
nesem vám věneček ze samého péří.
Panímámo zlatá, otvírajte vrata,
nesem vám věneček ze samého
zlata ..."*

Když byli hosté vpuštěni, svobodná dívka, nesoucí dožínkový věnec, položila jej postupně na hlavu hospodáře a hospodyně. Pronášela přitom přání, připomínající magické blahosné "šťastikování" domácí čeledě o vánočních svátcích:

*"Já vám vinšuju, aby vám Pán Bůh dal
toléj zdraví, co je v tem věnečku trávy,
a toléj šťastí, co je v něm listí,
do maštale kopu hříbjátek,
do kolébky mandel děťátek,
do míška dukáty zlaté,
po smrti bývání svatě!"*

Pak se všichni domáhali na pánu domu bohatého počastování:

*"Poprodaj, gazdičko, barana,
budeš nám nalévat ze džbána,
poprodaj ovečky malunky,
budeš nám nalévat pálenky!"*

Ale takový nebo podobný popěvek byl splněn pouze způli. Páleného, piva teklo jistě vždy proudem, ale zákusem býval skromnější. Na jižním Valašsku dostávali tradiční vdolky, jimž se říkalo "homola" - název pečiva se v tomto regionu přenesl na celou slavnost. Jinde se těšili zase na "žňový vdolek", okrouhlý koláč o průměru až půl metru. Připomínal svatební pečivo a býval ozdoben klásky uhnětenými z těsta. Zkrátka, jak podotýká pamětník, "dostali koláčů a pálenky dosyta". Po vydatném aldamáši trvalo veselí a zpěv do pozdního večera. Hosté se odvdělili hostitelům různými lichotivými a pochvalnými popěvkami:

*"Gazdo náš, gazdo náš, veselé žnice máš,
a to všechno proto, že jich dobře chováš.
Hodného my gazdu máme
v tom červeném dolománě
a gazděnka je hodnější
a jak ím to spolu svědčí!"*

Sami navzájem se zase častovali popěvky, jejichž škádlivý ráz byl s přibývajícím večerem čím dál tím více osobnější, sarkastičtější a erotičtější.

Poněkud odlišný ráz i důvod mívaly vždy dožinky kolektivní. Nejsou přítom záležitostí propagandy posledních poválečných let, jak by se mohlo zdát.

Oslava zakončení žni je skutečně jakousi neutrální slavností s prvky lidového divadla. Na rozdíl od hospodářských zvyků a obyčejů, provozovaných v užším rodinném kruhu, se při ní vyskytnou jen velmi zřídka reminiscence věrských představ, prosperitní magie a křesťanské víry. Dožinky nikdy nebyly závažným obyčejem, jehož nedodržení by mohlo ohrozit venkovskou komunitu neúrodou či jinými pohromami. (Tak byl chápán např. masopust, dodržování postu, prosebné průvody do polí na den sv. Marka a svěcení svátků). Slavnost se také neváže (na rozdíl od Vánoc, Velikonoc, jarního výhonu na pastvu aj.) na astronomický nebo církevní kalendář.

Té skutečnosti, že dožinky jsou "pouhou" nezávažnou oslavou sklizně, bylo v novověku vždy využíváno nejrůznějšími politickými a společenskými skupinami. Ty se snažily na venkově nebo prostřednictvím venkova propagovat své zájmy. Stejně často měly oficiální dožinky, prezentované s bombastickým nevkusem, vzbuzovat falešné představy o sepětí rolnického lidu s vládnoucí vrstvou.

Tento poznatek se dějinami táhne od vrchnostenských dožinek na panstvích, přes slavnosti pořádané agrárníky pod heslem "venkov

jedna rodina", až po reálnosocialistické dožinky okresní, krajské a celostátní.

Pro zajímavost si všimněme některých historických paralel blíže:

Na počest korunovace Leopolda II. v roce 1791 a Františka I. v roce 1792 bylo rozhodnuto pořádat selské dožinky v pražské Královské oboře. Zachovalo se více popisů této nákladné a devótní slavnosti, např. z pera účastníka, sedláka a písmáka Rulíka:

"... Bylo povýšených placů uděláno a při každém byly podle obyčeje krajů muziky, na kterýchž z 15 krajů pozvaní sedláci tancovali a veselí byli. Na to v pěkném pořádku táhli svatebníci, před nimiž šel počet granatýrů s tureckou muzikou a městské gardy též se svou muzikou. Pak jel vůz triumfu čtyřmi voly zapřažený, kteříž měli pozlacené rohy. Hned jeli s dvěma pluhu a všecko polní nářadí, jako hrábě, cepy, kosy, nesli. K těm připojení byli zpěváci a muzikanti, zpívající píseň českou, kteráž na dožinky směřovala. Při muzikantech šlo 17 párů ženichů a nevěst a za nimi pozvaní hosté ze všech krajů, každý v svém kroji, jakéhož doma užívá, i se svou muzikou... I sešlo se tu množství českého lidu veliké, samého selského lidu přes 8 000 se počítalo a vozů tu bylo na 1 500. Byla pak hostina pro venkovské lidi takto připravená, totiž: hovězí pečené 883 liber, naloženého 1235 liber, vepřových kejť 250, skopových 2332, šunek 900, uzených klobás 509, koláčů a buchet 8 000 kusů, zemliček 6 412 ks, chleba 1 000 bochníků, kmínových bochníků 2 076, piva 200 sudů".

S chystanou hostinou to ale dopadlo velice špatně, povědomost o přichystaném pohoštění přitáhla na špatně hlídané prostranství lumpenproletariát z celé Prahy. Jak píše jiný účastník slavnosti, osvěcený úředník, sběratel lidových písní a spisovatel Jan Jeník rytíř z Bratřic:

"Aby tento mladý venkovský lid k tanci neb rejdování větší chuti nabyl, byly pro něj mnohé prkenné boudy a kolny vyhotoveny, v kterýchžto hojnost nápoje a pokrmu se nalézalo a zdarma mělo rozdávat. že ale nenadále náramná nepořádnost povstala, při které ty všechny s pokrmem a nápojem naplněné boudy a kolny v jednom momentu vykradeny byly, tak sice, že ten hladový a při velkém parnu velmi žíznlivý lid nic nedostal". Brzy po nepodařené slávě se rozšířila po Čechách pololidová veršovaná skládání, která si brala událost na mušku. V jednom z nich se psalo jakoby ústy venkovanů:

*"Jak medvědy nás vodili,
mezi stromky rozdělili,
páni dobře hodovali,
řkouce, bychom tancovali."*

*Nás přistě nechte s pokojem,
my víc bláznů nebudem,
za tu slávu pěkně děkujem,
ale na věky víc nepřijdem".*

Ale přišli, ve velkém počtu a celkem brzy. Již 14. září roku 1836 uspořádali čeští stavové na

„Dožatá“ předvedená skupinou z Hovězí na slavnosti při národopisné výstavě na Vsetíně r. 1892

(foto L. Ulrichs, FA OVM Vsetín)

V Polance dne 5. června 1895

Veletěný Pane!

Trvám, dleleďná, jak hned při prvním píšťáku na
svém náhledu, že při nymajitel poměrech nic kladného
z Polanské farnosti. A vyjítu se vypraviti, nedá.
Zároveň, s obkladem, že pte, věže, nymajitel pte,
svět a veselí, obkladem, jsem musen zadržeti, se
tak, by nejmenší, stou, nepadl, na mne, že se jítu, jak
Kole, s veselostí, ze hřmání, tím, mioné, že vlivem, pte,
A vypravu, tak, hlavě, jak, by, bylo, svatý, z, Polany.
Krátký, gón, nejle, své, stě, k, a, farní, své, farníky.
Proto, prosím, svatý, mne, a, jak, v, m, a, l, a, d, e, c, e, t, e,
v, e, l, e, k, e, s, t, e, k, a, - b, y, j, e, m, p, o, m, o, d, e, n, y, - n, a, p, o, s, t, e, t, e, p, o, s, t, e,
Krátký, se, a, a, jak, pte, je, ale, z, v, o, l, n, e, h, p, e, t, e, n, a, v, l, e, d, e,
m, i, c, h, o, p, r, a, f, o, r, m, e, t, e, m, e, n, e, m, - z, a, k, o, v, e, d, e, n, e, p, o, s, t, e, n, e, p, o, s, t, e,
d, e, k, u, j, i, s, n, a, d, n, a, j, a, k, o, p, e, n, e, j, e, m, p, o, s, t, e, t, e, v, e, j, i, z, a, p, l, e, t, e, n, e, m.

Va vší úctě
oddaný
Ant. Příbyl farář.

Dopis Antonínou Příbyla L. Janáčkoví k organizaci dožinek na NVČ v Praze r. 1895

počet korunovaného krále českého velikou lidovou slavností, při níž krojovaní obyvatelé z jednotlivých krajů království předváděli dožinky a svatební obřady. A pak bylo takových slavností více.

Ze s organizací dožinek v rámci národopisných slavností měli starosti i ti, kteří k celé záležitosti přistupovali s vážností, svědčí tento úryvek z korespondence mezi organizátory pražské Národopisné výstavy Československé a farářem Antonínem Příbylem z Valašské Polanky. Ten byl, jako úspěšný organizátor "Valašské svatby" na národopisných slavnostech na Vsetíně, vyzván, aby připravil pásmo i pro celonárodní výstavu. Odpověděl Leoši Janáčkoví:

V Polance 4. ho června 1894

+++

Veletěný Pane!

Odpusťte, že jsem Vám tak dlouho neodpovídal, neboť jsem poněkud ponechával si na rozmyšlenou, co mám činiti. Rozmyslel jsem si to, a shledávám, že musím, ač nerad, svou činnost pro výstavu národopisnou odepřít. Lidé se mi naprosto vymlouvají, neboť prý byli na Vsetíně na posměch, a ještě prý se jim doposud v okolních obcích smějí, že byli blázny. Pak se mi dobře nezachovali. Mám z děvčat, tanečnic při svatbě čtyry závitky (svobodné matky, pozn. LP), takže lidé i mně dávají vinnu, že prý jsem je vedl sám ku zlému. Dostal jsem důtku od Konsistoře, abych se zodpovídal, proč mám tolik závitků ve farnosti - a cítím, že jsem se "svatbou" nezavděčil, a "dožatou" bych sobě snad naprosto pro celou budoucnost poškodil. Noty s podepsaným textem vděčně Vám v krátkosti pošlu.

Ve vsi úctě oddaný
Ant. Příbyl
farář

(Dopis uložený v archivu EU AV ČR v Brně zapůjčen laskavostí dr. L. Uhlíkové)

Po první světové válce se slavily kolektivní dožinky snad v každé obci. Nadto byly předváděny při příležitostech národopisných slavností a národních svátků. Jejich úroveň kolísala podle toho, kdo je organizoval. Vesměs se ale nesly ve znamení až nekritického vlasteneckého nadšení, lokálního patriotismu a obdivu svérázového hnutí. Jejich průvodními jevy byly alegorické vozy a průvody, selská banderia a řečnické výkony místních veličin. Většinou takové dožinky začínaly místo na poli v hostinci, sokolovně nebo tanečních sálech a také tam končily. Během slavnosti se vždy našel prostor pro nejrůznější lokální agitaci, málo se však dbalo na národopisný ráz akce. "Pak se divte, že slušní lidé se vyhýbají takovému "národním slavnostem" i sdružením, které podobné akce, tzv. "obžínkové" slavnosti, ve strakamakatých krojích pořádají. Řada slavností, jak jsem je letos viděl, byla odstrašujícím dokladem, která se lidové rysy slavností napodobovat nemají..." píše národopisný odborník a vydavatel Českého lidu v roce 1927.

Po roce 1945 dožínkové obyčeje, konané v jednotlivých usedlostech, docela mizí. (Na Valašsku stejně jako jinde). A ani ty kolektivní slavnosti politická situace neušetřila paradoxů. Většinou se při nich připravovaly dva dožínkové věnce - jeden odnesli ženci posvětit do kostela, druhý darovali předsedovi MNV. Souborová zpracování "družstevních dožinek" byla v 50. a 60. letech vládnoucí stranou vyžadována. Ale ani tato, často zfabrikovaná pásma zánik lidové tradice neodvrátila. Ze zpracování se vytratil i ten nepatrný nádech obřadních prvků. V místních poměrech převládly zřetele společenské zábavy. Na pódiih stadionů ve Strážnici a v Nitře svazácké soubory LUT přesvědčovaly publikum, jak vesnice radostně prožívá "rozkulačování" středních a drobných zemědělců, násilné zakládání družstev, ničení venkovského prostředí, rozorávání mezi:

"Když jsme žito svázali do povřísel, schoval se před námi křeček a sysel. Když stohy mandělků zůstaly za nama, venkovský kulak zaskřípal zubama",

informoval na Strážnických slavnostech své posluchače soubor Hradišťan. A aby byl dojem soudružské semknutosti dokonalý, rozeřáli se i jinak pry flegmatictí Hanáci:

"Radost máme v Technoplasto, plníme odvoze na sto! Radost máme velikó, deme na to s mozekó!"

Představy o tom, co je to lidové umění, jak připravovat pódiová vystoupení a proč, jsou dnes u většiny folkloristů našťestí jiné. Doufejme, že řádky, které jsem této problematice věnoval, zůstanou jen historickým poučením, okoreněným trochou hořkého humoru. Všem souborům, nejen těm valašským, přeji, aby už nikdy nemusely sklánět hlavu před různými "ideovými" šafáři a cenzory - at hlavu sklání jen před odkazem minulých generací ve snaze inspirovat se jejich vztahem k práci, k přírodě a jejich živou vírou. A at o lidové kultuře podávají obraz umělecky stylizovaný, ale pravdivý. Však právě žňový popěvek z naší oblasti to řeší optimisticky:

"Už nám Pán Bůh pomohél, pomohél, a susedom nemohél, nemohél. Však aj im on pomože, pomože, všeckým naráz nemože, nemože".

Dožinky na Hrbové r. 1969 - Ruda Čunek veze muziku souboru Jasénka

(archiv OVM Vsetín)

Plakát k slavnostem navrhl akad. malíř Frant. Hlavica

Národopisné slavnosti moravskoslezské na Vsetíně 1930

Eva Urbachová

Po úspěšném Valašském roku v Rožnově 1925, na němž účinkovala ze Vsetínska jen skupina z Nového Hrozenkova se "zemanskou /orsáckou/ svatbou"¹, doprovázejí vystoupení národopisných skupin a krojované průvody řadu kulturních akcí na Vsetínsku. Např. 23. května 1926 se v rámci odhalení pomníku presidenta T. G. Masaryka na Vsetíně konala v Panské zahradě veselice, na níž "krojované skupiny předvedly lidové tance a zvyky"². V roce 1927 se v Liptále při oslavě 100 let od vynalezení ručadla krojovaného průvodu zúčastnilo 250 osob.³ Zvláště početné byly slavnosti k 10. výročí vzniku Československa v r. 1928, kdy Valaši v krajích zajížděli i na celostátní akce v Praze a v Brně.

Vsetínské národopisné slavnosti v r. 1930 pak daleko přesáhly rámec místní události.

Podnět k "Národopisným slavnostem moravskoslezským na Vsetíně 1930" vzešel od Jednoty republikánského dorostu, což byla mládež "Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu", známé spíše jako strana agrární. Podle iniciátorů měly slavnosti poskytnout "všeobecný obraz o životě a kraji na východní Moravě v podání lidovém, vědeckém a uměleckém", měly podpořit hospodářsky chudý kraj valašský.

"Ústřední slavnostní výbor", v jehož čele stál představitel agrární strany Václav Lednický⁴, pracoval už od prosince 1929 a měl zajištěnou podporu vsetínské městské rady. 1. února 1930 se obrátil na veřejnost⁵, aby přizval ke spolupráci vlastivědné pracovníky bez ohledu na stranickou příslušnost, kteří mají zájem o zachování lidové kultury pro budoucí generace. V tomto slavnostním výboru byl neaktivnějším členem jeho místopředseda, známý hrozenkovský vzdělaný sedlák a vlastivědný pracovník Josef Ország-Vranecký, jednatelem byl učitel František Váňa z Liptálu, tehdy předseda místní organizace agrární strany. Byly ustaveny jednotlivé odbory: finanční (předseda Jar. Kublák z Fryčovic), technický (vsetínský stavitel Rud. Horský), propagační (lékárník PhMr Karel Puszkaier), dámský (Bibiana Sovová, manželka MUDr. Sovy, dcera Matouše Václavka), pro vyzdobu města, tribun a stánků (Karel Langer, tehdy student Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze). Protože prof. Josef Válek nepřijal nabízené předsednictví národopisného odboru (dopisem ze 7. ledna 1930), stal se jeho předsedou opět Josef Ország-Vranecký. Byl zvolen čestný výbor, v němž byli vedle politických osobností i spisovatelé a umělci, také Tomáš Baťa. Plakát k slavnostem vytvořil akad. malíř František Hlavica⁶, odznak jeho bratr Emil Hlavica.

V období příprav byly v Hospodářské škole uspořádány ve dnech 23. a 30. března a 6. a 13. dubna přednášky o valašském kroji s praktickými ukázkami jeho zhotovení, které přednesli Josef Ország-Vranecký a Bibiana Sovová, platilo se zápisné 5 Kč a školné za půlden 1 Kč. 23. a 24. května byl uveřejněn v okresních týdenících Lubina a Občanské noviny podrobný program slavností. Koncem května a v červnu otiskovaly Občanské noviny ve čtyřech pokračováních pod značkou P. obsírnou stať: Národní kroj a jeho užívání, v níž autor popisuje jednotlivé součásti kroje a vyzývá k jeho nošení s pietou, ne jako plesový kostým. Intenzivní propagaci slavností se od března věnuje i list agrární strany pro východní Moravu Lidový týdeník, vydávaný ve Val. Meziříčí.

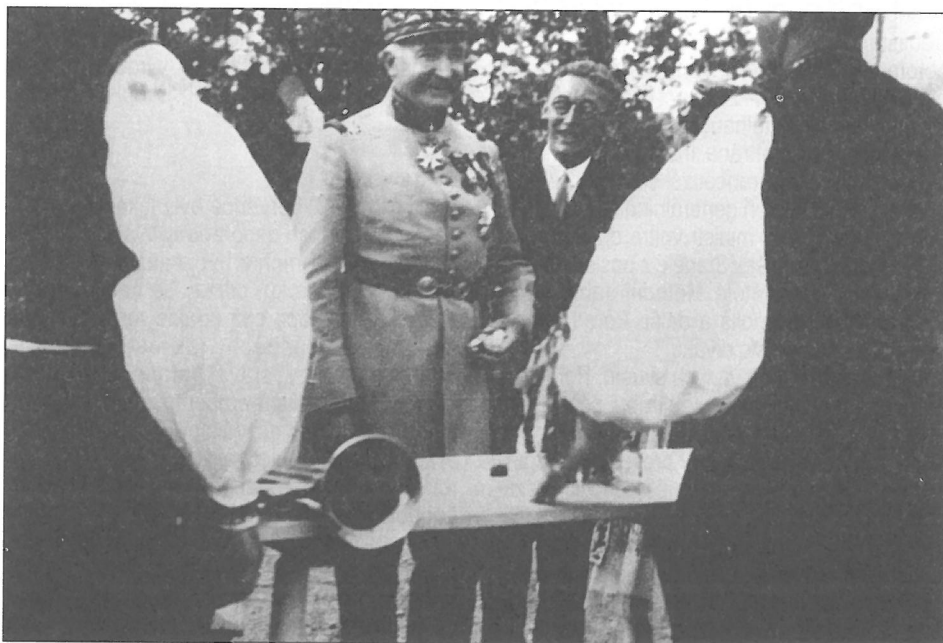
Slavnostem předcházela i korespondence s Ministerstvem národní obrany – byly podány žádosti o zapůjčení samaritního stanu pro zdravotníky a postelí, pokrývek a podhlavníků pro ubytování účastníků ve školách. Žádostem bylo vyhověno, náklady na zapůjčení, dopravu věcí a slámu do slavníků (8 014 Kč) však přesáhly možnosti jejich uhrazení městským úřadem, proto bylo ministerstvo požádáno o odpis aspoň části dlužné částky (4 700 Kč).

Další korespondence směřovala na Ministerstvo železnic – žádost o povolení 33 % slevy jízdného na přílehlých tratích a vypravení zvláštního vlaku, což se setkala s kladnou odezvou.⁷ Pošta zařídila ve dnech slavností razítkování listovních zásilek příležitostným razítkem.

Slavnosti se většinou konaly na nově dokončeném stadionu v Panské zahradě.

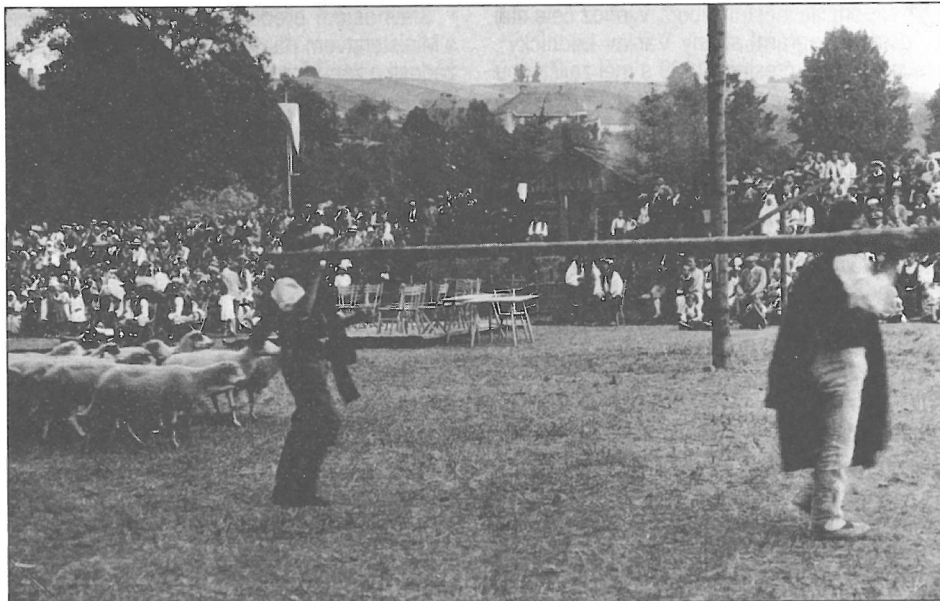
5. července

Odpolední program začínal "Krojovým vystoupením Vsacka". Za doprovodu muziky předvedli účinkující z Nového Hrozenkova vedení J. Országem-Vraneckým tance "kozulenká, křížák, zbojnický a holuběnka". Následovaly tance "křížák, kovářská a točená" a staré zvyky v podání skupiny z Nedašovy Lhoty pod vedením řídicího učitele Josefa Valtra. Hned nato předvedli ochotníci z Valašské Bystřice nově přepracovanou historickou hru o 4 jednáních od Ceňka Kramoliše **Portáši**, která se setkala u čtyř tisíc diváků s velkým ohlasem. V jejím závěru poděkovali herci přítomnému autorovi, který pak promluvil k obecenstvu. Večer ve 20 hodin následovala v Besedním domě **Valašská akademie**. Před vyprodaným sálem vystoupily blíže nejmenované skupiny a jednotlivci, na programu byly zpěvy, tance, vyprávění staříků v nářečí, hra na cimbál, gajdy, snad i kobzu. Nejvíce na sebe upozornil Rudolf Londin ml. "skvěle zatančeným odzemkem", jak o tom shodně referují zprávy v tisku. Nejsou tu však zmínky o tom, uskutečnilo-li se na 23. hodinu avizované "trúbení pastýřů a ohně na okolních horách". Zato uvítání hostů a veselice v Lidovém domě a v Prostředním šenku (Snaha) závěrem večera se konaly.

Generál Mittelhauser

(archiv OVM Vsetín)

6. července odpoledne – přihon ovcí na salaš

6. července

Hlavním dnem slavností byla neděle 6. července. Po dopoledních doprovodných akcích (koncert na Dolním náměstí, sjezd vsetinských rodáků v Prostředním šenku, sjezd mládeže Jednoty republikánského dorostu v Besedním domě) vyšel po poledni ve 13.30 hod. z Horního náměstí do Panské zahrady **krojovaný průvod**, jehož se mělo zúčastnit až 1500 osob. Za velkého vedra jej sledovaly tisíce lidí po celé trase, která vedla kolem pomníku T. G. Masaryka a před tribunou na Dolním náměstí, kam se však očekávaní oficiální hosté nestihli včas dostavit.

V čele průvodu jelo valašské banderium na koních s účastníky až z Meziříčska a Rožnovska, následovali Sedlišťané, skupiny z Opavy (Kravař), Kojetína, Nivnice, Hoštíně, z Valašskokloboucka a Rožnovska, uzavíraly jej skupiny ze Vsetínska, portáši a zbojníci. Některé skupiny měly své muziky, jako hlavní je uváděna muzika z Jasenné.

V 15 hodin začal na stadionu v Panské zahradě hlavní pořad. Zahájil jej před sochou "otce národa" Františka Palackého vsetinský pěvec-odbor Sokola. Redaktor Joža Vochala⁸ v kroji Sedlišťanů pronesl slavnostní projev. Teprve potom se dostavili a přítomnými poslanci byli uvítáni vzácní hosté – zástupci francouzské vlády generálové Mittelhausser a Faucher s doprovodem, byla zahrána francouzská a naše hymna. Kromě pěti francouzských hostů se slavností zúčastnili majori generálního štábu republiky Horák a Hájek, ministr vnitra dr. Juraj Slávik, exministr František Staněk, z poslanců např. Em. Veňcl, spisovatelé Metoděj Jahn, Josef Kalus, Čeněk Kramoliš a další. Pořad údajně sledovalo dvacet tisíc diváků.⁹

Vystoupilo 16 krojovaných skupin. Pořad zahájilo troubení na salašáckou trubu, scénka přihonu ovcí na salaš a rozdělávání dřevěného ohně u postavené koliby v provedení skupiny z Nového Hrozenkova vedené bačou J. Országem-Vraneckým. Následovali Rusavjané se stavením máje. Dožatou předvedla skupina z Jablůnky. Ve velikonočním klepání s "řepotáky" účinkovala skupina z Nedašovy Lhoty. Skupina z Jasenné s hudbou provedla "vodění barana" v hodové ponděli. Velká skupina Hanáků

z Kojetína vystoupila s "hanáckým právem" a tovačovskými tanci. Slováci z Hoštíně u Púchova s gajdošem O. Kutějem ukázali vánoční zvyk "chodenie s betlehemom" a "vajanky" (svatojánské ohně). Slezské národopisné sdružení z Těšínska a Hlučinska "Sedlišťané" předvedlo "Slezské královničky", skupina z Opavy dvě řady tanců v provedení 27 párů. Podle textu na plakátě a soupisu účastníků¹⁰ se slavností měly zúčastnit, ale v referátech nejsou uvedeny, i další skupiny – Hutisko-Solanec s končinovou muzikou a valašskou besedou, Rožnov s "Lucou" (přáštky) a "budačkou", Velké Karlovice se "struháním světidel", Liptál se zbojnickým pásmem, o skupině z Nivnice bližší údaje chybějí.

Večer zas proběhly veselice a snad i promítnutí Plickova filmu Po horách po dolách a Kašparova Valašský rok v Rožnově.

Během slavností byla v parku na stáncích uspořádána "**Expozice lidových řemesel**". Udivující je množství, v jakém byly shromážděny a předváděny tradiční lidové výroby, mnohdy už běžně neprováděné. Bylo možno vidět zpracování vlny, vázání rukavic, vázání čepců, vyšívání, šití krpců a papučí, krutění provazů, výrobu perletových kotulí, salašských trúb, struhání šindelů, křivačkářství, výrobu drobných hraček, táček, opálek, puten, škopků i dlabání dřeva.¹¹

Výstavy

Od 5. do 13. července byly jako doprovodné akce slavností uspořádány výstavy v Dolní škole. Protože mohly být aranžovány až po konci školního roku, odrazil se nutný spěch i na jejich instalaci, což údajně mělo vliv i na jejich menší úspěch, jak se konstatuje v referátech.¹² Výstava **Valašsko v dílech výtvarných umělců** prezentovala díla 14 malířů, grafiků i sochařů (Josef Brož, J. Heřman, Frant. a Emil Hlavicové, K. Hofman, Boh. Jaroněk, Jan Knebl, Jan Kobzán, Jaro Kučera, Leopold Parma, Antonín Strnadel), odděleně byla instalována díla M. Borii. Zvlášť byla umístěna expozice Zemské gobelínové školy z Valašského Meziříčí. **Výstava valašských krojů** předvedla na figurínách instalované kroje z Rožnova, Frenštátu, Rusavy, Jasenné a Ne-

dašovy Lhoty. K ní byla připojena **Výstava nábytku a vnitřního zařízení**. V původním záměru byla instalace "valašské jizby", referáty však uvádějí pouze jednotlivé kusy nábytku řezbářského a malovaného.

Výstava hospodářského nářadí obsahovala předměty shromážděné absolventy vsetinské Hospodářské školy pod vedením prof. ing. Konstantina Nováka, z nichž některé byly kusy unikátní, např. ruční valcha na punčochy a rukavice, přesek na vosk, hever na podvažování chalupy aj. Tyto tři výstavy byly doplněny soubory fotografií, perokreseb a barevných kreseb autorů Jana Kobzáně, Karla Hofmana a především Karla Langra, které vznikly jako vklad do plánované monografie Moravské Valašsko.¹³

Na dvoře školy pak ještě byla výstava moderních hospodářských strojů a potřeb.

Publikace

K slavnostem byly nákladem slavnostního výboru vydány dvě publikace. **Památník Národopisných slavností na Vsetíně 1930** za redakce prof. Jos. Válka, s úpravou Karla Langra a tiskem firmy Žalmánek a Slováček na Vsetíně – má 78 stran, reprodukce perokreseb v textech a šest samostatných celostránkových reprodukcí na křídovém papíře. Na obálce je dřevoryt Jana Kobzáně. Památník obsahuje řadu kratších článků, z nichž část je přetisknuta z jiných tisků: František Hrubý o J. A. Komenském, L. Janáček o lid. písni a lid. hudebních nástrojích, dva novinové články J. Kobzáně a z Bartošových Nových národních písní moravských jsou vybrány koledy sesbírané J. Vyvlečkou v Novém Hrozenkově. Z původních článků jsou pozoruhodné ty, které se týkají tradičního zvykosloví, zvláště články Joži Országa Vraneckého: "Paragrafy" na salaši v Jaseníkovéj /Nový Hrozenkovj/, Valašská svatba novohrozenkovská, Oračka. Dokumentární hodnotu mají i drobnější články většinou z pera vedoucích národopisných skupin, které na slavnostech vystoupily. Jan Kobzán přispěl do Památníku ještě článkem Valašská nátura zračící se v kroji, k němuž jsou zařazeny tři perokresby Ant. Strnadla, podle prof. Karla Langra zobrazující umělcovu matku a dva bratry; údajně jsou to vůbec první Strnadlovy publikované kresby. Další ilustrace v Památníku vytvořili Jiří Heřman, Miloš Kašlík, Jožka Baruch, J. Kobzán a Karel Langer. Památník končí snad dodatečně zařazeným článkem poslance Em. Vencla: Valašské zemědělství v osvobozené vlasti. Cena publikace byla stanovena na 5 Kč.

Alfons Ševčík, štábní kapitán četnictva, je autorem druhé publikace "**Portáši, národní četníci a ochránci valašských hor**". I zde je autorem kresby na obálce Jan Kobzán, text doplňují četné perokresby Karla Langra. Publikace byla vydána nákladem 2000 kusů a z výnosu jejího prodeje měly být hrazeny úpravy portášských hrubů ve Valašské Bystřici. Protože však po slavnostech zůstalo 1100 kusů neprodaných, nabídl je vydavatel – slavnostní výbor – Ministerstvu školství a národní osvěty pro školy a knihovny jako kompenzaci za požadovaný státní příspěvek 5000 Kč. Zda však byl příspěvek ministerstvem poskytnut, není v archivních materiálech doloženo.¹⁴

Závěr

Národopisné slavnosti moravskoslezské na Vsetíně v r. 1930 byly akcí velmi náročnou a obsáhlou. Podíleli se na ní téměř všichni tehdy v regionu působící národopisní a vlastivědní pracovníci, umělci a mnoho dobrovolných pomocníků. Záměrně neměly být opakovaním Valašského roku v Rožnově 1925, program byl rozšířen o vystoupení skupin z oblastí mimo Valašsko, o výstavy a další akce. Dostavil se snad i očekávaný počet dvaceti tisíc návštěvníků, přijeli významní hosté.

Přes tento úspěch konstatuje ústřední výbor slavností v dopise Ministerstvu školství a národní osvěty z 29. srpna 1930, že pro velkou režii a nízké vstupné skončily slavnosti schodkem.¹⁵

POZNÁMKY

1/ Almanach Valašského roku v Rožnově 1925, sestavil Cenek Kramoliš, 63 s., Rožnov p. R. 1925.

2/ Kronika města Vsetína, díl I., s. 462 – Státní okresní archiv /SOKA/ Vsetín.

3/ Pamětní kniha obce Liptálu, s. 30 – SOKA Vsetín.

4/ Václav Lednický ze Staré Bělé byl místopředsedou župní Jednoty republikánského dorostu moravskoslezského se sídlem v Opavě.

5/ Občanské noviny z 1. února 1930, roč. 4, č. 4, s. 1, Vsetín.

6/ Fr. Hlavica kreslil návrh na plakát u J. Országa-Vraneckého, plakát podle něj "nedopadl dobře" /dopis J. Válkovi z Brna z 1. 4. 1930/ - pozůstalost J. Válka č. 28, SOKA Vsetín.

7/ Byl vypraven zvláštní vlak z Val. Meziříčí do Vsetína. Archiv města Vsetína, i. č. 309, SOKA Vsetín.

8/ Joža Vochala je uveden jako "rolník a tajemník krajinského sekretariátu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu" – dopis výboru slavností z 25. 5. 1930 (pozůstalost J. Válka i. č. 97/198). Byl hlavním iniciátorem činnosti sdružení Sedlišťané do r. 1933.

9/ Tento počet uvádí Kronika města Vsetína, díl 1. s. 504 a Občanské noviny č. 27 z 12. 7. 1930, agrární Lidový týdeník dokonce "hodně přes 20 000" s tím, že takovou návštěvu ještě Vsetín nezažil, avšak lidovecký týdeník Noviny zpod Radhoště, č. 28 z 12. 7. 1930 udává pouze 8 000 diváků.

10/ Etnografický archiv OVM Vsetín, i. č. E 21.

11/ Z úporných důvodů byli vybráni výrobci z nejbližšího okolí – ze Seninky, Hovězí, Liptálu, Nového Hrozenkova, Bystřičky aj. – SOKA Vsetín, fond Výbor pro národopisné slavnosti Vsetín, i. č. 422.

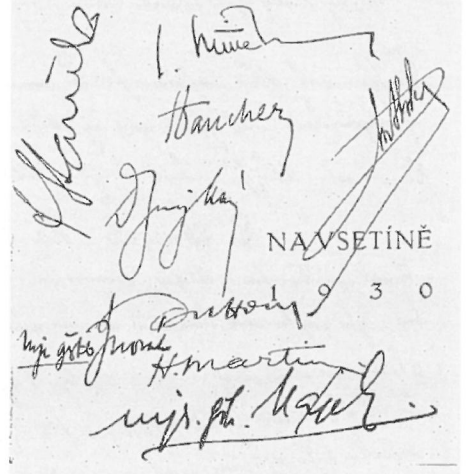
12/ Richard Pavlík: Valašsko v díle výtvarných umělců při národopisných slavnostech. Naše Valašsko 1, 1929-30, s. 189-190. Karel Langer: Výstavy krojů, nábytku a nářadí za národopisných slavností na Vsetíně. Naše Valašsko 1, 1929-30, s. 191-192.

13/ Dnes jsou tyto dokumentární kresby a fotografie, ale i na šedesát kusů převážně hospodářského nářadí z této výstavy uloženy ve sbírkách Okr. vlastivědného muzea Vsetín. Nářadí je zapsáno jako dar Okr. jednoty republikánského dorostu.

14/ Archiv města Vsetína, i. č. 309 – SOKA Vsetín

15/ Vsetínské slavnosti odpovídaly národopisnému programu a doplňovaly početné akce agrární strany v tomto období. EV (Eva Večerková): Agrární dorost. In: Od folkloru k folklorismu, Strážnice 1997, s. 217.

PAMÁTNÍK NÁRODOPISNÝCH SLAVNOSTÍ

Podpisy hostů na titulní straně Památníku

Všechny fotografie z archivu OVM Vsetín

Vystoupení skupiny z Nového Hrozenkova

Handwritten text in cursive script, likely a letter or document. The text is dense and difficult to read due to the cursive style. It appears to be a letter from Matysek to Gallaš, dated 10th February 1818.

Matýskův dopis z 10. února 1818

Listy Jakuba Matýska z Juřinky příteli Gallašovi

Zdeněk Fišer

“Jako jasné slunce ráno vycházející osvěcuje, ozdobuje a obveseluje celý svět a jako večera velikého horka živý pramen vody každého člověka od cesty a od práce unaveného a prudků žízní ztrápeného občerstvuje a obživuje, tak Vaše neobmezená štědrost a láska k bližnímu polehčuje a všelikú bolest a malomyselnost a zármutek zapuzuje člověka ve velikých bolestech postaveného, který přece posavad bez lidskej pomoci přes jizbu přejít nemože. Věřím a důfam silně, že Vaše mně neznámé jméno jistotně je napsané v knize života věčného, neboť já se jejím dobro činností odslužit nemožu, jediné vroucnú a srdečnú modlitbú k Bohu odeslanú.”

Skutečně vřelými slovy děkoval odesílatel listu Jakub Matýsek z Juřinky, nepatrné vesničky u Valašského Meziříčí, za nevelký dar deseti šaj-nů v hotovosti, které obdržel prostřednictvím přítele od neznámého dárcе někdy v roce 1818 či 1819, a který mu pomáhal přežít v bídě, do níž upadl v důsledku nemoci. Oním přítelem byl Josef Heřman Agapit Gallaš (1756-1840) z Hranic¹, osobnost na Moravě té doby poměrně známá zvláště v kruzích, pohrávajících si s myšlenkou zemského vlastenectví a obrozeneckého národně českého patriotismu. Penzionovaný vojenský lékař ve svém hranickém ústraní, do něž jej od roku 1791 uvrhla dočasná ztráta zraku a další zdravotní potíže, vytvářel rozsáhlé a svérázné dílo, zůstávší většinou v rukopisech. V jejich obsahu a množství se odráží monumentalita a barvitost odcházejícího baroka, racionalita dobových osvícenských proudů, prvky německého romantismu, ale i silný lokálněpatriotický vztah k regionu, v němž prožíval větší část svého života.

Gallaš byl bezesporu romantickým polyhistorem plujícím oceánem témat, nesměřující však k určitému cíli, jako spíše sbírající drobtý z vrcholků vln, pohazujících jeho lodici. Píše práce historické i náboženské, filozofické i přírodovědné, sbírá pověsti a anekdoty, zapisuje pří-sloví, zpracovává životopisy umělců a význam-ných osobností, tu se zase vrhá na bájesloví a zachycuje pověry a zvyky, aby si vzpětí ve svých foliantech poznamenal selskou stravu nebo vlastní sny.²

Přes svou tematickou roztržitostnost vzbuzo-valy Gallašovy práce po smrti autora stále jistou pozornost, tu větší, tu menší, aniž by však jejich podstatná část byla zpřístupněna edičně.³ Množství většinou drobných prací spojených s Gallašovou osobností je dnes docela úctyhod-né. Souhrnné a především kritické zhodnocení jmenovaného bude ale ještě otázkou času.

Nemalou frekvenci v zájmu badatelů měly Gallašovy práce s národopisnou tematikou, zvláště z oblasti Valašska. Svě poznatky shr-nul do nedatovaného spisu “Valaši v kraji Pře-rovském, praví Arkádové moravští, jejich posvát-né hory, obyčejové a národní písně”, publikova-ného roku 1906 Karlem Kadlecem v Českém lidu.⁴ Právě toto dílo autora spojilo s výše vzpo-menutým Jakubem Matýskem. Zachovaly se totiž tři Matýskovy dopisy, adresované z Juřinky právě Gallašovi, v nichž odesílatel poskytuje adresátovi zajímavé údaje o životě Valachů.⁵

O Matýskovi toho víme daleko méně než o Gallašovi. Pouze z jednoho dopisu, v němž po-pisuje podvod při hledání pokladu na Radhošti, se dovidáme, že byl polovičním sirotkem – zmi-ňuje se totiž opakovaně o svém otčimovi Jose-fu Kurečkovi z Celadné. V dalším listě nazna-čuje, že působil po nějakou dobu na Slovensku (“Když jsem byl mezi Slováky, jednomu jménem Pavel Kochaný jsem naučil dceru číst a kate-chismus.”), ovšem kde a jak dlouho, už neuvá-dí. V Juřince se podepisuje jako učitel, také Gallaš jej takto tituluje. Tamní školní kronika jej však nezná; za prvního učitele v obci považuje Jana Machýčka, zastávajícího místo od 3. pro-since 1823 až do roku 1851.⁶ V době jeho ná-stupu ovšem byl asi Matýsek již nějakou dobu mrtev. Alespoň v dopise, který lze zařadit na přelom let 1818/1819 a z něž bylo v úvodu ci-továno, hovoří o těžké nemoci. Ze souvislostí si

lze domyslet, že v tu dobu také překročil šedesát let věku.

Učitelský chlebiček v Juřince byl asi dosti trpký. Obec byla malá a chudá – ještě roku 1823 ji tvořilo pouhých 33 čísel, resp. 7 sedláků a 26 domkařů. Až do roku 1828 škola neměla samostatnou budovu. Vyučování probíhalo u některého z domkařů ve světnici, v níž ovšem souběžně bydlel majitel s celou svou rodinou. Školu do 12 let věku navštěvovalo kolem 30 dětí. Za každého žáka dostával učitel celoroční plat ve výši 24 kr. C. M. Jak poznamenala školní kronika, až do roku 1833 *“chodíval učitel po jednotlivých staveních po stravování, kde místem i s dosti chatrnou stravou spokojiti se musel”*. (Teprve od uvedeného roku začal učitel dostávat od obce 20 zl. za celoroční výuku.) Chápe me tedy, co musel pro starého učitele znamenat peněžní dar několika zlatých.

Matýsek a Gallaš spolu udržovali jistě obsáhlejší písemný styk, než naznačují dochované písemnosti prvního v pozůstalosti druhého. Čas od času se zřejmě také osobně setkávali. Potvrzuje to Gallaš sám, když v souvislosti s popisem záhadami opředené legendární hory Radhošť sděloval: *“Vnitř jest táto oberská hora plná jeskyní a bludištných průchodů, z nichž prý se některé, jakž mi jistý J. Matýsek, bývalý učitel ve vsi Juřince, kterýž ji s tovaryšstvem dvanácti s pochodněmi a loučmi dobře opatřených Valachů v nádeji nálezu drahých kovů prolezl – vykládal, snád i na pár milí vztahují.”*⁷

Jakub Matýsek byl pro Gallaše důležitým informačním zdrojem nejen v případě Radhoště. V dochovaných dopisech totiž poskytuje juřinecký učitel svému příteli četné údaje ze života Valachů, tedy skupiny obyvatelstva, s níž měl bezprostřední kontakt a z níž zřejmě sám pocházel. Gallaš se ve spisu o Valaších přímo zmiňuje, že Matýsek ve své mladosti několik let psal ovce na salaši.⁸

V prvním a jediném datovaném dopise z 10. února 1818 píše Matýsek o valašském salašnictví; v druhém, který vznikl někdy po druhé neděli adventní (tj. v prosinci) patrně téhož roku nebo nejspíše v roce 1819, poznamenává sta-

rý kantor některé pověry, užívané prostým valašským lidem v domácnostech. Konečně třetí list, z nějž bylo citováno v úvodu, také z přelomu let 1818/1819, je poděkováním za zprostředkování peněžního daru a za péči, kterou vzdálený přítel nemocnému věnuje: *“Můj srdečné milovaný pane Galaši, i Vám také poníženě a srdečně děkuji za vašu otcovskou starost o mně. Pán Bůh Vám to zaplat.”*

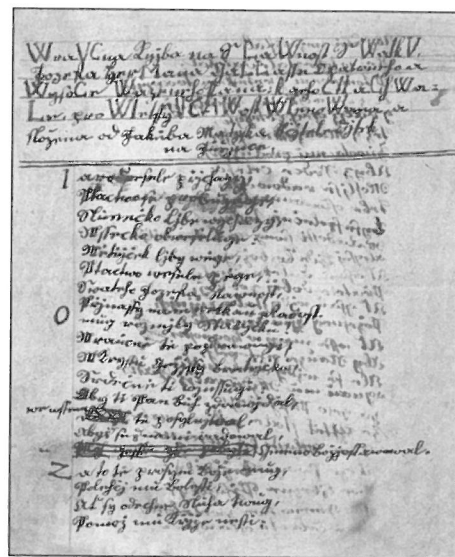
Dopisů, v nichž Matýsek popisuje život Valachů, muselo být rozhodně více. Gallaš nakonec na jednom místě svého spisu (s. 13) poznamenává, že právě a především juřineckému učiteli, *“muži důvtipnému”*, může poděkovat za podstatu svých vědomostí vztahujících se k popisované tematice.⁹

Matýskův podíl na Gallašově práci o Valaších v kraji Přerovském zaznamenalo několik badatelů, aniž by se však podrobněji obsahem listů zabývali.¹⁰ Jistě si proto zaslouží připomenout otiskem prvního z psaní postavu starého učitele, který se v zapadlé Juřince v bidných poměrech snažil šířit světlo vzdělání. Písemnosti ve svém celku neobsahují samozřejmě nic nového, co by nebylo známo o valašském pastevectví a salašnictví z jiných zdrojů staršího i novějšího původu.¹¹ Jsou však chronologicky zařaditelné a naznačují, kdy Gallašova práce vznikala, resp. kdy se autor snažil k jejímu sepsání intenzivně zajistit podklady, tj. v letech 1818-1819.

Obsah dopisů je především důležitý z hlediska národopisné faktografie. Jsou však zajímavé také projevy hřejivého přátelství a úcty, kterou Jakub Matýsek dával najevo vůči někomu, koho považoval za společensky výše postaveného, koho respektoval a nesmírně si vážil. Tu Gallaš prosí jednu o půjčení nějaké knihy a oslovuje jej přitom škádlivě *“Můj dobrý staříčku”*, jindy se zase sám podepisuje jako *“klient”*, vždy pak přeje Gallašovi a jeho manželce, paní Aničce, to nejlepší, *“a stálé štěstí a zdraví, a co byste sobě sami od pána Boha vinšovati mohli, aby Vám to pán Bůh dal a po smrti království nebeské.”* Nakonec deváhá a na Gallašův svátek, k počtu Josefa, skládá *“vroucí pisbu”*, skladbičku o několika verších, s kaligraficky vyvedenou dedikací, v níž zaznívají ještě tóny lidového baroka a hudebnosti starých českých kantorů. Ukázkou z jejího počátku a konce se s Jakubem Matýskem, kdysi vesnickým učitelem na Juřince a dnes jen vzpomínkou v propadlšti času, rozloučíme.

*Jaro vesele přichází,
ptactvo se probuzuje.
Sluníčko libě vychází,
všecko obveseluje.
Větríček libý věje,
ptactvo vesele pje,
svatého Josefa slavnost
přináší nám velkou radost.*

*Ó můj rozmilý staříčku!
Vroucně Tě pozdravuji
v Kristu Ježíši bratříčku!
Srdečně Ti vinšuji,
aby Ti pán Bůh zdraví dal,
ve všem Tě posilňoval,
abys se s námi radoval,
jméno Boží oslavoval.*

Matýskovo blahopřání Gallašovi

*Ach nejmilejší bratříčku
to všechno Ti vinšuji.
Přijmiž ode mně písničku,
kterouž k Tvé cti věnuji.
Ač jest špatně sepsána,
nemotorně skládána,
ó, nechť tě tím pohrdati,
co jsem vroucně chtěl zpívatí.*

POZNÁMKY

1. Obsáhlejší studii o něm naposledy podal Hýbl, F.: J. H. A. Gallaš – hranický osvícenec. *Studia Comeniana et historica*, 17, 1987, č. 33, s. 87 – 104.
2. Popis Gallašovy literární pozůstalosti přinesl Šmídek, K.: Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. *Časopis Matice moravské*, 9, 1877, s. 105-135. Kriticky – ale nedostatečně – se Gallašovým dílem zabýval Souček, S.: Z Gallašovy literární pozůstalosti. *Časopis Moravského muzea*, 7, 1907, s. 177-219; 8, 1908, s. 19-80, 180-203; 9, 1909, s. 49-68, 268-287; 10, 1910, s. 75-98, 218-238.
3. Nejznámější výbor pořídil Bedřich Slavík (J. H. A. Gallaš: Romantické povídky. Praha 1941).
4. Pod názvem “Jos. Heřm. Gallaše Ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském”. *Český lid*, 15, 1906, s. 161-178, 209-225, 257-277. Též jako samostatný otisk, Praha 1906.
5. Uloženy Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond C 34, karton 1, i. č. 36.
6. Kronika školy, 1. díl, s. 3. Uložena SOkA Vsetín, fond ZDŠ Juřinka – Valašské Meziříčí, neinv. Odtud pocházejí rovněž další údaje. Jméno Jakuba Matýska jako učitele není uvedeno ani ve školní fasci výsledků vizitací z let 1787-1791 a 1801, uložených v MZA Brno, fond B 12. O tom, že učitelé v Juřince působili již dávno předtím, přináší doklad akta z generální vizitace olomouckého biskupství z roku 1771. Viz Radimský, J.: Školství a postavení učitelů na Valašsku před 200 lety. Valašsko, 1966, s. 27.
7. Kadlec, K.: O. c., zvláštní otisk, s. 20. Podobné konstatování je uvedeno v J. H. A. Gallaše Romantických povídkách, s. 204 (Krátký opis hory Radhoště).
8. Kadlec, K.: O. c., zvláštní otisk, s. 13.
9. Matýskovy dopisy se v Gallašově spisu odrážejí na s. 11 až 14 (zvláštního otisku). Slovník valašských výrazů, uvedených na s. 41 až 43, je rovněž zčásti dochován v olomoucké části Gallašovy pozůstalosti (ZA Opava, fond C 34, karton 4, i. č. 97).

Kresby Valachů od Gallaše - Bača na ovčím salaši

Valaška na kravském salaši

10. Slavík, B.: Pisemnictví na moravském Valašsku. Olomouc 1947, s. 172; Štika, J.: Bádání o karpatském salašnictví a valašské kolonizaci na Moravě. Slovenský národopis, 9, 1961, s. 518, pozn. 25, resp. s. 527; Suleř, P.: Zprávy o lidové stravě v díle J. H. A. Gallaše. Agricultura Carpatica, 3, 1981, s. 131; Hýbl, J.: Národopisné prvky v pracích Josefa Heřmana Agapita Gallaše. Studie Muzea Kroměřížska 92-93, s. 37.

11. Vedle prací citovaných v předchozí poznámce např. Bayer, A.: O salašnictví na mor. Valašsku. (Obzvláště na Rožnovsku a Vsacku.) Sborník Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, 4, 1900, č. 5-6, s. 9-23; Štika, J.: Ke způsobu života valašských salašnických pastevců za feudalismu. Vlastivědný věstník moravský, 15, 1960, s. 196-202; Týž: Vývoj salašnictví na Moravě a ve Slezsku. Agricultura Carpatica, 3, 1979, s. 7-15; Jeřábek, R.: Neznámý příspěvek o valašském salašnictví. Národopisné aktuality, 23, 1986, s. 229-240.

PŘÍLOHA

Srdečně můj milý příteli a dobrodince vlastenský!

Já níže psaný pozdravuji Vás i Vaši rozmilou paní Aničku, poníženě Vám děkuji za Vás novoletní vínš. Já jim také vínšuji všecko to, co by milostivý Bůh jim uznával za užitečné k časnému i věčnému blahozemectví, aby jim to dáti ráčil, bez vyčítání mého rejstříku.

Prosím pak Vás, nehněvejte se na mne, že Vám tak pozdě na Vaše psaní odpovídám, neb jsem jej až 19ho ledna z mezříčké kanceláře dostal. Co se ale Vaši žádosti dotýče, tuto jim za odpověď sloužím, a sice nejprv

O obyčejích na salaších.

Hned po svatém Duchu stává sa **odlúčání ovec** od jejich mladých jehňátek. Tyto zůstanou doma a ony jdou na salaš, tam se každodenně pasou a 3 kráte za deň dojí. Za týhodna jdou hospodářové těch ovec na salaš k **zavaření brynze** a tam zkoumají, jak mnoho mléka která ovec

má, a podle toho usuzují, jak mnoho bača brynze z jedné ovce na podzim jest povinnen dat, k. p. 8, 9 i 10 kúskuv. Jestli co zbude, tehdy ten pán toho salaše to sobě vezme, pakli chybí, tehdy to doplatit musí, a trefí se kolikrát, když jest dobré léto a hodný krdel neb stádo ovec, že i 2, 3 centy brynze zbude anebo chybí.

Skoro ráno Valaši vstávají, jdou ovce dojit, kterých za mé mladosti 3 i 400 na jednom salaši bývalo. Po dojení Valaši snídají, po snidani ženou ovce na pastvu a tam jsou až do poledne. Zatím bača mléko **klagem** neb **syřištěm** podpusť a plachtú přikryje, kteréžto mléko za 1/2 hodiny se zesedne.

Potom to zesednuté mléko rukama v **putyře** dohromady stlačuje a stiská, až jest z něho kus syra, a ten kus celý toho syra jmenuje se **hruda**. Potom ten sýr tak formuje v rukách, až jest z něho pěkná čtverhraná hruda, a potom ji usuší a tak jest brynze hotova.

Potom tou syrovátkou aneb **žinčicu** na kotle vaří, a tuť **urda**, totiž smetana, z nížto se ještě ovčí máslo dělá, na vrch vykyne, kterouž bača valašskou lízici sbírá do nádoby, z níž se potom, tak jako kravské máslo stlouká.

I také ještě syra kousek vyplyne, kterýž se **rak** jmenuje; patří hoňákovi.

A když jest žinčice hotova, tehdy jsou-li tam jací lidé, tak je pohostí tou teplou žinčicí, každému i čerpák.

Potom jde z koliby ven a trúbí, a sice tak silně, že ho i na 1/2 mile dobře slyšet. Každých 14 dní jest povinnen bača sůl ovčím k lizání dodávat, za to má všecko ovčí máslo za náhradu.

Vyhlídně se nějaké suché, rovné a plané místo opodál od salaše a pokladú se sem i tam pleskaté a hladké kameně, a na každý se posype drobet soli a tu se ovce přivedou. To místo se nazývá **solisko**.

Okolo sv. Michala nastává rozsazování, kdežto ovce zase se domů navracejí. Aby pak se ty ovce, či jest která, rozeznati mohly, tehdy má jeden každý hospodář své ovce na uších zaznamenané. Za druhé:

O jmenování věcí i nádob na salaších potřebných.

Geleša jest nádoba, do které se mléko i žinčica slévá. **Cerpák**, z kterého se žinčice pije. **Komornik** jest police, do které se brynze schovává. **Kumhar** jest pevné bukové dřevo s silným

a dlouhým ramenem opatřené, při stěně vzhůru koncem upevněné, kteréž se na půl kola obrací, na němž nad ohněm kotel visí, v němž se žinčica vaří. **Pancír** jest věchet ze starých drátových řetízkův udělaný, jímž se kotel drhne při mytí. **Podešar** jsou dva tlusté jedlové břevna vedle sebe horizontálně přes celou kolibu položená, na něž sobě Valaši své hrnce a mísy kladou.

Košár, latinsky mandra, jest ohrada, která se z místa na místo přenáší, v níž ovce přes noc odpočívají. **Košarisko** jest místo, na kterém košár býval. **Honanica** jest ohrada, na které ovce jsou zavřené, když se dojí. **Strunga** jest průchod aneb díra z honanice, z níž se ovce po jedné k dojení pouští. **Pyrt** jest chodník, nímž ovce na pastvu chodí. **Grůň**, **grúnik**, **grúnicek** jest rameno jedno hlavní hory aneb kopec mezi dvouma potoky. **Ráztoka**, **ráztočka** jest potok lesní. **Suchar**, suchý buk, **sušica**, suchá jedle.

O osobách na salaších potřebných.

Bača jest pán aneb hospodář celého salaša. **Bačůvka** jest paní na kravském salaši. **Valach**, který pase ovce. **Hoňák**, který shání ovce k dojení, jehož jest povinnost drva a vodu nosit. **Vojvoda** býval nejvyšším soudcem při valašském právu. Nyní ale to právo docela přestalo. **Salaš** podle latinského slovníka sluje magalia. Znamená místo kamenami neb cejchami hraničnými ohražené, kde dobytek pase i spolu se vším stavením. **Javořina** jest salaš vkúpený aneb privilegovaný od gruntovní vrchnosti, kteréžto salaš nesmí se odtrhnouti od sedlského gruntu.

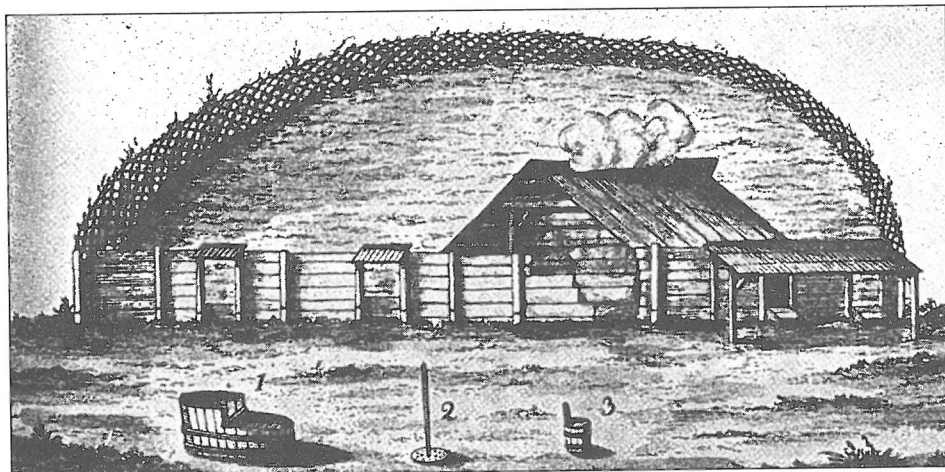
Ostatní nezakoupené salaše některá vrchnost již dokonce shodila, některá je ještě trpí. Trúbení pak a pes při stádu ovčím chovaný, kterýž jako jiný chlap při ovčích platný býval, od vrchnosti zapovězeno jest, protože se skrze to v horách zvěř plaší.

Pán Bůh Vám pošli pomoc ze svatyně své, abyste touto prací před sebe vzatou šťastně dokonati mohli.

To Vám srdečně vínšuje

Váš srdečně milující
Jakub Matýsek

Na Juřince dne 10. února 1818.

Valašská koliba na rusavské salaši z roku 1794

Staré varhany v kostele Věch svatých v Rožnově p. Radhoštěm, postavené firmou brá Riegrové z Krnova r. 1937 a zrušené v r. 1999 (foto z archivu A. Kotrly)

Další ohrožený druh - varhany

Lubomír F. Piperek

Varhany a památková péče

O tom, že množství kulturních a uměleckých památek svědčí o pracovitosti a umu našeho lidu, se vědělo v úřadovnách ministerstva kultury již v dobách minulého režimu. Bezesporu stát vynakládal a vynakládá i dnes nemalé částky na záchranu artefaktů nejrůznějšího druhu, od architektury po drobné kousky uměleckého řemesla. Vybudovalo se mnoho galerií, sbírkových fondů, podnikla se řada restaurátorských a konzervačních prací. (V našem okrese se najdou i takoví nadšenci, kteří navrhuji do státní památkové ochrany průmyslově vyráběná kamna z 20. let našeho století...).

Bohužel, varhany se doposud vymykají z rámce této péče. Orgány státní památkové správy většinou doposud zajímá pouze historie a vzhled varhan (prospekt); zvuková hodnota nástrojů není často brána do úvahy. Tak bylo v uplynulých letech zničeno (a v rámci republiky ještě téměř zničeno bude) nepředstavitelné množství varhan, o jejichž existenci svědčí jen bohatě vypracované prospekty; útroby varhaních skříní však zejí prázdnotou nebo skrývají špatnou náhrážku původního stroje. Tento špatný stav je jednoznačně způsoben nedostatkem odborníků. V dobách minulého režimu se k tomu připojil samozřejmý nezáměr státu o tyto nástroje, vyluzující převážně náboženskou hudbu k ohlupování mas; dnes rozvinutí péče brání snad ještě odíznější nedostatek finančních prostředků, neurovnané majetkoprávní vztahy mezi státem a majiteli památek (především církvemi), mezery v legislativě.

Vždyť už v roce 1982 bylo voláno po přesném regulativu, který měly vytvořit orgány státní památkové péče. Měl zavazovat majitele var-

han, varhaníky a varhanáře, jak zacházet nejen se vzhledovou, ale především se zvukovou a technickou částí varhan, měl podrobně specifikovat možné úkony a zásahy (i z hlediska pravomoci je provádět). Toto nařízení nikdy nespatrišlo v konečné podobě světu. A proč také, vždyť dodnes mají rozhodnutí skutečných odborníků v památkové péči (byť by to byl ředitel Státního ústavu) pouze poradní, doporučující charakter. Rozhodující pravomoci mají v rukou nižší státní úředníci, často bez vzdělání v oboru, někdy se vzděláním jen úzce specificky použitelným (např. stavební inženýři). Ještě jsem ale neslyšel o tom, že by některý z nich měl konzervatoř.

Údržba starých varhan je často svěřena ne zcela odborným rukám, a přitom to je práce stejně umělecky odpovědná, nákladná a namáhavá, jako restaurování starého obrazu nebo sousoší.

Učme se z chyb minulosti

Chceme-li být objektivní, není možno všechny chyby a omyly v péči o varhany vidět jen v současnosti či v době vlády ateismu. Již konec minulého století, se změnou hudebního myšlení, zásadně přehodnotil i názor na hudební dynamiku. Varhany ztratily své výsadní postavení a až na malé výjimky se staly generálbasovým nástrojem. V jejich stavbě a v kompozici došlo k výrazné proměně. Doba romantismu vůbec pokládá varhany za "orchestr s klaviaturou". Touha po zvukovém efektu vede ke vzniku *ekválních* varhan (s převahou 8' hlasů), pro něž jsou typické výchvěvné *smýkavé* hlasy (napodobující smyčce) a nesplyvavé tónové rejstříky, jejichž charakter je tónově přive-

den na hranici únosnosti. Hlasy se kupí libovolně, aby napodobily orchestr. Funkční princip stroje zcela ustupuje dynamické protikladnosti síly (forte - piano, resp. *p-mf-f-ff*). Vynález zásobního měchu měl za následek zhrubnutí zvuku; ztuhnutí tónů vedlo k akordické hře. Pokud bylo třeba na takových varhanách vyzvednout některý střední hlas, musely hrát obě ruce současně na více manuálech.

Tyto tendence se neprojevily jen při stavbě nových nástrojů, z nichž některé, vytvořené velkými osobnostmi romantismu, mají vysokou uměleckou cenu, ale především negativně při rekonstrukci starších nástrojů. Pokud nebyly zcela odstraněny, došlo k radikálním zásahům jak do jejich zvukového organismu, tak do technického uspořádání. Především byly odstraňovány rejstříky vyšších poloh (které romantikům zněly nepřijemně ostře) a nahrazovány jemnými smyky. Jasný zvuk starých varhan zatemnilo přidání Burdonu 16'. Často byl původní píšťalový materiál použit na přístavby, které zcela změnily dispozici.

Tento neutěšený stav vyvolal u řady umělců odpor. Jedním z prvních, kdo opět poukazyval na zvukové zákonitosti, kvalitu a krásu starých barokních varhan, byl Albert Schweitzer. Vyvolal v německy mluvících zemích mezi hudebníky, teoretiky a staviteli varhan tzv. "varhanní hnutí", Orgelbewegung. Na veřejnost vystoupilo roku 1925 a pozornost nejprve upřelo na zachování starých nástrojů na území severního Německa. Nešlo však jen o práce záchranné - pozdější výzkum a ožívování polozapomenutých zásad akustiky prostoru a nástroje vedlo (spolu s vyřešením řady technických otázek) k varhanní reformě. Tu ztělesňuje dnešní syntéza barokního a moderního nástroje, který je schopen stylově interpretovat hudbu téměř každé epochy.

Do českého hudebního života vstoupily tyto myšlenky pozdě. Ještě po roce 1945 se u nás lpělo (snad někde ještě lpí) na překonaných zásadách (užívání kuželové a membránové vzdušnice, pneumatické traktury, na šablonovité menzuraci, nevýrazné intonaci a na snaze u každých varhan postavit co nejvíce pomocných zařízení (které mohou hudební funkci varhan sloužit jen jako pomůcka). Tyto zaostalé názory byly překonány až v šedesátých a sedmdesátých letech především silou osobností zastánců reformy, profesora pražské AMU Jiřího Reinbergera, profesora JAMU v Brně Františka Michálka, profesora brněnské konzervatoře Josefa Černockého a dalších. Jen díky nim se naše moderní varhanářství dostalo zpět na světovou úroveň. (Srv. např. *stat J. Reinbergera "O varhanách"*, *Electronic, Praha 1951*)

Co je smyslem ochrany varhan?

Problematika je příliš složitá. Jednoduše řečeno, smyslem památkové ochrany varhan by mělo být nejen zamezení jejich fyzického zániku (červotočem, cinovým morem, devastací nástrojů v uzavřených kostelech a kaplích, např. v pohraničí). Hlavním cílem má být **uchování zvukové podstaty starých varhan**, bez rušivých cizích doplňků, abychom se jejich specifickým zvukem, který je odrazem dobového hudebního názoru, mohli těšit my i naši následovníci!

Oprava varhan a tržní hospodářství

Tato filipika (která se může někomu zdát přehnaná) přitom bere do úvahy jen zásahy odborné. I ty totiž závisí dnes velkou měrou - moderně řečeno - na tržní nabídce. Více než koncertní varhany jsou ohroženy nástroje, užívané k provozování liturgické hudby v chrámových prostorách. Znalců, kolaudátorů varhan je totiž jen hrstka a jsou tak vytíženi, že nemohou posuzovat kvality a dispozice všech nástrojů. Často tedy záleží na dobrozdání a posudku varhannáře, kterému je práce zadána.

Majitel varhan stojí před těžkým rozhodnutím: 1. rekonstruovat varhany v původní podobě (což je většinou nákladné)?, 2. nechat postavit varhany nové (s tím, že dnes rozpočet, včetně elektrického hracího stolu, činí něco přes 3 milióny Kč)?, nebo 3. varhany pouze opravit, čili tak říkajíc "modernizovat"?

Při složité problematice stavby a údržby zde platí, snad více než kde jinde v památkové péči, že "více hlav, více smyslů" i s první částí tohoto přísloví o tom, že "více děr, více slyšů". Někdy jsou doporučeni té které firmy vedena spíše jejím pekuniárním zájmem. Jinak by se nemohlo stát, aby byl stroj starých varhan (konkrétně pozitiv s jehlicovou mechanikou s dispozicí v krátké oktávě) nejprve modernizován a za čas opět, s vysokými náklady, odborníkem - restaurátorem vrácen do původní historické podoby.

Sekundárním nešvarem, plynoucím většinou z neutěšené finanční situace majitelů, je odebrání jakž takž vyhovujících částí zrušených varhan k opravám jiných strojů, což se často dá nazvat velice škaredým slovem "flikování". Např. malá chudá farnost odebere ze zrušených varhan nekvalitní zinkové píšťaly, které prošly již několikaletým intonováním, nehledě k tomu, že tyto levné píšťaly zní tvrdě a ostře a že základním předpokladem kvalitního zvuku je stejná konstrukce píšťal varhanního stroje.

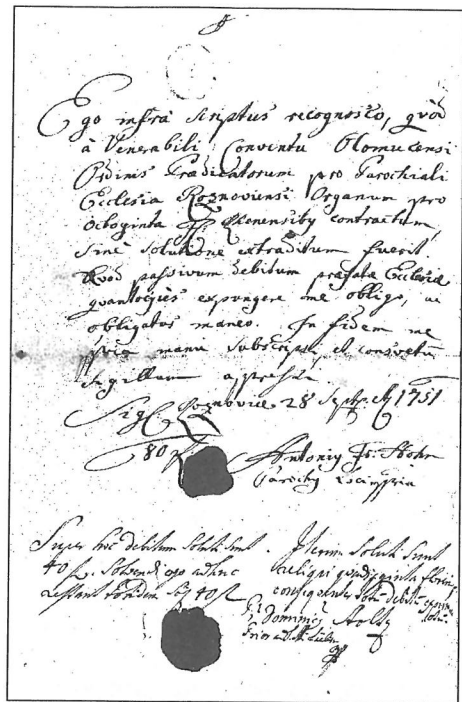
Někdy se nebere ohled ani na to, že více typů vzdušnic ve varhanách působí nepříznivě na tvorbu zvuku, že staré varhany mívaly relativně nízký tlak vzduchu (něco mezi 40 až 75 mm

Sedící je krejčí a varhaník Blažek z Liptálu
(z archivu OVM Vsetín)

vodního sloupce), zatímco později se tlak zvyšoval na 120 mm v. s. i více. (Nižší tlaky jsou pro ozev píšťal příroznější).

Stále častěji používaná elektrická traktura (spojení klávesy se vzdušnicí, z níž hráč "přiděluje vzduch" jednotlivým píšťalám), vytlačila starou trakturu mechanickou. Je sice výhodnější pro ovládání nástroje, lze ji připojit ke každé vzdušnici a pracuje bez zpoždění. Na druhé straně ale užití elektřiny zlikvidovalo přirozený kontakt hráče s nástrojem (resp. s píšťalovým ventilem a tím se zvukem varhan). Starobylá mechanická traktura totiž vytvářela na klávese typický "přechodný odpor" a hráč cítil, kdy se přesně ventil otevírá. To je velmi důležité - u velkých nástrojů, kde není vzdálenost mezi hráčem a píšťalou nezanedbatelná, vzniká, zejména při rychlých pasážích, vlivem akustických vlastností zvuku zpoždění, a hráč tedy nemůže svou hud-

Účet za varhany z rožnovského kostela z r. 1751

První problém je v ladění. Žádné staré varhany neměly dnešní temperované ladění. Starí mistři používali přirozeného ladění, které dovovalo pouze hru v tóninách s nižším počtem posuvek. Velké kostelní varhany byly většinou v tzv. chórovém ladění (něm. Chorton), které bylo o malou tercií vyšší než dnes. Doprovodu a spoluúčinkování s orchestrem sloužil jeden nebo více rejstříků, laděných v komorním tónu (Kammerton), shodným s tehdejšími laděním orchestrálních. Každý zásah do této struktury mění zásadně původní zvukový charakter varhan. Zatímco v mnoha zemích je zachování původního ladění jedním z hlavních požadavků péče o historické varhany, v České republice (podle mínění prof. Vratislava Bělského) **dnes neexistují snad jediné varhany s originálním laděním a tedy s původním zvukem!** (Srv. V. Bělský, *Nauka o varhanách*, Praha 1982.)

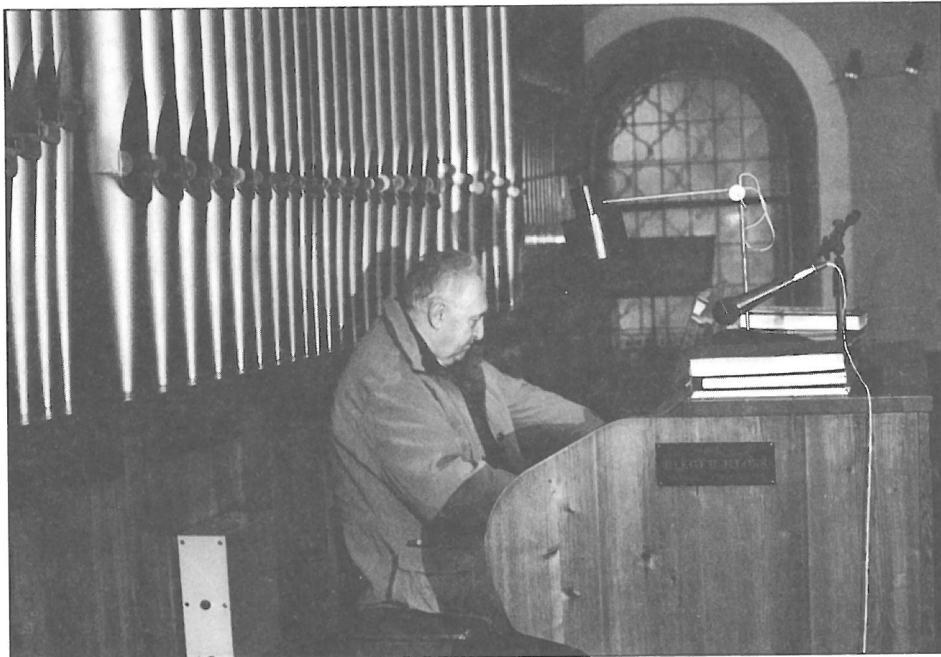
Stejně závažná je i otázka rozsahu manuálů a pedálů, které u nás měly téměř vždy formu krátké oktávy (v našem regionu zachováno na pozitivu v kat. kostele v Hošťálkově). Rozšíření o scházející půltóny je vždy spojeno s obtížemi, protože chybějící píšťaly jsou velké a obvykle pro ně není místo ve varhanní skříni. (Snáže lze získat rozsah manuálu směrem nahoru konstrukcí mechanické oktávové spojky pro horní oktávu.)

Na rozdíl od Německa nebyla u nás rozšířena obligatorní pedálová hra. Proto naše staré varhany mají pedál většinou s malým počtem rejstříků; navíc se opakují tóny spodní oktávy v horní oktávě, kde jsou doplněny půltóny chybějícími v krátké oktávě. Snaha přizpůsobit takový pedál novodobým požadavkům znamená výměnu celého systému za nový.

Při každé úpravě či rekonstrukci varhan je třeba citlivě zvážit míru a kvalitu zásahů, které se na nástroji "podepsaly" v minulosti, a posoudit kulturně historický význam nástroje. Přestavba však nikdy nevede k plnému zachování historické podstaty nástroje. A proto je lépe opustit falešnou představu, že opravované varhany musí splňovat moderní potřebu univerzální hry.

Varhany v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve Vsetíně

A. Kotrla hraje na varhany ve vsetínském katolickém kostele

bu kontrolovat sluchem (jako například u klavíru), ale spoléhá se především na cit v konečných prstech. Tento cit posiluje především přirozený odpor kláves, který odpovídá přirozenému otevření ventilů (*Druckpunkt*) a který při elektrické traktuře neexistuje. Na takových moderních nástrojích je téměř nemožné dokonale interpretovat hbité krajní věty koncertních skladeb Vivaldiho, Händelova, Bachových preludií a fug (např. Preludium G dur, Fugu D dur, Fugu C dur). "Elektrický systém má značný podíl na všeo-

becném názoru, podle něhož je každý varhaník nerytmický a varhany jsou nástroj, na který se rytmicky hrát nedá", píše doslova prof. Bělský (*srv. Vratislav Bělský: o.c., 1982*).

Užil-li jsem v titulu výraz "ohrožený druh", jako by se jednalo o živého tvora, není to jen efektní bonmot. Varhany jsou při své složitosti totiž skutečně podobny spíše než strojům lidem, u nichž právě různé drobné nedostatky zdůrazňují jejich celkovou kvalitu a individualitu. Měli bychom dbát na to, aby každý stroj měl zcela určitý zvuo-

kový charakter, ostře se lišící od charakteru jiných strojů (neměl by se však projevovat především silou zvuku).

Úkol pro naše muzeum

Popisovaný trend bude ovšem za současné situace pokračovat dál. Nakonec, většina kostelních varhan, i těch novějších, prošla již mnoha zásahy, takže jsou mnohdy opravitelné jen částečně nebo vůbec ne. Proto i v našem regionu staré varhany mizí a jsou nahrazovány zcela novými: nyní se staví varhany v kat. kostele v Rožnově, nové jsou již instalovány v kat. kostelech v Zašově, na Hutisku a v Zubří.

Naše muzeum se proto rozhodlo, že přispěje k zachování povědomí o historii varhan v regionu alespoň tak, jak může. V následující době chceme, ve spolupráci s odborníky, zdokumentovat současný stav varhan na Valašsku (v evangelických kostelech okresu Vsetín a v katolických kostelech děkanátů Vsetín, Val. Meziříčí a Frenštát). Chtěli bychom zachytit vizuálně a akusticky jejich současný stav a spolu s dostupnou dokumentací tesaurovat tyto podklady pro budoucí zájemce o dějiny varhan a hudby. Náročná týmová práce bude jistě trvat několik let a my se budeme snažit postupně ty nejzajímavější poznatky populární formou zprostředkovat i čtenářům naší revue.

Několik zajímavostí závěrem

Jedním z našich spolupracovníků na projektu bude i vsetínský varhaník, pan Antonín Kotrla. Zatím jsme se ho zeptali jen na pár zajímavostí z našeho okresu.

ŠEKOVÉ KONTO POŠT. SPORITELNÝ:
PRAHA 16090
VIDĚŇ 16090
VARSÁVA 105
BUDAPEŠT 17991

PÁPEŽSKÝ DVORNÍ DODAVATEL
VYZNAMENANÝ ŘÁDEM RYTÍŘE BOŽÍHO HROBU
TELEGRAMY: RIEGER VARHANY KRNOV.
TELEFON KRNOV 54.

**ZÁVOD PRO STAVBU VARHAN
BRATŘÍ RIEGROVÍ**

Z velikého počtu dodaných varhan uvádíme:

	hlasů
Praha-Vlnohrady, Husův sbor	151
Praha, státní konservator	98
Praha-Vlnohrady, blo Beránek	98
Osek u Duchcova (klášter)	76
Bratislava, ev. chrám	69
Praha, Radiojournal	64
Komárno, farní chrám	58
Karlovy Vary, Grand Hotel Pupp	53
Brno, státní konservator (Stadion)	50
Olomouc, dóm	50
Brno, něm. dóm	48
Ludgerovice	45
Jablonec n/N.	43
Praha, blo Skaut	41
Hejnice, chrám Františkánů	41
Pízeň, františk. kostel	40
Liberec, arciděkanství chrám	40
Louny, čsl. kostel	38

založ. 1873

KATOVICE • KRNOV • MOCKER
POLSKO ČESKOSLOVENSKO HORNÍ SLEZSKO

V KRNOVĚ, 8.3.1937.

veledůstojný
ř.k. farní úřad,
v Rožnově p.R.

veledůstojný pane faráři,

Firemní hlavička dopisu - Bratří Riegrové, krnovští výrobci varhan

P. T. farníkům, rodákům

a příznivcům

rožnovským!

Prosíme, přispějte na nové varhany!

Každému tóněf z poslechu je známo, jak staré varhany vypovídají někdy poslušnot při hře. Někdy i do největšího ticha vytvále píáka některý tón už vysloužilé píšťaly, jiné se vůbec neozývají, takže několik rejstříků je vyřadeno.

A není divu, vždyť poslední větší oprava byla provedena v roce 1906, tedy před 30 lety!

Kdy varhany byly zakoupeny, toho už není pamětníka. Naše varhany jsou postaveny dle soustavy před 150 lety. Zařízení svitůni je prastaré, dřevěné součástky čorvy provrtané, takže při poslední opravě r. 1934 nemohlo být některými rejstříky ani hruha, aby se nerozypaly.

Varhanský mistr, který je naposledy spravoval, se vyládlil, že se už více opravovat nedají, že by to bylo zbytečné vyhazování peněz.

Proto se rozhodl farní úřad s kostelním konkurenčním výborem postavili varhany nové. Je už nejvyšší čas poříditi důstojný hudební nástroj do našeho chrámu, pro čest a slávu Boží a pro radost místních farníků. Bude to i ke čti města, pokudž do chrámu přichází i mnoho cizích hostů, kteří si všeho vějmnou a srovnávají.

Rozpočet na nové varhany činí 50 až 80 tisíc Kč. Myšlenka zakoupení varhan potkala se s radostným porozuměním farníků a dosud bylo sebráno 1863 Kč. Zaplat Pán Bůh všem šlechetným dárcům!

Dary možno odevzdati sbíratelům neb zaslati složenkou. Výsledek sbírky bude hlášen v kostele a větší dary budou uveřejněny.

Předem děkujeme všem dárcům srdečným Pán Bůh zaplat!

Farní úřad

v Rožnově p. R.

Leták ke sbírce na nové varhany do rožnovského kostela Všeoh svatých z r. 1936 (ze sbírek OVM Vsetín)

Nej...

...menší varhany jsou v katolickém kostele (postaveném r. 1798) v Hošťálkové. Je to pozitiv s jehlovou mechanikou, vestavěný do zábradlí kůru. (Pozitiv se od velkých varhan liší především šířkou píšťal, která je užší, a jinou dispoziční praxí. Pro každou polohu má zpravidla jen jeden restřík, celkově jich bývá 3-5. Byl oblíben pro zvukovou svěžest a dobré doprovodné vlastnosti.)

Jiné malé varhany jsou v katolických kostelech v Liptále (8 rejstříků) a v Kelči.

...původnější dispoziice je u varhan v evangelických kostelech v Pržně a v Ratiboři.

...větší varhany jsou v katolických kostelech ve Valašském Meziříčí a na Vsetíně. (Ty druhé byly postaveny v r. 1973 krnovskou firmou Rieger).

...novější varhany jsou v katolických kostelech v Zašové, na Hutisku.(1990) a v Zubří (1991). Nyní staví bratři Stavínohové z Val. Bystřice nové varhany v Rožnově pod Radhoštěm, které by měly zaznít v září roku 2000.

...starší varhany pocházejí od novojičínské firmy Karel Neusser. Zachovaly se např. v evangelickém a katolickém kostele v Pržně, v katol. kostele v Růždce. Stejně byly na Halenkově a na Hutisku.

...zajímavější jsou, z hlediska členění, hodné staré varhany (dvoumanuálové se zásuvkovou mechanikou) v Novém Hrozenkově, které prošly generální opravou v r.1983. Jejich píšťaly jsou totiž vestavěny do dvou oddělených skříní. Podle pamětníků pry proto, že za staršími varhanami hrávali při bohoslužbách muži v kostele karty - nebylo na ně totiž od oltáře vidět.

RIEGER-KLUGE

VARHANY OPUS 3411 PRO ŘÍMSKOKATOLICKÝ KOSTEL NANEBEVZETÍ P. MARIE VSETÍN ČSSR

Objednavatel: Římskokatolický farní úřad ve Vsetíně
Dispoziice: Antonín Schindler, ing. Ota Veverka
Prospekt, menzury a konstrukční návrh: Zdeněk Světlík
Intonace nástroje: Rudolf Hanzlík
Počet klaviatur: II + P
Počet rejstříků: 29 (27 základních)
Traktura: Pneumatická
Vzdušnice: Kuželkové
Počet píšťal: 148 dřevo, 186 zinek, 603 cín, 1214 kov, 154 jazyky, celkem 2305 píšťal
Varhanní skřín: Z přírodního modřínu rámové konstrukce
Kolaudační komise: Antonín Schindler, Aleš Berka
Datum kolaudace: 23. června 1973

I. manuál — C — a³/a⁴

1. Pommer krytý	16'
2. Principál	8'
3. Flétna trubcová	8'
4. Píšťala harfová	8'
5. Oktáva	4'
6. Flétna zobcová	4'
7. Kvintadecima	2'
8. Mixtura	4-6 X 1 1/2'
9. Trompeta	8'

II. manuál — C — a³/a⁴

14. Kryt dřevěný	8'
15. Salicionál	8'
16. Vox angelica	2 X 8' + 4'
17. Principál	4'
18. Roh noční	4'
19. Nasard špičatý	2 2/3'
20. Flétna lesní	2'
21. Tercie rohová	1 3/5'
22. Sedecima	1'
23. Mixtura akutová	4 X 1'
24. Šalmaj trubcová	8'

Pedál — C — f¹

28. Kontrabas	16'
29. Subbas	16'
30. Pommer krytý (Trsm. 1)	16'
31. Principál	8'
32. Flétna vřetenová	8'
33. Chorálbas	4'
34. Mixtura	6 X 4'
35. Pozoun	16'
36. Trompeta (Trsm. 9)	8'

Spojky

I—4'
II—I—16', II—I—8', II—I—4'
II—16', II—4'
I—P—8, II—P—8' II—P—4'

Pomocná zařízení

Dvě řady volných kombinací jako malá táhélka nad rejstříkovými sklopkami
Pevné kombinace Piano, Mezzoforte, Forte, Pleno, Tutti
Vypínač volných a pevných kombinací

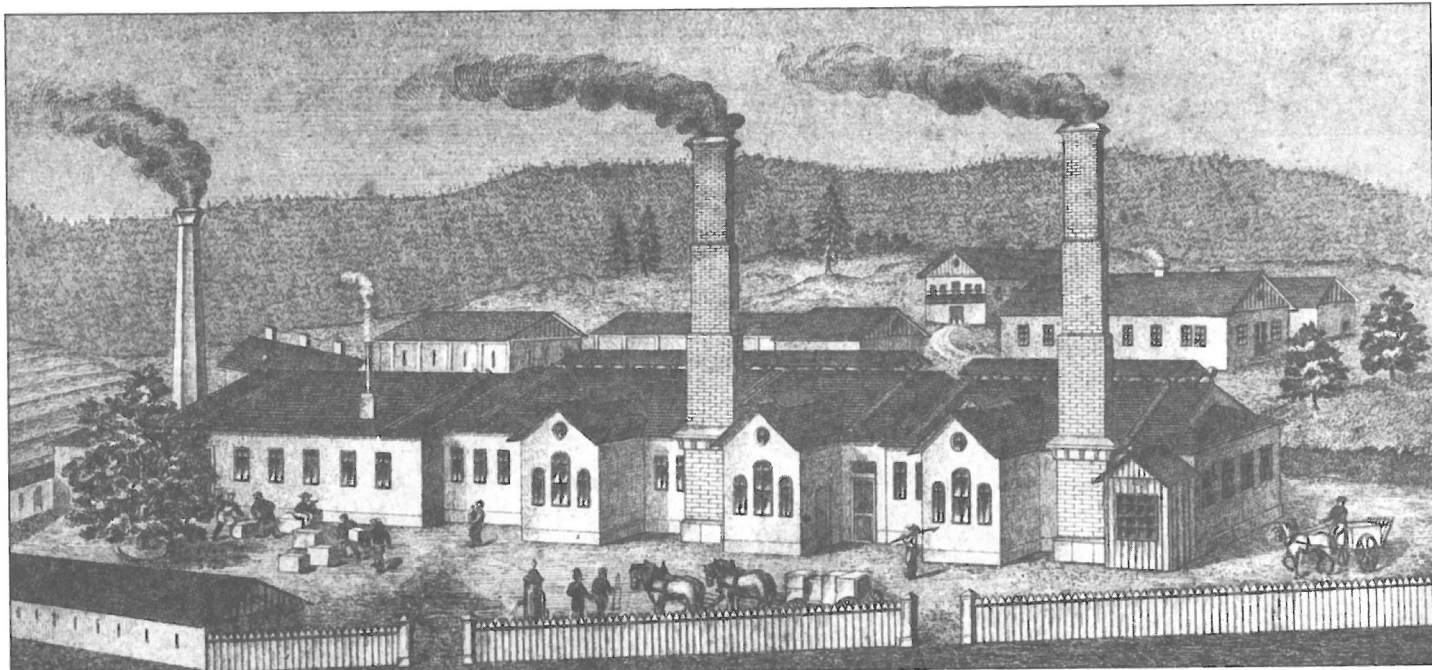
Zapínač ručních rejstříků
Vypínač superspojok
Crescendo jako válec
Generální spojka

Vypínač jazyků
Vypínač subspojok + 16'man.
Vypínač crescenda
Žaluzie pro II. manuál
Tremolo pro II. manuál

Poznámka: Číslování rejstříků je provedeno podle skutečného číslování rejstříků na hracím stole.

● označení pro jazyčkové rejstříky

Průvodní materiál s technickými údaji k varhanám ve vsetínském katolickém kostele

Veduta Karoliny hutí z Reichova katalogu výrobků z r. 1873

Počátky sklářství na Rožnovsku

Lubomír F. Piperek

Skelné hutě pracovaly v Čechách odedávna. Podle zprávy z roku 1264 vytloukl vítr sklo v oknech pražského svatovítského chrámu. To bylo ale ještě sklo dovezené. Bohatá tradice českého sklářství začíná v pohraničních lesích Šumavy, Krkonoš a Krušných hor až ve století čtrnáctém. V 15. a 16. století se vyskytují sklářské výrobky a skleněné okenní tabulky či do olova zalévané "kroužky" tu a tam i v městských domech. Občané západočeského města Stříbra si roku 1515 pořídili skla dokonce do oken v šatlavě. V té době se vyrábělo těžké nazeleňované "lesní" sklo. Na východní Moravě je z té doby známa pouze sklářská huť ve Skleňově u Hukvald. Romantičtější naladění badatelé soudí, že ji založil již biskup Bruno, ale první záznam o ní pochází až z roku 1400 (kdy se píše ves Glasendorf).

Epocha vyhlášeného českého skla přišla až v době renesance a baroka. Tehdy dostatek lesů vedl majitele držav k zavedení sklářské výroby i v našem regionu. První sklárny vznikly v 17. století na rožnovském panství. Již na Komenškého mapě Moravy z roku 1627 je umístěna značka pro sklárny jižně od Radhoště. Podle Eduarda Domlůvily by mohlo jít o sklářskou huť na katastru nynější obce Hutisko. A první písemné zprávy o této výrobě máme z roku 1639. Tehdy se vzpomíná "Eliáš huťar", který od svého otce Jiřího Majera, huťáře, odkoupil grunt "Staré huť". Majitelem panství byl onoho času pan Baltazar ze Žerotína, a ten zde nejspíš německé skláře osadil.

"L.P. 1639 dne 23. března za purkmistra Martina Kreta, Adama Barabáše a fojta Adama Solanského koupil grunt Staré huť se vším příslušenstvím za 400 zlatých mor. Eliáš huťar od otce svého Jiřího Majera huťáře, jak ho od starodávna užíval".¹

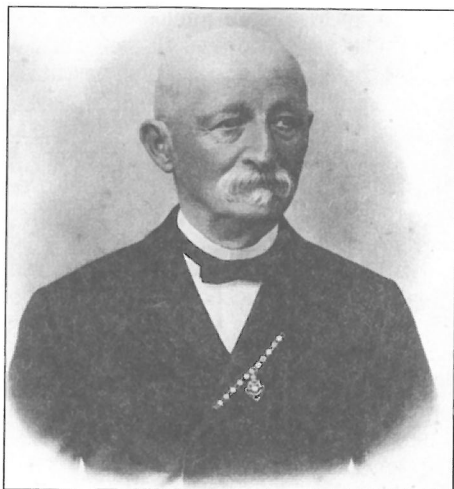
Domky sklářů stály původně na pozemku obce Vigantic. Když se osada rozrostla, byla za Bernarda Ferdinanda ze Žerotína prohlášena za samostatnou dědinu. Osadníci, osvobození od roboty, obdrželi (k roku 1666) své vlastní gruntovní knihy. V roce 1675 zde stálo 26 domků pro skláře, pouze v dvou z nich byla pole.

Rodina Majerů byla mezi těmito cizími osadníky nejváženější a nejbohatší. Roku 1666 zdědil grunt Eliáše Majera jeho syn Eliáš mladší a roku 1698 Pavel Majer, který se stal také hutiským fojtem, "valašským vojvodou" - dohlížitelem nad chovem ovcí a velitelem místní stanice portášů. Soustředil tedy ve svých rukou velké pravomoci. Sklárny držel ještě v roce 1726. Hutisko, se svými německými přistěhovanci, bylo baštou nekatolického náboženství na panství, podporovanou manželkami zakladatelů hutí. Kunigunda, žena Baltazarova, i její snacha Eleonora z Prusinovic pocházely z nekatolických rodin. Eliáš Majer zval na Hutisko nekatolické kněze ještě roku 1650. Stížnosti konsistoře o tři roky později (r.1653) byly majiteli panství oslyšeny, neboť stejné nářky můžeme slyšet od meziříčského děkana ještě roku 1672 (sic!). Přitom téhož roku vsetínský úředník Samuel Bánocsi povolil Eliášovi Majerovi z Hutiska na pan-

ství rožnovském za darovaný kožich a prsten pást dobytek na vsetínském území. Byla tedy pozice zámožného skláře a jeho spoluobyvatel neotřesitelná. (Nebo snad katolická reformace v tomto koutě Moravy nebyla krutá až natolik, jak se nám předestíralo v populárních románech Č. Kramoliše, J. Karase a dalších krajových spisovatelů?)

Zdejší skelné huť zanikly před rokem 1740 - tehdy se sklárny označují již za zrušené: "Jan Adamec koupil panskou chaloupku ve starých cassirovaných sklených huťách na Hutisku". Výroba však pomalu přestávala již téměř půl století před tímto datem. Obec se stávala více rolnickou a postupně na ni bylo uvalováno břemeno robot, jemuž se ovšem bývalí svobodní skláři bránili. Roku 1726 si obec stěžovala hraběti Františku Ludvíkovi ze Žerotína na přílišné roboty, které za jeho předchůdců, Maxmiliána Františka (1694-1706) a Karla Jindřicha (1706-1716) nebyvaly.

Jiné huťe stávaly v údolí Kněhyně na Prostřední Bečvě; nejstarší pracovala od roku 1772 až do roku 1841. Specializovaly se především na výrobu tabulového okenního skla. V letech 1791 až 1802 se ho vyrobilo 3 515 kusů, skleněných koleček do oken ve stejnou dobu vrchnost odebrala přes 10 tisíc kusů. V roce 1853 vyrobilo osm dělníků u jedné pece ve sklárně na Prostřední Bečvě 7 000 kop okenního a dutého skla, určeného převážně pro export do Krakova a dalších měst v Haliči. Také stále se zvyšující nájemné svědčí o prosperitě podniku. V letech 1772 roční nájem činil 120 zlatých, pak stoupl

Salomon Reich

na 220 zlatých, v roce 1794 platil nájemce 245 zlatých. Ve dvacátých letech 19. století činil nájem již kolem 300 zlatých ročně. (K této výši ovšem patří i poplatek za používání potašárny v Kněhyni, průměrně 8 zl. ročně, a za dovoz a použitou potažní robotu průměrně 290 zlatých ročně.) Přišel tedy nájem sklárny v době její největší prosperity na 600 zlatých ročně.²

V roce 1794 pracovala i sklárna v katastru Dolní Bečvy. Měl ji pronajatou na šest let blíže neznámý Martin Haverlandt z Frenštátu, odvádějící vrchnosti 280 zlatých ročního nájmu.

Na Horní Bečvě se připomíná sklárna v roce 1726, kdy byla asi také postavena (můžeme-li tak soudit podle označení "nová huť"). V roce 1745 platil sklářský mistr Jan Hubka roční nájem 77 zlatých. Tato sklárna s poměrně malým provozem pracovala s velkými přestávkami. Sklo se zde tavilo ve čtyřech časových obdobích, celkem jen 135 dnů v roce. Zanikla již na konci 18. století, kdy se její provoz přestal vyplácet.³

Novou sklárnu na katastru téže obce postavil v místech zvaných "pod Kařkou" Jan Bešák z lukovského panství. Stavbu začal roku 1802 a dokončil o rok později, kdy byla pec dána do provozu. Ke sklárně patřil domek pro tavbu se sklářskou pecí, sklad, tři domky pro pomocníky, stáje, sklep a stoupa na drcení křemene. Zakladatel byl vrchností celkem štědře dotován. K výstavbě dostal podporu 400 zlatých, měl nárok na bezplatný odběr dřeva, mohl se svými pomocníky pást dobytek na panských pastvinách. Dokonce obdržel výčepní právo na pivo i víno, které mohl šenkovat draže než šenkýři.

Nájemce huti složil do panské pokladny kauci 1 000 zlatých a za to obdržel nájemní smlouvu na patnáct let, během nichž se zavázal postavit ještě jednu pec. Jeho podnikání však bylo provázeno nezdarem, sklárny vyhořely, náklady na dopravu byly drahé a začal se projevovat nedostatek pracovních sil. Negativní vliv na výrobu měly i dlouhé napoleonské války a státní bankrot v březnu r.1811. Bešák sklárnu roku 1814 předal majitelce panství Josefě z Fürstenbergu. Rok poté panství koupil hrabě Kinský - ale sklárna již nebyla v provozu.

Základem pro založení sklářské výroby byl dostatek lesů. Dřevo se potřebovalo nejen jako palivo do sklářských pecí, ale také jako základní surovina pro výrobu potaše. "Flusárny", kte-

ré vyráběly popel a draslo, byly hospodářskými podniky šlechty ještě v 19. století. Sklárny byly malé a po spotřebování dřeva v širokém okolí se stěhovaly dál. Vzhledem k tomu, že ležely osamocené na lesních mýtinách, vznikla brzy kolem hospodářských budov malá osada domků sklářských dělníků s políčky a někdy i s krčmou pro pocestné. Po zániku hutě malá osada někdy zanikla, někdy se rozrostla či splynula se sousední obcí tak, že jen pomístní názvy připomínají dřívější zaměstnání obyvatel. O tom svědčí pomístní názvy "V hutí" u Veselé, "Na hutisku" v Zašové a podobně.

Sklárny mívaly jen kolem šesti tavicích pánví a jejich provoz obstaralo bez problémů dvacet osob. Výroba nebyla specializovaná, produkoval se rozličný tovar, od tabulového skla až po nádoby. "Lepší kusy" se posílaly do měst brusičům a rytčům k dalšímu zhodnocení. Ale odbyť byl zpočátku slabý, sloužil jen pro potřeby regionu, respektive panství. Nebyly zde totiž vybudovány kupecké cesty a také kvalita výrobků byla všelijaká; vrchnost dávala přednost importovaným kusům. Obecně úroveň sklářství v našem regionu charakterizuje stížnost biskupa Pavlovského, který roku 1585 nařiká, že ze své hutě v Kuncicích pod Ondřejníkem "sklenicím, kteréž jsem si odeslal, nevelmi povděční jsme, neboť netoliko sklo pěkné není, ale ani pravej proporci a kšaltu, jak by bejtí měly, nemají, nýbrž jako pro sedláky a ty velké ozračce dělány jsou".

V polovině 18. století pracovala na severní a východní Moravě pouze tato biskupská huť (do r. 1790), huť v Josefově u Kolštejna a huť na Horní Bečvě a na Hutisku. Vsetínská huť zanikla koncem 17. století a ani o illésházyovské huti v údolí Břežítá u Nového Hrozenkova není již kolem roku 1750 žádných zpráv.

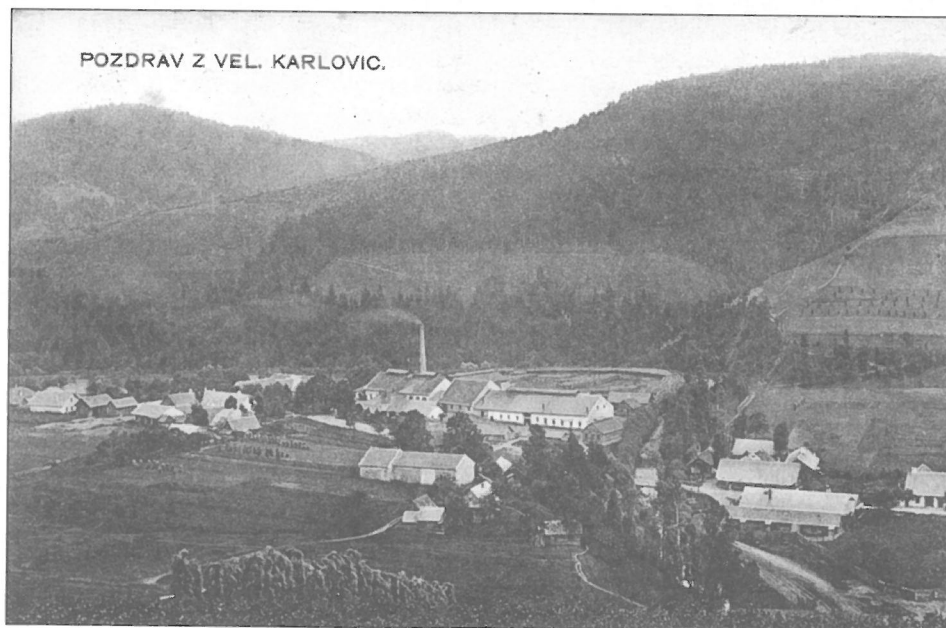
Sklářská výroba na rožnovském panství přetrvala do našich dob jen ve Velkých Karlovicích. Zajímavé je, že na území, kde byla založena roku 1714 obec, pracovaly sklárny již dříve. To je zřejmě z hraničních sporů mezi rožnovskými a vsetínskými pány, kdy je po Mikuláši Illésházým požadováno vyrovnání za ušlý zisk ze skláren, neboť si celou oblast protiprávně přisvojil (v letech 1698 až 1714). Ale v zakládací listině obce se sklářské hutě již nepřipomínají. Nová sklárna se zde začala stavět za ředitele panství Drobníka r. 1826. O rok později byla vysvěcena a pojmenována "Františčina huť". Ve stejnou dobu byla stavěna také silnice přes Soláň a Karlovice do Uher, což mělo jistě příznivý vliv na odbyť zdejší sklářské výroby. Další hraběcí "Mariánská huť" byla postavena v nedalekém údolí Léskovém v roce 1863. Obě hutě koupil roku 1888 jejich bývalý nájemce, izraelita Salamoun Reich a přivedl je k nebyvalému rozkvětu.

POZNÁMKY

1 Zápis v pozemkové knize obce Vigantic, Tom.I, fol.6

2 Hospodářské údaje z archivních pramenů excerpoval především Bohumil Peroutka. Srv.: Peroutka, B.: Zaniklý průmysl na Rožnovsku, Valašsko 11, 1967, s. 48-51

3 Tavicí provoz byl: od začátku května do půlky června (4.5.-14.6.), od půlky září do půlky října (14.9.-16.10.), od konce listopadu do vánoc (26.11.- 24.12.) a několik dní na konci roku (29.12.-31.12.)

Františčina huť ve Velkých Karlovicích (dobová pohlednice)

Malíři ze skláren firmy Reich v Krásně n. B. na Šištotě r. 1901

K historii skláren ve Valašském Meziříčí

Alena Podzemná

V podzimních měsících roku 1855 byl zahájen provoz v krásenských sklárnách. Jejich 145 let dlouhá činnost je řadí mezi nejstarší podniky v dnešním okrese Vsetín. Po rožnovských papírnách jsou druhým nejstarším dosud existujícím průmyslovým podnikem.

Zakladatelem byl tehdejší majitel alodního valašskomeziříčského panství hrabě Evžen Kinský. Přes počáteční odpor obyvatel městečka Krásno nad Bečvou (dnes místní část města Valašské Meziříčí) se jeví časová rozmezí mezi čtyřmi nejdůležitějšími daty, která se vztahují k vybudování sklárny, jako překvapivě krátká. Dne 11. 3. 1854 byla napsána žádost správy alodního velkostatku se sídlem v Rožnově o povolení zřízení sklářské hutě. 20. dubna došlo v místě "Na podhoří" v Krásně nad Bečvou k úřední prohlídce staveniště. O měsíc později dne 22. 5. 1854 byla stavba sklárny povolena Krajskou vládou v Olomouci a 30. 10. 1855 se konala kolaudace stavby¹⁾. Krásenské sklárny byly hned v počátku svého provozu pronajaty rodině sklářských podnikatelů Reichů, která měla v té době v nájmu již čtyři sklářské hutě.

Vybudování sklárny v Krásně n/B. nebylo dílem náhodným. Sklárna vyrostla v místech, která svým přirozeným lesním bohatstvím dávala záruku dlouhodobé možnosti čerpání palivového dřeva a dřeva pro výrobu potaše jako součásti sklářského kmene. Jisté je, že podobně se uvažovalo při zakládání skelných hutí na Valašsku již v 17. a 18. století.

Snad na počátku 17. století byla založena sklárna u Rožnova pod Radhoštěm, patrně v místech dnešního Hutiska. Pravděpodobně se jedná o huť, kterou na své mapě Moravy, tištěné r. 1627, zaznamenal J.A. Komenský²⁾. Na Hutisku u Rožnova p/R. se připomíná v r. 1639

Eliáš huťař³⁾, když koupil od svého otce huťaře Jiřího Majera grunt "Staré hutě".

Sklárna staršího založení doložená k roku 1639 byla také ve Viganticích. V druhé pol. 17. stol. se objevuje sklárna v Břežité (Nový Hrozenkov). Název louky "V hutí" a nálezy skleněných střepin svědčí o výskytu hutě ve vesnici Veselá u Val. Meziříčí (kolem r. 1673)⁴⁾. V křestní vsetínské matrice a ve vsetínské matrice zesnulých se dočítáme o hutích Rozenkovských (Nový Hrozenkov) od r. 1652 až do r. 1713. Také v Halenkově se v letech 1715 – 1717 vzpomíná Nicolaus sklář⁵⁾. A před r. 1745 se připomíná huť v Horní Bečvě.

Z blízkého okolí Valaška je možno uvést hutě ve Sklenově, založené již ve 13. století⁶⁾ pravděpodobně biskupem Brunem ze Schauenburku, a Kunčice pod Ondřejníkem s hutníkem Dominikem Schürerem, členem proslulé rodiny sklářských podnikatelů⁷⁾. V Kunčicích pod Ondřejníkem a na Hukvaldech se vyráběly sklenice na pivo i na víno "na benátský mustr"⁸⁾. Čeladná měla huť k r. 1716. Na panství buchlovském pracovaly stěhovavé petřvalské hutě od r. 1701. Lze uvést data založení hutě v Květné u Strání k r. 1768, hutě v Koryčanech před r. 1782, hutě v Kašavě k r. 1782, dále v Držkově na panství zlínském kolem r. 1785, na Rusavě také kolem r. 1785, v Lukově kolem r. 1792 a rok 1807 jako rok založení hutě ve Sv. Štěpáně⁹⁾.

Z tohoto výčtu hutí je zřejmé, že sklářská výroba má v této části Moravy a na Valašsku při-

nejmenším třísetletou tradici, nebereme-li v úvahu huť ve Sklenově ze 13. stol. a tu skutečnost, že mnohé z těchto skláren nevydržely konkurenční tlak a v boji o odbytiště zanikly. Sklárství v habsburské monarchii setrvávalo až do konce 18. stol. v oblasti feudální výroby. V 19. stol. pak nastoupila v hutích moderní tovární výroba. K této postupné změně přispěly v nemalé míře i reformy císaře Josefa II., které umožnily volnější pohyb do té doby znevolaňovaných, svobodnější pohyb nekatoличkého obyvatelstva a obchodní a finanční podnikání židů a cizinců. Všechna vládní opatření sloužila k posílení manufakturní formy průmyslové výroby a k oslabení a postupnému rušení cechovní organizace, která svými pracovními zásadami bránila rozvoji hospodářského života. Manufakturní výroba se stala důležitým mezičlánkem mezi tradiční středověkou malovýrobou a tovární strojovou velkovýrobou.

Slechta se ocitá v situaci, kdy má sice o sklárství zájem, ale vzhledem k nedostatku zkušeností, obchodního rozhledu a hospodářských styků není schopna a ochotna realizovat výrobu na vyšší úrovni. I přesto, že vlastní rozlehlé hospodářské celky a má ty nejvýhodnější podmínky pro podnikání – možnost užívání levného stavebního materiálu a levné pomocné síly, je její zájem omezen pouze na výnosnost podniku, nikoliv na zdokonalení rozvoje výroby a vede to k tomu, že své sklárny pronajímá sklářským nájemcům. Tento osud potkal sklárnu ve Staré Hutě, založenou pravděpodobně již na počátku 17. stol. majitelem buchlovského panství Jiřím Zikmundem ze Zástřizli¹⁰⁾. V období napoleonských válek výroba v této sklárně značně upadla, dokonce v ní byla na čas zastavena práce. Tehdejší majitelka panství Jana hraběnka Berchtoldová pronajala od 1. prosince 1813 sklárnu Izáku Reichovi na dobu deseti let. Nájem se prodlužoval, v r. 1845 je jako nájemce uváděn syn Izáka Reicha – Samuel. Zkušený sklář z Čech, povolání Izákem Reichem, zavedl výrobu dutého a tabulového skla, které se tu produkovalo až do r. 1874. Sklo nacházelo své odbytiště v Brně a ve Vídni¹¹⁾. Nájem Staré Hutě byla započata cílevědomá cesta rodiny Reichů, na jejímž začátku stála skromná výroba a jednoduché zušlechťování skla, na jejím vrcholu však mohutná velkovýroba sklářského zboží známého téměř na celém světě. Stále vzrůstající zisk dovolil Reichům investice do dalších nájmu hutí a do zakládání hutí nových, kterých bylo v průběhu 19. stol. a v 1. pol. 20. stol. patnáct, nepočítáme-li závody, ve kterých se sklo pouze rafinovalo. Hutě vznikaly nejen na území Moravy, ale také ve Voitsbergu (dnes Rakousko) a v Zawiercii (dnes Polsko). Od počátku své existence věnovala firma Reich¹²⁾ mimořádnou pozornost exportu svých výrobků. Vznikající hutě, pokud neměly stagnovat ve vývoji či dokonce zaniknout, nemohly spoléhat jen na úzký tuzemský odbytištní okruh. V důsledku jeho neustálého rozšiřování vznikala síť stálých zastupitelství a skladů v celé Evropě i zámoří. Hlavní obchodní centrála a sklady byly ve Vídni, také v Berlíně, odkud se obchodovalo s Německem, Belgií, Anglií, Amerikou, skandinávskými státy a severním Ruskem, dále v Londýně, který se stal mezi dvěma světovými válkami největším exportním prostředníkem firmy Reich, v Amsterdamu, Bruselu, Moskvě,

New Yorku, v Miláně, kam se posílaly výrobky z Krásna n/B., ve Voitsbergu, v Neapoli, v Paříži, kam putovaly výrobky z Krásna n/B. a ze Vsetína, ve Varšavě, odkud byla vedena obchodní agenda továrny v Zawiercii, a v Praze, kde pobočka sloužila jako vedlejší obchodní místo pro moravské továrny.

Jedním z nejdůležitějších faktorů při uzavírání obchodních smluv se zahraničními i tuzemskými partnery byly firemní ceníky, zhotovované zpočátku jednoduší cestou, později jako fotografické a kresebné záznamy výrobků v nákladných litografických albech. Dnes jsou pro nás, současně s částí dochovaných výrobků, jedním z nejdůležitějších dokladů produkce skláren a jedinečnou a mimořádně přehlednou retrospektivou morfologického a dekorativního bohatství vyráběného skla¹³.

V roce 1855 dostavěná huť v Krásně n/B. se výrazně odlišovala rozsáhlým komplexem budov s velkou výrobní halou, rozsáhlými vedlejšími provozy i moderním technickým vybavením od starších skláren. Součástí komplexu byla i obytná budova pro továrníka, obytný dům pro dělníky, brusína skla a stoupa, ke kterým byla v r. 1860 přistavěna nová budova brusírny s obytnými místnostmi. Továrna měla 2 pece, které měly 12 a 8 pávní a 6 tažných pecí. Zpočátku se topilo dřevem, které bylo po řece Bečvě dopravováno přímo do továrny. Topení plynem z uhlí bylo zavedeno v r. 1871 a do r. 1876 se přešlo od přímého vytápění na plynové vytápění. V r. 1874 dovezla firma z Anglie sklářský lis¹⁴, který byl v provozu v Mariánské hutě. Patrně ještě před r. 1880 byl pořízen další lis pro krásenskou sklárnu, jejichž výroba však byla zaměřena především na osvětlovací sklo.

V průběhu let 1879 – 1910 koupili Reichové od hraběte Evžena Kinského ještě další budovy a pozemky, aby na nich vybudovali nové sklářenské provozy. V r. 1890 byla koupěna budova "Střelnice", kde byly umístěny malířské dílny¹⁵ vedené rodinou Hellerů.

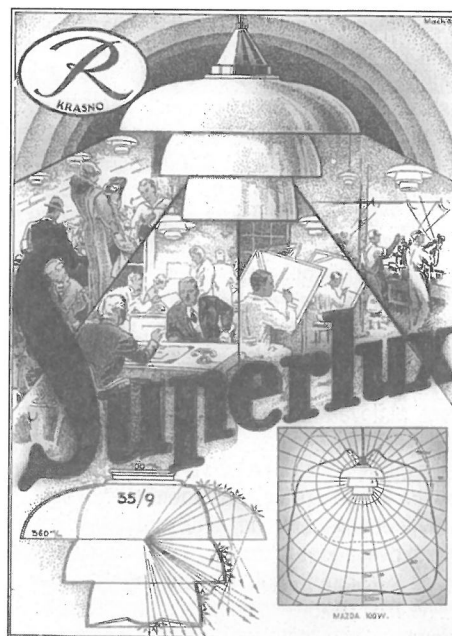
Výroba ve sklárnách se stále rozšiřovala a zkvalitňovala, a proto ji krize r. 1873 nemohla podstatně uškodit¹⁶. V r. 1896 se přistavila nová huť, která měla další 2 pece po deseti pávních. V období 1. sv. války byl provoz v huti na čas zastaven. I když válka přinesla zánik rakousko-uherské monarchie a zrod nového Československa a dalších států v Evropě a tím i nutné narušení obchodní sítě, nepoznamenala citelně chod závodu. Na obzoru se však objevila další hrozba krize, kterou pomohl urychlit prudce se rozvíjející průmysl v dřívě zaostalých zemích, z toho vyplývající zužující se odbytiště a v neposlední řadě nepřříznivě pro obchod se vyvíjející finanční politika ČSR, která soustavným zvyšováním kurzu československé koruny v zahraničí poškozovala exportní zájmy lehkého průmyslu. Sklářské zboží dosahovalo na zahraničních trzích značně vysokých cen, a tak byly jeho objednávky často odvolávány¹⁷. Celosvětovou krizí, která probíhala po částečné stabilizaci kapitalizmu v letech 1929 – 1934, Reichové již nepřekonal. Zdálo se, že společníci firmy jsou jaksi unaveni z hospodářského podnikání, navíc jejich osobní rozpory, jevící se v rozebírání obrovských finančních obnosů z podnikové pokladny, zabraňovaly soustředěnému financování do podniku, jehož výroba, aby se udržela v silné konkurenci, musela být

rychle modernizována. Nestalo se tak a firma Reich se dostala do izolace proti jiným závodům, například proti firmě Inwald, jež obrovským nákladem modernizovala svou výrobu, aby udržela své postavení na mezinárodních trzích, nebo proti firmě Schreiber, která zrušila některé své neproduktivní hutě.

Nekvalitní výroba zaviněná zaostávající modernizací závodu vedla k naprosté neschopnosti konkurovat na zahraničních trzích. Aby byla v huti zachována výroba a s ní zajištěny alespoň nejnужnější podmínky k výživě rodin sklářských dělníků, převzala od Reichů sklárny akciová společnost Českomoravské sklárny s Moravskou bankou v čele¹⁸. Tato společnost vedla sklárnu v době před 2. svět. válkou až do znárodnění společnosti v r. 1946, kdy se k nově vytvořenému n.p. Československé sklárny se sídlem ve Valašském Meziříčí připojilo dalších 9 závodů a provozoven zaměřených na výrobu osvětlovacího a technického skla a skla pro domácnost. Národní podnik Osvětlovací sklo, který byl vytvořen 1. 4. 1958, se stal monopolním výrobcem osvětlovacího skla v někdejší ČSSR. Sdružoval tyto závody: Valašské Meziříčí (dříve Krásno nad Bečvou), Janštýn, Košťany, Rapotín a Vsetín¹⁹.

V r. 1985 byla v novém závodě ve Val. Meziříčí zahájena výroba skla pro barevné televizní obrazovky. Modernizovaný komplex se stal svým rozsahem největší projektovou a investiční akcí uskutečněnou v československém sklářství po r. 1945 a předčil automatizovanou výrobu televizních baněk, která se v plném rozsahu soustředila od počátku r. 1963 v tehdy novém závodě AVTB, postaveném v přímém sousedství závodu Osvětlovací sklo. Dnes tvoří tyto provozy samostatné výrobní společnosti.

Po transformacích, které změnily národní podnik na závod Sklo Union, Osvětlovací sklo, k.p. Valašské Meziříčí a GO státní podnik Osvětlovací sklo Valašské Meziříčí, byly sklárny privatizovány ke dni 1. 1. 1993. Vznikla společnost Osvětlovací sklo-LARES spol. s r. o., jejíž

Stránka z katalogu osvětlovačel fy Reich z r. 1935

výrobní program navázal na tradiční výrobu ručně zpracovaného osvětlovacího skla, dnes především v provedení triplex opál, a výrobu lisovaného skla a technického lisovaného skla pro automobilový průmysl.

Od počátku svého trvání byla sklárna ve Val. Meziříčí – Krásně zaměřena na výrobu osvětlovacích těles. K milionovým řadám cylindrů různých tvarů se připojila výroba domácích lampiček, celých petrolejových lamp – stolních a závěsných a stínítek zpočátku na petrolejová, později na plynová a elektrická osvětlovadla. Jejich tvarový vývoj se odehrává ve sféře základních prostorových útvarů – koule, válce, kužele a čtyřstěny. Kombinací částí těchto útvarů různé utvářených protahováním, zvlňováním, stlačováním, žebrováním, kombinací menších a větších částí, skládáním inverzních složek a komo-

Lampencylinder.										S. Reich & Co. Wien.	
Brüner alte Form 1867 Lin. kr. 3 3/10 Nr. 1.*	Brüner & Dittmar 1868 Lin. kr. 3 3/10 Nr. 2.*	Brüner & Dittmar halb matt 1868 Lin. kr. 3 5/10 Nr. 3.*	Brüner & Dittmar Phönix 1868 Lin. kr. 4 1/10 Nr. 4.*	Fein abgeschliffen 1868 Lin. kr. 5 5/10 Nr. 5.*	Brüner's Rundbrenner 1867 Lin. kr. 8 4 Nr. 6.*						
5 4	5 4	5 7	5 5 1/10	5 6	10 4						
8 4	8 4	8 8	8 5 1/10	8 6	14 4 1/4						
11 4 3/10	11 4 3/10	11 9	11 6 5/10	11 7	16 5						
Dittmars Patent Rundbrenner Lin. kr. 8 4 Nr. 7.*		amerikanische Lin. kr. 3 4 1/10 Nr. 8.		argautische kr. Nr. 9.*		Moderateur eingezogen Nr. kr. 10*		Gaselinder Länge 8-10 Zoll 1" 8" 4 1" 9" 4 1" 10 1/2" 4 2" 5		Beinglas Kerzen Zoll kr. 4 5 6 7 8 10 10 12 12 14 Nr. 12.	
11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4	11 4
15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5	15 5
Italienisch gross-bauchig Lin. kr. 3 4 Nr. 104.*		Camphin-Cylinder Lin. kr. 3 3 1/10 Nr. 103.		Stobwassers Flachbrenner Lin. kr. 3 3 1/10 Nr. 106.*		Stobwassers Rundbrenner Lin. kr. 8 4 Nr. 107.		Beinglas Gaselinder 8-10 Zoll lang. 1" 8" 7 1" 9" 8 1" 10 1/2" 9 2" 12		rubinirte oder farbige Gaselinder-Länge 8-10" 1" 8" 8 1" 9" 10 1" 10 1/2" 12 2" 15	
5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10	5 4 1/10
8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10	8 4 1/10
11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5	11 5

Sortiment cylindrů k petrolejovým lampám z r. 1868 fy S. Reich & Co. Wien

lých prvků vznikla neobyčejně dlouhá řada svítidel, jejichž rozmanitost aktivně podpořil dekor. Uplatňoval se jako plastický reliéf akantových listů či žeber přímo ve hmotě skloviny a přejímaný další vrstvou skloviny umocňoval svou hloubku. Vrstvená a přejímaná atlasová skla nacházela své uplatnění na přepychovějších a rozměrnějších stojacích lampách, kombinovaných s kovovými prvky, a na vázách, které se inspirovaly obdobím druhého rokoka. Malované dekory vycházející převážně z rostlinné ornamentiky oživovaly v nespočetných variacích plochy stínítek z opálových skel, mnohdy ještě doplňované zclacením a malbou vysokým emailem. Matovaný a leptaný dekor palmet, hvězd, festonů, pilastrů se uplatňoval na kulovitých stínítkách z čiré a červené rubínové skloviny, na kterých se ve zhuštěném sledu zopakovaly v obnoveném podání renezanční, barokní, rokokové a klasicistní slohové názory spatřené s historií 2. pol. 19. stol. Přelom století oživil část dekorů stínítek stylizovanou secesní ornamentikou, která spolu se staršími vzory přetrvává až do závěru 20. let tohoto stol. Spolu s odleptáváním vícevrstvého barevného skla je uplatňován také perleťový duhový efekt irisování, optický dekor a dále probušování křídového skla.

Neobyčejně živou technikou bylo a zůstalo hutní dekorování skla. Svůj výraz našlo v hutním mramorování, které v opakních a barevných skvrnách prorůstá sklovinou ve volných shlucích či spirálovitě stáčených závojích, dominantně vykvétá na matované čiré sklovině v podobě "millefiori" a propůjčuje jí tak nezaměnitelný charakter. Spolu s natavenými odlišně barevnými

nitěmi a nálepy a s bublinami, které se jako "antik" sklo objevilo v závěru 30. let tohoto stol., tvoří i dnešní designerský arsenál^{20/}, na kterém se mistrně podílelo v průběhu 145 let mnoho sklářů, výtvarných umělců a sklářských výtvarníků.

Valašskomeziříčské sklárny Osvětlovací sklo – LARES, spol.s r.o. mají i přes složitý hospodářský vývoj veškeré předpoklady k tomu, aby i nadále zpracovávaly tak výjimečnou materií, jakou je sklo, aby prosadily v jiných souvislostech a v nelehké konkurenci plastických hmot, dřeva, kovů, keramiky jeho zářivou jiskrnost, stejně jako jeho sametovou jemnost, rafinovanou křehkost či barevnou brilantnost ve škálách a rejstřících, jaké umožňuje právě a jedině ona nádherná a nenahraditelná hmota – sklo.

Tradice valašského sklářství pokračuje...

POZNÁMKY

1/ Baletka, Ladislav: Počátky sklárny v Krásně a formování jejich osazenstva v letech 1855-1864, In: Práce Vlastivědného ústavu Vsetín, VÚ Vsetín, květen 1972, s. 1-7.

2/ Koblíha, Karel: Sklářství na Vsacku, katalog Krajinské výstavy valašského sklářství v Novém Hrozenkově, Nový Hrozenkov 1934, s.14-22.

3/ Domluliv, Eduard: Valašskomeziříčský okres, Vlastivěda Moravská, Brno 1914, s.114

4/ Hetteš, Karel: O sklářství na Moravě a ve Slezsku, In: Sto let Karoliny hutí, katalog, Karolinka u Vsetína, 1961

5/ Srovnej pozn. 2

6/ Dostál, František: Kronika krásenských sklárny, I, kapitola 2, s. 12-16, strojopis

7/ Koblíha, Karel, c. d.

8/ Koblíha, Karel, c. d., s.14

9/ Koblíha, Karel, c. d.

10/ Janovský, Julius: 150 let n. p. Osvětlovací sklo ve Valašském Meziříčí. In: Sklář a keramik, r. 14, 1964, s. 51-53

11/ Údaje jsou čerpány z práce Leonharda Bocka: "Monografie sklářských továren S. Reich a spol. 1929", uveřejněné v českém překladu v rukopisné práci Fr. Dobeše: "Můj příspěvek pro Kroniku krásenských sklárny", Val. Meziříčí, 1961. Práce Fr. Dobeše je uložena ve fondu podniku S. Reich a spol. v Zemském archivu v Opavě

12/ Veřejná obchodní společnost S. Reich a spol. byla založena 10. 8. 1838, fond podniku S. Reich a spol.

13/ Ceníky firmy Reich a spol. 1866 – 1934, fond podniku S. Reich a spol., inv. č. 279 v Zemském archivu v Opavě

14/ Leonhard Bock, c.d. uveřejněné v práci Fr. Dobeše, s. 58

15/ Srov. s výpisy z pozemkové knihy Val. Meziříčí, horní předměstí a Krásno n. B., vl. č.145, které jsou uloženy ve fondu podniku S. Reich a spol. i. č. 2, Zemský archiv Opava

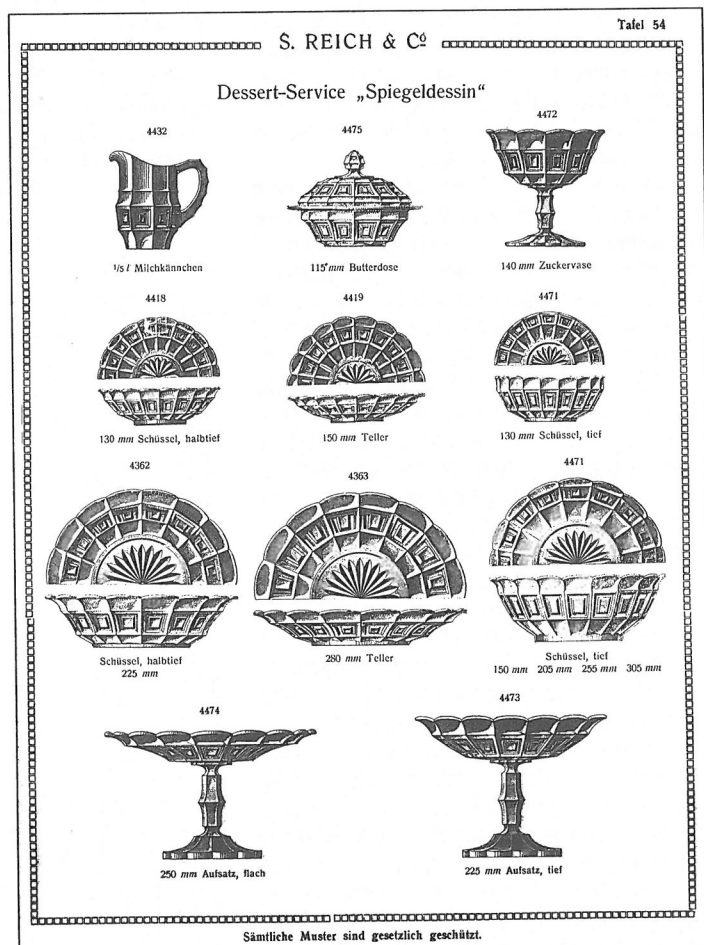
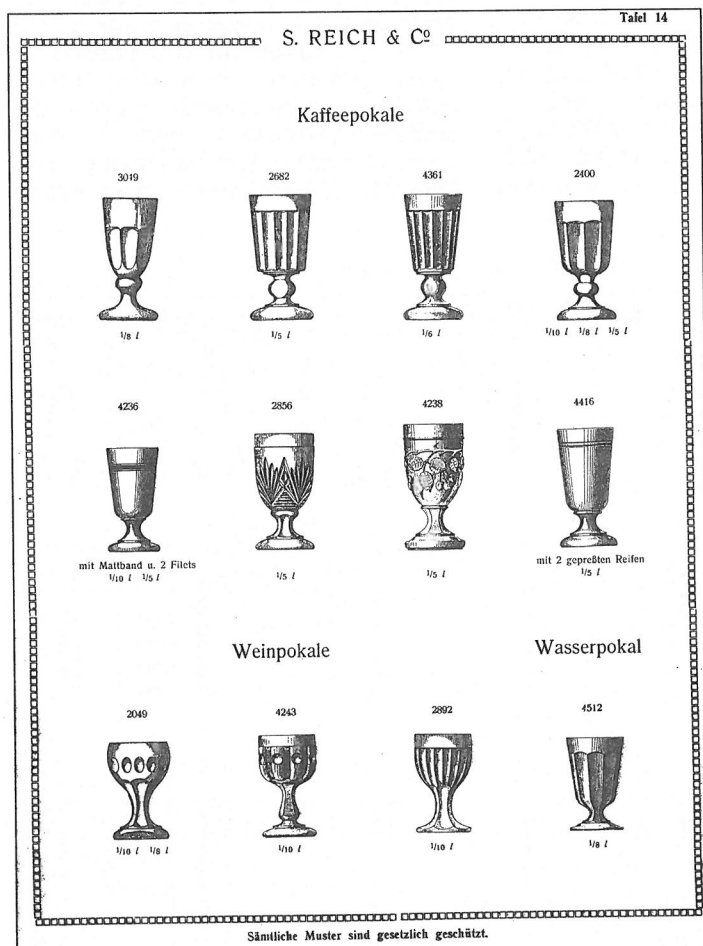
16/ Dostál, František, c. d. III, kap. 9, s. 8

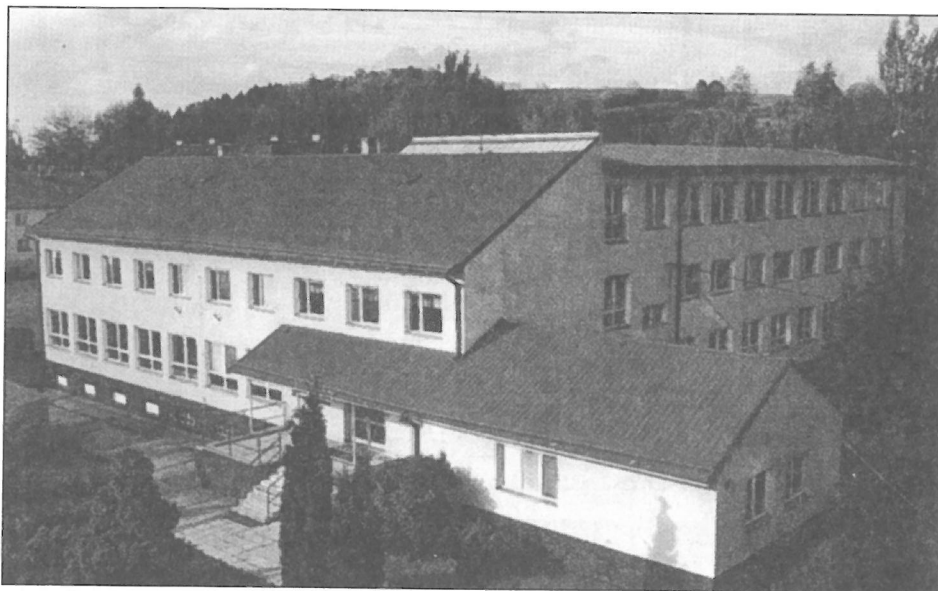
17/ Srov. se zprávami Františka Tučka z cest na Střední východ v období 1930-1934. Uloženo v rukopise ve fondu S. Reich a spol., Zemský archiv Opava

18/ Katalog 110 let sklárny ve Val. Meziříčí, NP Osvětlovací sklo

19/ Srov. pozn. 18

20/ Bohatá sbírka téměř 4000 kusů osvětlovacího a dutého skla, dokumentující šíři rozmanitého tvarování a dekorování skla, je uložena ve sbírkách OVM Vsetín-muzea ve Valašském Meziříčí a svými vybranými kusy tvoří expozici skla a gobelinů v zámku Kinských.

Budova školy ve Valašském Meziříčí, Zašovská 603

Sklářská škola Valašské Meziříčí

Olga Hofmannová

Sklářské učiliště ve Valašském Meziříčí vzniklo v roce 1944 a navazovalo na tradice dřívějšího živnostenského a továrního odborného vzdělávání. Do současnosti škola procházela mnoha proměnami, z nichž k nejvýznamnějším jistě patří založení oddělení Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské.

Takový typ studia v naší oblasti velmi scházela, většina nadaných a talentovaných žáků odcházela na studia a následně zakotvili a našli i své uplatnění jinde. Dnes škola spolupracuje s mnoha externími odborníky a připravuje výtvarně nadané a talentované žáky v oborech výtvarného zpracování skla v ateliérech:

- **Ateliér sklářské umělecké výroby:** Mgr. Petr Tichánek, akad. malíř Jiří Suhájek
- **Ateliér kresby a malby:** PaedDr. Leszek Wojaczek
- **Ateliér modelování a sochařství:** Mgr. Jaroslav Koléšek
- **Ateliér výtvarné přípravy:** Josef Dubšík, Pavlína Nekužová, Lucie Petrošová.

Nově zahájil činnost **ateliér počítačové grafiky.**

V roce 1999 získali žáci školy řadu ocenění, např. titul mistra republiky v oboru malby skla, cenu GRAND PRIX 99 na mezinárodní výstavě FOR GLASS & CERAMICS 99 a další. Potěšil nás i úspěch prací našich žáků na výstavě v Itálii – kolébce evropského skla, kde jsme dostali nabídky na spolupráci s galeriemi v Benátkách a v Miláně.

To ovšem neznamená, že by škola opouštěla svůj hlavní vzdělávací program - výuku tradičních sklářských řemesel. I zde však dochází k žádoucím změnám. Zaměřili jsme se především na zkvalitnění výuky v technologii sklářských výrob. Navázali jsme na spolupráci se všemi významnými sklárnami na Moravě a ve Slezsku a díky jejich pomoci jsme překonali dopady poklesu zájmu žáků o tato řemesla a

krizové období všech učilišť. Naši absolventi nekončí na úřadech práce, především o chlapce – skláře je stále větší zájem.

Velkým přínosem pro školu bylo získání členství v prestižních odborných organizacích. Jsme součástí Asociace sklářských a keramických podniků ČR při Svazu průmyslu, České sklářské společnosti, Asociace středních škol s uměleckými obory výtvarného zaměření v ČR,

Odborné skupiny sklářských učňovských škol a České spektroskopické společnosti. Ve spolupráci s předními experty ve sklářství v ČR, Vysokou školou chemicko-technologickou Praha a Sklářským ústavem Hradec Králové jsme v roce 1999 získali jako jediná střední škola v ČR v konkurenci více než 300 uchazečů grant Ministerstva průmyslu a obchodu v programu "Rozvoj center špičkových průmyslových výrobních a technologií" v oblasti průmyslového výzkumu a vývoje. Realizovaný projekt GLASSCENTRUM Valašské Meziříčí vytváří prostor pro vznik nové kvality jako odborného zázemí pro sklárny na Moravě a ve Slezsku.

Při škole vzniklo občanské sdružení LUMEN, které se zaměřuje na programy podporující prevenci negativních jevů v chování mládeže, především na estetickou výchovu a sportovní aktivity.

Nové projekty si samozřejmě vyžádaly i nutnost zlepšení technických podmínek výuky, právě připravujeme dostavbu školy – ateliérů umělecké sklářské výroby a v roce 2001 bude součástí areálu školy umělecká školní huť, brusičské a rytecké dílny a nové malírny. Jsem přesvědčena, že takové místo by mohlo jistě sehrát roli i v projektech připravovaných MÚ Val. Meziříčí v oblasti rozvoje turistického ruchu.

Připravujeme společné kulturní projekty s OVM Vsetín - muzeem ve Valašském Meziříčí a dalšími kulturními zařízeními v okrese a v kraji, zaměřujeme se na výchovu nové generace sklářů a umělců pro sklářství pro Moravu a Slezsko. Zapojujeme se postupně i v mezinárodních aktivitách v rámci projektů Evropské unie.

Sklářská škola je už dnes vzdělávací institucí, o které se ví.

Budoucnost školy jednoznačně vidím ve vytvoření podmínek rozsáhlé spolupráce se všemi sociálními a hospodářskými partnery školy. Mým přáním je, aby se naše škola stala přirozenou součástí života města a vznikajícího kraje.

Vždy se budeme hrdě hlásit k tradici sklářských řemesel a zároveň společně konkurovat i v mezinárodní soutěži.

(autorka je ředitelkou školy)

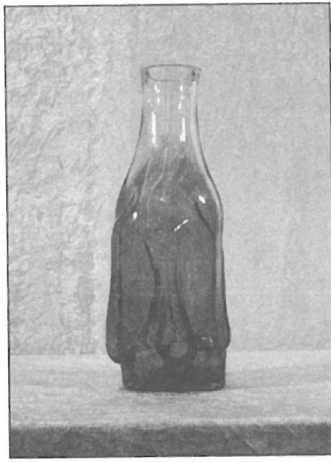

Žáci sklářské školy v plenéru v barokním Kuksu

(foto L. Wojaczek)

Lucie Lysková, klauzura 19. 1. 2000

Jarmila Stavinohová, klauzura, 19. 1. 2000

Plenér žáků sklářské školy v Českém Krumlově

(foto L. Wojaczek)

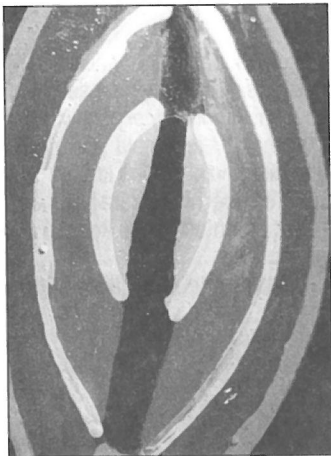
Marcela Cinková, maturita 1999

Jana Macháčová, klauzura 1998

Jana Macháčová

Detail dekoru vázy Lucie Pařenicové

Lucie Pařenicová, maturita 1999

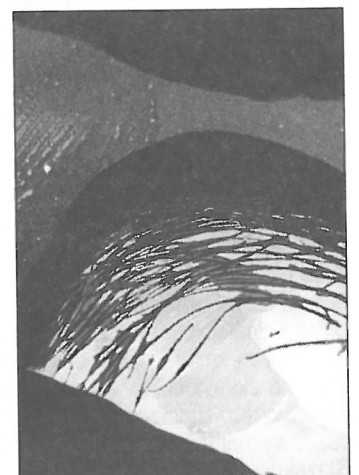
Lucie Pařenicová

Jana Jurčová, Sklářská paleta 1998

Jana Jurčová, maturita 1999

Detail vázy

Soubor
maturitních
a klauzurních
prací žáků školy
ze sklářského
ateliéru

Interiér sklárny Barovier & Toso Czech Republic s.r.o., Vsetín-Bohrky

(foto J. Jabůrek)

Současné proměny skla

Josef Jabůrek

Sklárna Barovier & Toso Czech Republic s.r.o., jejíž kolekce dekorativního skla vešla do povědomí veřejnosti pod značkou B.A.G. Art Glass in Progress, vsutku významně ovlivnila tvář naší současné sklářské výroby.

Sedm let života sklárny lze stručně charakterizovat jako období, ve kterém tento výrobní závod prošel zdárně peripetiemi v době svých začátků, brzy však dospěl a stal se z něj podnik, který dnes úspěšně konkuruje světoznámým výrobcům ručního dekorativního skla, a jeho výrobky jsou známy ve více než dvaceti zemích světa.

Vraťme se však několik let zpět, do doby, kdy sklárna B.A.G. začala psát stránky svých dějin.

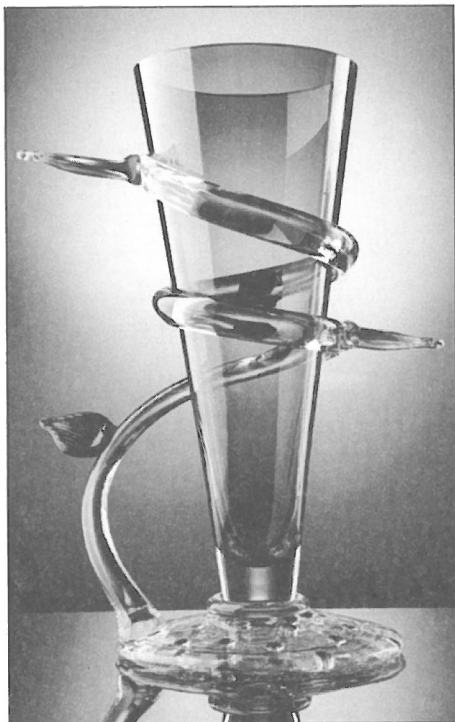
Základem filozofie sklárny byl záměr vytvořit kolekci skla, která vychází z tradic českého sklářství, představuje však nový, barvou i tvarem dosud nevidaný fenomén v českém sklářství na přelomu tisíciletí.

Již v prvních letech své existence se podařilo sklárně B.A.G. realizovat originální nápady významných sklářských výtvarníků díky

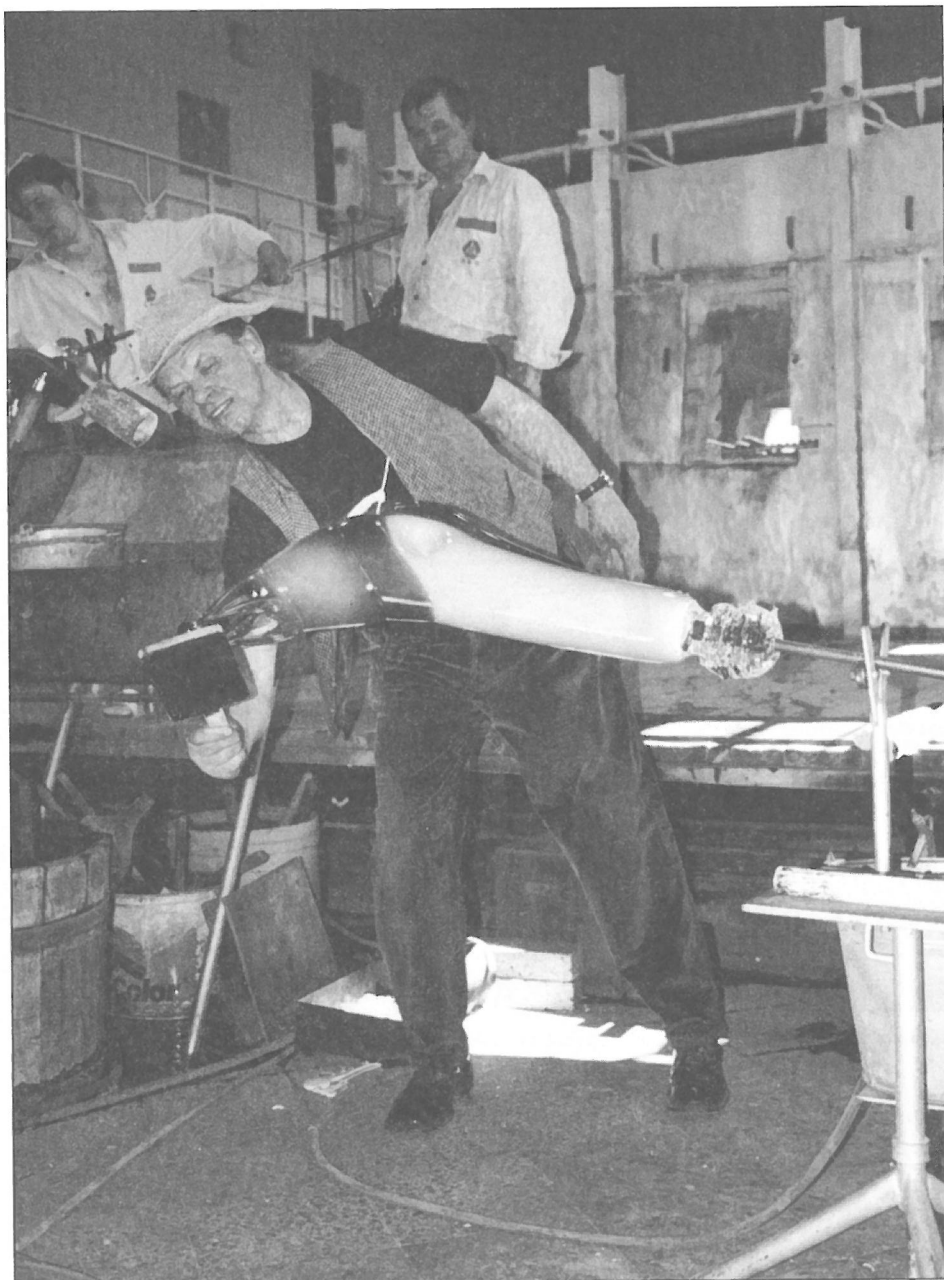
mimořádnému umu valašských sklářů při využití progresivních technologií zpracování skla. Kreativní duch akad. malíře Jiřího Šuhájka a jeho výtvarný styl významným způsobem ovlivnily barevnost i tvarovou rozmanitost kolekce sklárny. J. Šuhájek, jedna z nejvýznamnějších postav českého sklářského designu, připravuje ve sklárně na vsetínských Bohrkách i dnes své nejnovější soubory dekorativního skla. Do historie sklárny se postupně zapsali i další významní sklářští výtvarníci. Je to zejména akad. sochař Rony Plesl, který ve vsetínské sklárně nechal vyniknout svůj osobitý designerský styl, dále jsou to akademický sochař Petr Vlček, Jan Votava, MUDr. Mojmír Čermák. Originální nápady realizují také naši sklářští mistři i mnozí zahraniční designéři.

Sklárna Barovier & Toso CZ s.r.o. stavěla hned od počátku svůj úspěch na budování vlastní obchodní sítě na všech významných světových trzích. Dvanáct nepřetržitých samostatných účastí sklárny na největším světovém veletrhu spotřebního zboží ve Frankfurtu nad Mohanem přináší dnes výsledky v podobě opakujících se kontraktů se zákazníky ze všech kontinentů světa. Výrobky vsetínské sklárny Barovier & Toso CZ, nesoucí značku "B.A.G. art glass in progress", jsou navíc předváděny prostřednictvím sítě distributorů na mnohých sklářských výstavách v Itálii, USA, Francii, Španělsku, Norsku, Holandsku, Velké Británii, Řecku, na Dálném východě a v dalších zemích světa.

Od roku 1998 je majitelem sklárny italská společnost Barovier & Toso vetrerie artistiche riunite srl. Sedm let existence značky B.A.G. je tak spojeno se sedm set let starou tradicí ruční výroby skla na ostrově Murano v italských Benátkách. Nová kapitola krátkých, ale významných dějin sklárny na Bohrkách je provázána rozsáhlými investicemi do technologie, a to zejména v oblasti tavení barevných sklovin, investicemi do obchodu a dalšími potřebnými změnami, které dále posílí sklárnu v její konkurenceschopnosti. Síla sklárny Barovier & Toso CZ pak spočívá zejména ve spojení know-how dvou silných a přitom odlišných sklářských kultur, které představuje novou, dosud nevidanou kvalitu.

Váza ADÉLA, design J. Šuhájek (foto A. Mynář)

Jiří Šuhájek při realizaci skleněné plastiky

(foto J. Jabůrek)

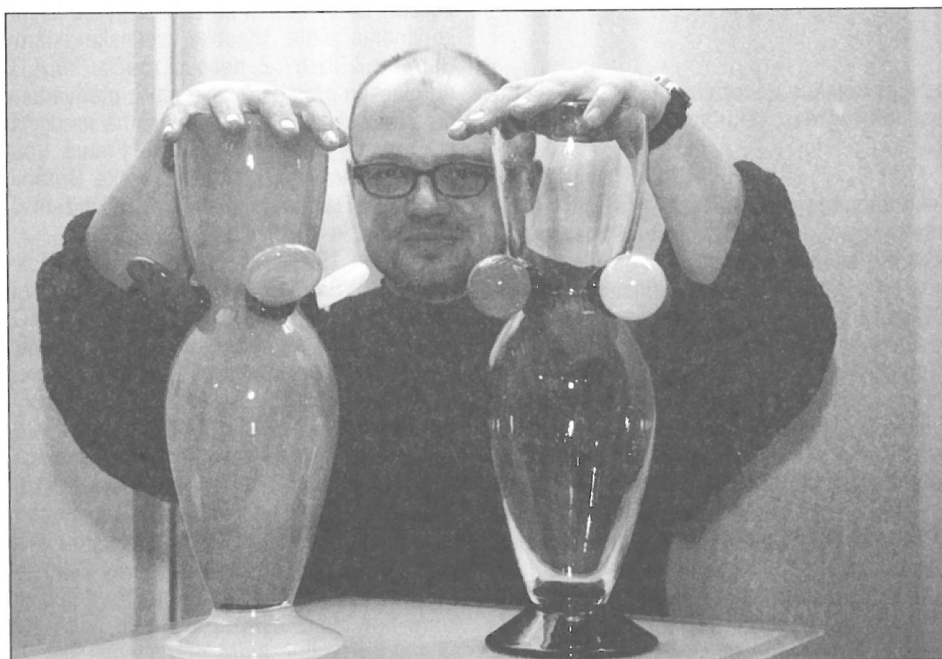
B.A.G.

Barovier&Toso Czech Republic s.r.o.

Bobrky 426, P.O. Box 16, 755 01 Vsetín, Czech Republic

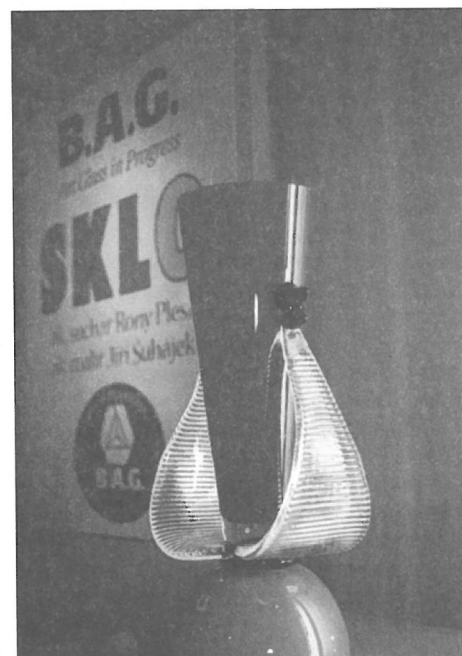
tel.: +420-657-611040, fax: +420-657-611036

<http://www.bag.cz>

Rony Plesl se svými objekty, váza BACULKA

(foto A. Pecková)

Váza UNIK, design J. Šuhájek

(foto A. Pecková)

Nový majitel stará tradice

Hana Jabůrková

(s využitím propagačního letáku
Muzea Barovier & Toso)

Italská rodinná firma Barovier & Toso patří k nejstarším podnikatelům v oboru sklářství na světě. V roce 1987 vstoupila do mezinárodního klubu "Henokiens", jehož členy jsou rodinné obchodní společnosti, fungující v určitém oboru po dobu nejméně dvou set let. V roce 1991 pak byla rodina Barovierů zapsána do Guinessovy Knihy rekordů v kategorii "Nejstarší rodina výrobců skla na světě".

Podle prvních záznamů začíná historie starého benátského rodu už ve 12. století, kdy se objevuje termín "Berroviere" ve významu štítonoš neboli panoš, tedy osobní strážce občanského hodnostáře ("Capitano del Popolo"), jehož povinností bylo dohlížet nad místními obchodními cechy. Někteří členové rodiny Barovierů se přestěhovali na ostrov Murano v roce 1291 po vydání nařízení vládců Benátské republiky o přemístění všech sklářských pecí do ostrovní izolace. Už nejstarší členové rodiny, o nichž se dochovaly písemné záznamy, byli uváděni jako "fiolari" - skláři. Angelo, syn sklářského mistra ("maestro vetraio") a současně hlavy sklářské pece ("padrone di fornace") Jacopa, se stal v polovině 15. století uznávaným a oslavovaným umělcem a vědcem, pravým renesančním člověkem. Kolem roku 1455 Angelo vyráběl průzračné, třpytivé a "čisté" sklo, které nazýval benátským křišťálovým sklem ("cristallo veneziano"). Historické poháry, přisouzené právě Angelovi Barovierovi, se dnes nacházejí ve sbírkách italských muzeí na Muranu, v Trentu a v Bologni.

V rodinném erbu Barovierů jsou zakresleny tři symboly: anděl, zvon a hvězda. Původně to byly názvy tří sklářských pecí postavených v 16. století. Štěstěna, která provázela nejstarší Baroviery, opustila rodinu koncem 17. a začátkem 18. století. Toto období bylo pro rodinné podnikání ve znamení úpadku. Znovu oživeno bylo teprve po roce 1850 Giovannim Barovierem. Jeho synovci založili v roce 1878 Uměleckou sklářskou huť Barovier a v letech 1936 - 1939 pak podnik Barovier & Toso s Ercolem Barovierem ve vedení. Ercole Barovier svými pracovními postupy rozboural všechny dosavadní tradice. Rozvojem dosud nepoužívaných chemických technologií vytvořil nové způsoby dosažení barev a originálních efektů, prohloubil průzkum tvarů, přizpůsobil své výrobky měnícímu se vkusu. Jeho mozaikové vázy a kusy zvané Primavera jej prosla-

vily jako vynikajícího umělce. Mnohá z těchto zlepšení se stala součástí společného dědictví sklářského průmyslu na ostrově Murano a dosud se běžně používají. Díla Ercola Baroviera figurují v řadě veřejných a soukromých sbírek, příležitostně jsou na prodej u předních světových starožitníků či ve velkých aukčních síních.

Pověst a poslání firmy Barovier & Toso, kterými je výroba vynikajícího uměleckého skla, se od roku 1939 nemění, i když je tato společnost stále otevřena novým myšlenkám i výzvám do budoucna.

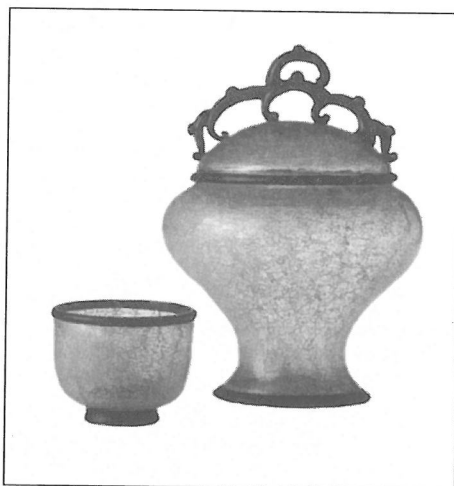
Jak z výše uvedeného vyplývá, tradice výroby skla benátským rodem Barovierů je 700 let stará. Které historické období tohoto podnikání považujete Vy sám za nejzajímavější a nejproslulejší?

Je těžké najít nejvýznamnější momenty v průběhu tak dlouhé historie. V každém případě považuji za zcela výjimečná dvě období. Tím prvním byla renesance, kdy Angelo Barovier (největší objevitel v historii výroby skla vůbec) ve druhé polovině 15. století objevil způsob výroby čirého křišťálového skla. Druhým byla polovina 20. století, kdy můj dědeček Ercole Barovier vynalezl mnoho nových technik, materiálů, využití barev. Tito dva Barovieri byli skutečnými mistry v historii sklářské výroby.

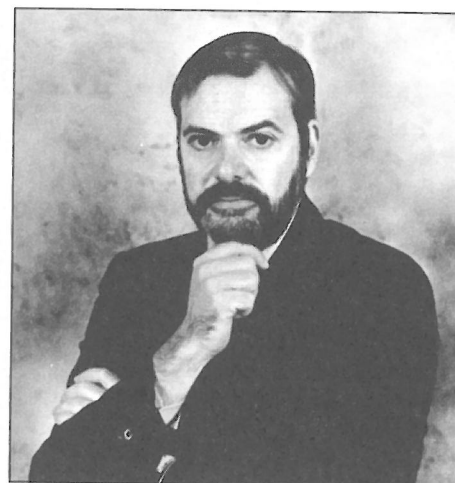
V roce 1995 bylo v budově sídla vedení Vaší firmy v Palazzo Contarini ze 17. stol. na ostrově Murano otevřeno muzeum uměleckého skla a dokumentů "Museo Barovier & Toso". Zde je možné shlédnout některé z 250 historických výrobků skláren firmy Barovier z období 1880 až 1970 i studovat v rozsáhlém archivu fotografií, nákresů, katalogů, letáků a jiných originálních dokumentů.

Jak významně ovlivňují tradice současnou uměleckou tvorbu Vašich designérů?

Naši umělečtí návrháři jsou, bohužel, až příliš ovlivněni našimi tradicemi, zkušenostmi a technologickým "fortelem". A tak jednoduše ztratili svou vlastní kreativitu, což nevytváří příznivé podmínky pro vznik zcela nových projektů.

PRIMAVERA, design E. Barovier, 1929-30

Pan Jacopo Barovier

(foto M. Gregolin)

Zabýváte se dnes kromě výroby moderního osvětlovacího skla a skleněných objektů také zhotovováním a prodejem replik proslavených a obchodně úspěšných historických kusů?

Ano, zabýváme. Vyrábíme repliky našich historických výrobků, např. benátských lustrů a objektů z první poloviny 20. století. Při prezentaci těchto výrobků však musíme být velmi opatrní a musíme zákazníky upozorňovat, že se jedná o repliky, abychom se vyhnuli možným nedorozuměním na trhu.

Vaše italská společnost "Barovier & Toso" koupila sklárnu B.A.G. v roce 1998.

Jaké úvahy Vašemu obchodnímu rozhodnutí předcházely a co Vás při výběru českého podniku nakonec ovlivnilo nejvíce?

Naše rozhodnutí investovat v České republice bylo pouhou obchodní investicí. Měli jsme dost vlastních zkušeností s řízením firmy, finančních zdrojů, odborných znalostí v oboru sklářství a pod., ale chtěli jsme rozšířit naše podnikatelské aktivity dále, do zahraničí. Z těchto důvodů jsme se rozhodli soustředit pozornost na Českou republiku, která opravdu patří k evropským zemím s nejvýznamnějším sklářským průmyslem.

Vybrali jsme si vsetínskou firmu B.A.G., protože byla velmi podobná naší firmě Barovier & Toso, zvláště co do její velikosti, výrobků, výrobních technik a kvality managementu. Navíc jsme předvíдали vynikající možnosti jejího rozvoje.

Zatímco v Benátkách na ostrově Murano vlastníte a provozujete prosperující, světově proslulé sklárny se starou rodinnou tradicí, vsetínské sklárny B.A.G. vznikly teprve před několika málo lety (1992), a to spojením tradiční řemeslné dovednosti místních sklářů, invence uznávaných českých designérů a podnikatelské aktivity mladého managementu.

Můžete současnou činnost obou zmíněných podniků porovnat?

Mezi oběma sklárnami není mnoho rozdílů. Pokud nějaké existují, pak pouze v rozdílných zkušenostech sklářů.

Dokážete předpovědět perspektivy zdejší sklárny do budoucna?

Věřím v budoucnost sklárny B.A.G. Je však nutné, aby se tato společnost rychle přiblížila nejvyššímu standardu v produktivitě, výkonnosti, marketingu a řízení tak, aby byla úspěšná a konkurenceschopná na světovém trhu, který se stává den ode dne složitějším.

Valašsko, konkrétně Vsetínsko, se nyní stalo místem Vašich pravidelných a častých návratů.

Jak vnímáte atmosféru zdejšího kraje očima cizince?

Během svých častých cest na Valašsko nemám, bohužel, čas věnovat se jiným než pracovním kontaktům se zdejším krajem. Musím přiznat, že v tomto směru jsem na Valašsku zatím zcela neinformovaným hostem. Mám však všeobecně kladný vztah k zdejším lidem, konkrétně k zaměstnancům sklárny B.A.G. Existují zde samozřejmě jazykové bariéry a v některých případech je velmi těžké je překonat.

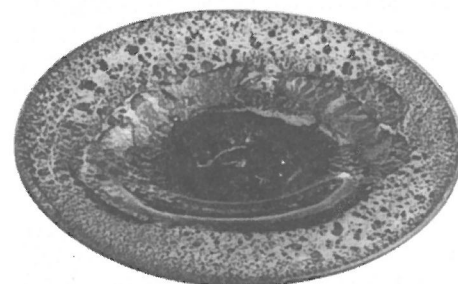
Myslím si, že Vsetín a celý okolní region musí ještě hodně pracovat na tom, aby se stal turisticky zajímavým. Vidím zde některé významné problémy, jako jsou: místní komunikace, služby, hotely a restaurace. Všechny tyto současné možnosti jsou ještě hodně vzdáleny tomu, co je západním světem považováno za "přijatelné".

Děkujeme panu Jacopovi Barovierovi za rozhovor poskytnutý redakci časopisu "Valašsko – vlastivědná revue".

Muzeum a sídlo firmy (dole) Barovier &Toso na ostrově Murano v Benátkách

Křišťálový benátský lustr ze současného katalogu

Mísa PORPORA ORO, design E. Barovier, 1959-60

Váza ARIG, design J. Šuhájek

(foto A. Mynář)

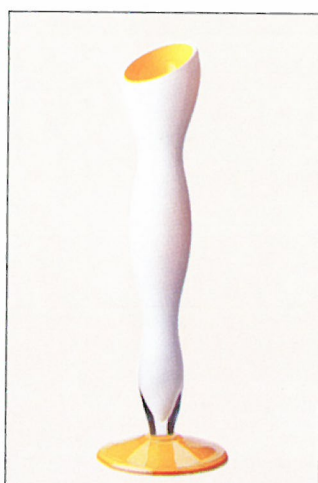
MAJÁK, design J. Šuhájek

(foto A. Mynář)

Nápojové sklo PANENKA, design J. Šuhájek

(foto A. Mynář)

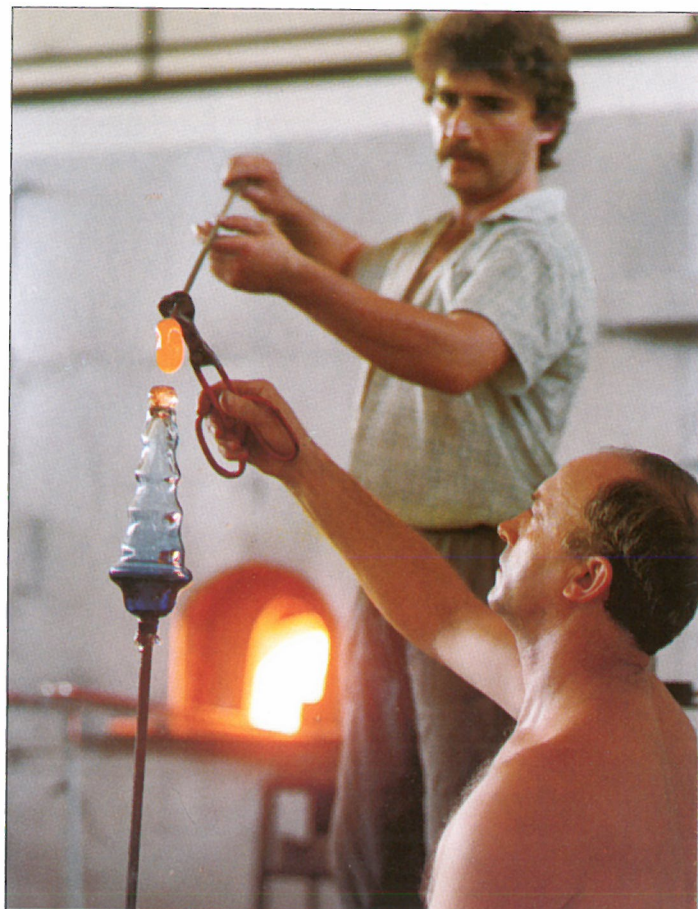

Váza ALIEN, design R. Plesl

(foto A. Mynář)

Ve firmním stánku na veletrhu Ambiente ve Frankfurtu n/M (foto T. Kotas)

Sklářští mistři František Lukáč a Josef Orság

(foto P. Berger)

Současná expozice skla a gobelinů v muzeu ve Valašském Meziříčí

Osvětlovací tělesa z katalogu firmy Reich z roku 1889

Petrolejová lampa z hyalitového skla s emailovým dekorem ve stylu chinoiserii

Stolní petrolejová lampa z atlasového, malovaného skla, 80. léta 19. století

Stínítko z rubínového skla (tisk z ocelových desek), přelom 19. a 20. století

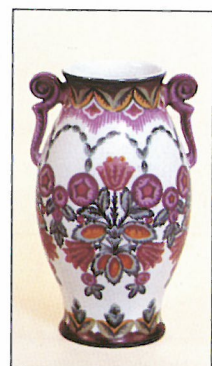
Závěsná petrolejová lampa z opálového skla s emailovým dekorem, první třetina 20. století

Závěsná lampa z dvojrstvého, rubínového skla, malovaná zlatem a emailem, 80. léta 19. století

Alois Jaroněk: Zvířátka a Petrovští, nedat. (před r. 1918)
gobelin Zemské jubilejní gobelínové školy ve Val. Meziříčí (ze sbírek OVM Vsetín)

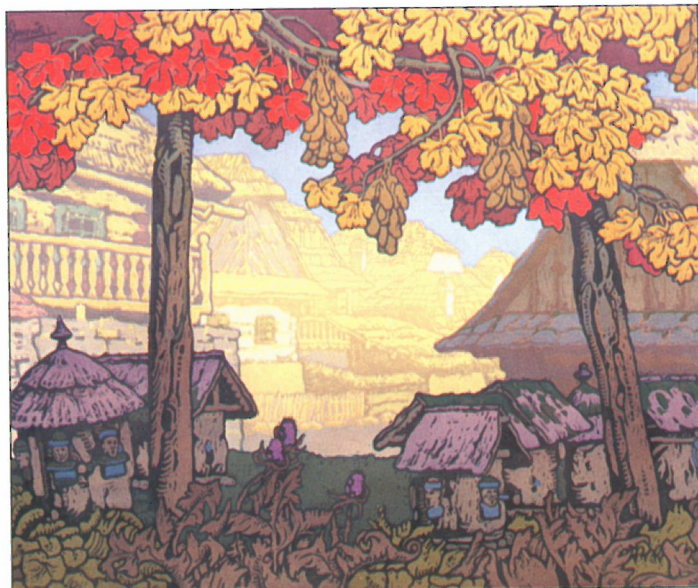

Malovaná keramika Aloise Jaroňka (ze sbírek OVM Vsetín)

Bohumír Jaroněk: Ulička ve Štramberku, barevný dřevoryt, nedat., první dřevoryt rytý a tištěný ve VM (ze sbírek OVM Vsetín)

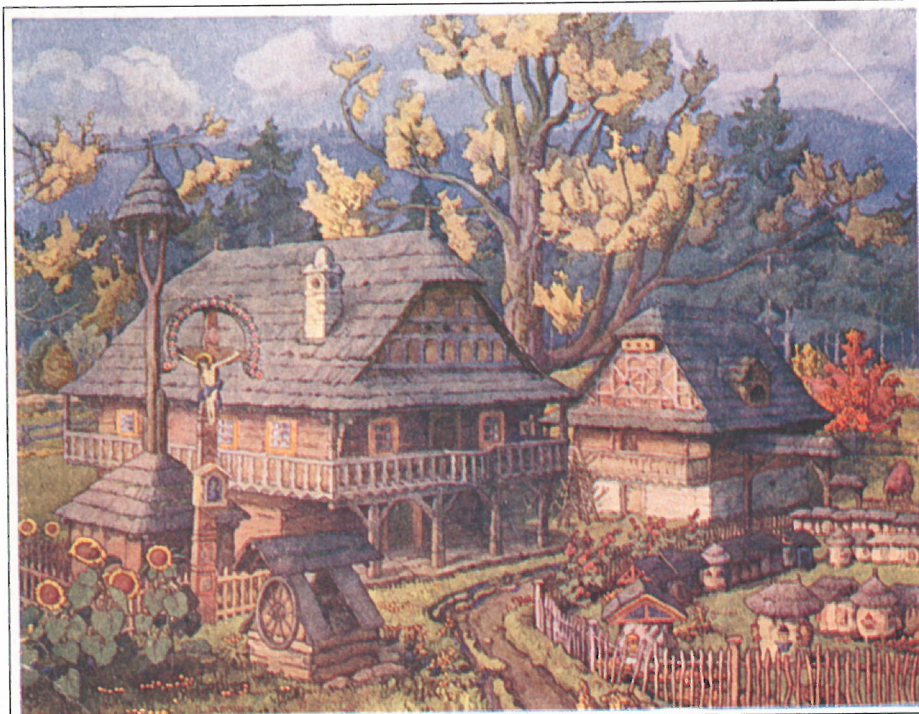
Bohumír Jaroněk: Valašský včelín, 1909, barevný dřevoryt (ze sbírek OVM Vsetín)

Bohumír Jaroněk: Starý Štramberk, tempera, návrh na dřevoryt, nedat. (ze sbírek OVM Vsetín)

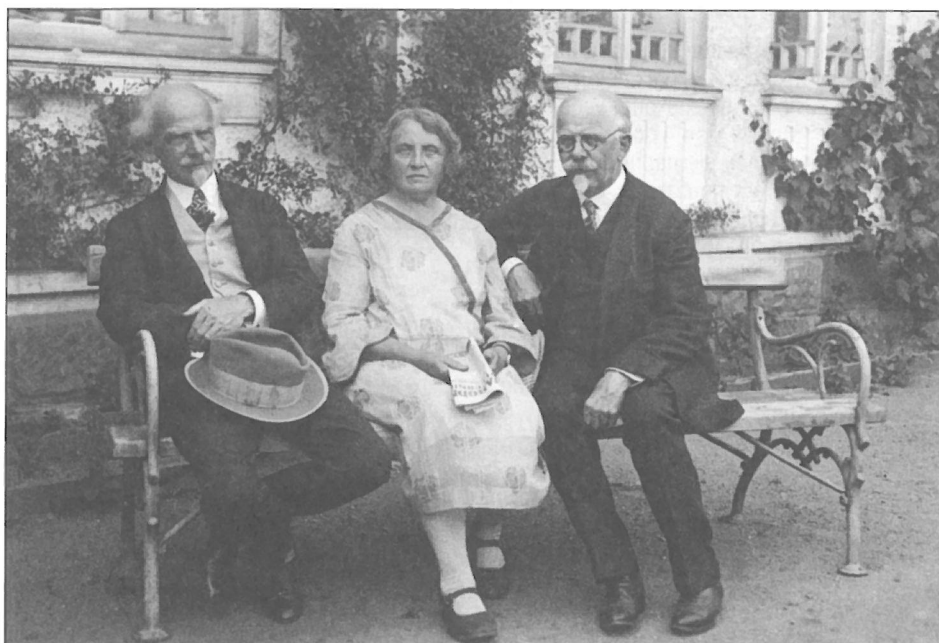
Bohumír Jaroněk: Kostelík Nejsvětější Trojice ve Val. Meziříčí, nedat. (1920) barevný dřevoryt (ze sbírek OVM Vsetín)

B. Jaroněk:
Valašské
muzeum
v přírodě
v Rožnově
pod
Radhoštěm
(I. projekt)

B. Jaroněk: Valašské muzeum
v přírodě v Rožnově pod
Radhoštěm (I. projekt)
pohlednice ze souboru
"Valašské motivy", vydaná ve
prospěch Valašského muzea
v přírodě (ze sbírek OVM Vsetín)

Bohumír, Julie a Alois Jaroňkovi v r. 1928

(foto R. Mikyška, archiv VMP Rožnov p/R)

Jaroňkové

Tomáš Mikulaščík

V letošním roce si připomínáme 75. výročí založení rožnovského muzea v přírodě a v této souvislosti také jeho zakladatele - sourozence Julii, Bohumíra a Aloise Jaroňkovi.

Nejméně informací máme o nejstarší z nich, o Julii Jaroňkové (9. 2. 1864, Zlín - 12. 7. 1945, Rožnov p. R.), která kdysi převzala mateřskou péči o své mladší bratry a nakonec jim poskytla i službu poslední. S pečlivostí sobě vlastní tkala gobelíny a gobelínové kabelky, starala se o společnou domácnost a dohlédla všude tam, kde bratřím nestačil čas, zdraví či energie. Také se snažila jejich činnost dokumentovat, a tak jediným místem, kde vystupuje z dobrovolně zvoleného stínu svých bratrů, je její nadšená účast v sokolském hnutí.

Nepochybně nejvýznamnější postavou ze sourozenecké trojice je Bohumír Jaroněk (23. 4. 1866, Zlín - 18. 1. 1933, Zlín). Prošel nejednoduchou cestou, než znovu zakotvil na Valašsku, aby s elánem nadšeného činitele pokorně zachytil jeho poněkud idealizovanou, přívětivou tvář, prostou krásu krajiny i nenávratně mizející kouzlo malebných vesnic a městeček. Mnohé předznamenal už zážitky z dětství. Otec byl barvířem a přirozeně si sám vyřezával štočky, které pak otiskoval na plátno. Matka pocházela z rodiny varhanáře Hanačika a její vyprávění o tom, jak celá početná rodina vyráběla varhany, mělo velký vliv na chlapcovu obrazotvornost. Nechtěl slyšet o králich a princeznách, ale o dědečkovi a jeho čtrnácti dětech, z nich každé mělo svůj podíl (který se s přibývajícím věkem měnil) na pozoruhodném tajemství zrození varhan. A u svého strýce Antonína, který v rodinné tradici pokračoval, pak mohl všechno znovu prožít - uvidět tu záhadnou stavebnici, dotknout se čerstvě opracovaného kusu dřeva a ucítit jeho vůni, slyšet tóny, být při ladění, naslouchat akordům.

Jiným hlubokým prožitkem umělcevoho dětství byly návštěvy v ateliéru strýce Františka Zedníka, který byl malířem oltářních obrazů. Jak říká Ludvík Páléníček: "Malby Fr. Zedníka po stránce řemeslné byly dělány velmi dobře. Zedník si

sám barvy třel a dával je do blan z prasečího měchýře. Dobře zaschle barvy přetíral bílkem. Užíval materiálu co možná nejstálobarevnějšího, takže jeho práce ještě dnes mají velmi svěží kolorit."¹⁾ Pečlivost a vážnost, s níž si strýc připravoval vše potřebné ke své práci, byla korunována závěrečným zážitkem užaslého chlapce, který byl často svědkem zázračné proměny již delší dobu hotového obrazu. Poté, co barvy dobře proschly, se obraz jakoby rozzářil jasnějšími tóny barev, když jej strýc nakonec ještě přetřel vaječným bílkem.

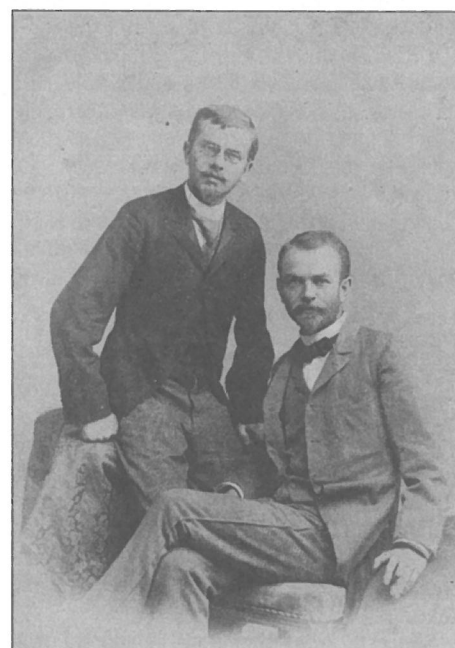
A ještě jeden dětský zážitek se hluboce zapsal do umělcevoho vědomí - zaujalo ho grafické umění kočujících komediantů, konkrétně způsob, jakým zhotovovali plakáty na svá představení. Tito "afišisté" používali techniky dřevorezu, který pak pomocí koženého tamponu otiskli na papír, nebo tak zvaného patronování - do dostatečně pevné, ne příliš silné desky z kartonu či ze dřeva vyřezali písmo, popřípadě jednoduché motivy a přes vyřezané otvory pak nanášeli barvu na podklad - většinou na papír, někdy však také přímo na stěnu, deskový plot nebo třeba na vlastní vůz či boudu.²⁾

Bohumír Jaroněk studoval nejprve na nižší německé reálce v Novém Jičíně a poté v letech 1883 - 1887 na c. k. státní odborné škole pro průmysl dřevařský ve Valašském Meziříčí, kte-

rá v té době sdílela budovu (postavenou v r. 1875) i některé pedagogy s gymnáziem. I když cíle školy byly jiné a lze říci poněkud skromnější, je možné ji s jistou nadsázkou označit za první uměleckou školu na Moravě. Ostatně školou prošlo mnoho významných umělců a pro některé z nich byla také jediným uměleckým učilištěm, které absolvovali. To je i případ obou bratří Jaroňkových (Alois zde studoval v letech 1885 - 1889). Na dřevařské škole také mělo počátek celoživotní Bohumírovo přátelství se sochařem Frantou Úprkou, s nímž ho spojovala nejen hluboká zakotvenost v tradicích rodného kraje, ale i blízkost názorů na umění a jeho roli ve společnosti.

Po absolvování školy putoval po světě, delší dobu (více než sedm let) žil v Budapešti, kde pracoval v různých odvětvích uměleckého průmyslu - v keramických dílnách, jako dekorátér, jako kreslič, jako portrétista a kolorista u dvorního fotografa a podobně. Čtyři zimy také strávil v Káhiře, zaměstnán ve fotografickém ateliéru.³⁾ Poté, co procestoval téměř celou Evropu a kus Orientu, vrátil se domů na Moravu a roku 1898 se usadil ve Valašském Meziříčí s rozhodnutím soustavně se věnovat malířství a jeho pomocí oslavě kraje, v němž znovu zakotvil. Jeho nejoblíbenějším námětem byl starobylý Štramberk s hradem nad malebným městečkem. Stal se jeho láskou už za studií v Novém Jičíně a on, posazený za malířským stojanem v některé ze štramberských uliček, maloval podobu své vzpomínky. V jednom dopise napsal: "Když před 25 roky prokletou obchodní speculací jednoho stavebního podnikatele celá polovice Štramberka byla pokryta protivnými dehtovými střechami, přísahal jsem, že nikdy takové ohavnosti nebudu malovati. A taky jsem tomuto předsevzetí zůstal věren. V plenairu před celými skupinami dehtových střech volal jsem zpět »duchy« starých šindelových střech."

S bratrem Aloisem zřídili keramickou dílnu ve Valašském Meziříčí, se kterou v roce 1909 přesídlili do Rožnova pod Radhoštěm a tam ji rozšířili i o jiná odvětví uměleckého řemesla. V roce 1907 stál Bohumír Jaroněk také u zrodu Sdru-

Alois a Bohumír Jaroňkovi v Budapešti v r. 1891 (archiv VMP Rožnov p/R)

Bohumír Jaroněk v plenéru
(archiv VMP Rožnov p/R)

1909 Alois Jaroněk. První známý projekt je ovšem temperová malba Bohumíra Jaroňka z roku 1913. Každopádně i přes nepřízeň času svou myšlenku neopustili a nakonec v roce 1925 realizovali. Museli se potýkat nejen s nedostatkem financí, ale například i s jistým teoretickým odporem rigorózních památkářů, kteří usilovali o zachování staveb v původním prostředí.⁶⁾ My jim dnes už jen můžeme vzdát dík za to, že přinesli do svého kraje ideu, kterou také naplnili konkrétním obsahem. Snad tím Bohumírův povzdech ztratil alespoň část své trpkosti: "Moje mladá léta viděla Valašsko krásnější, nežli jest nyní. Ale ještě je dosud krásné, zvláště tam na horách."

Ex libris B. Jaroňka, dřevoryt

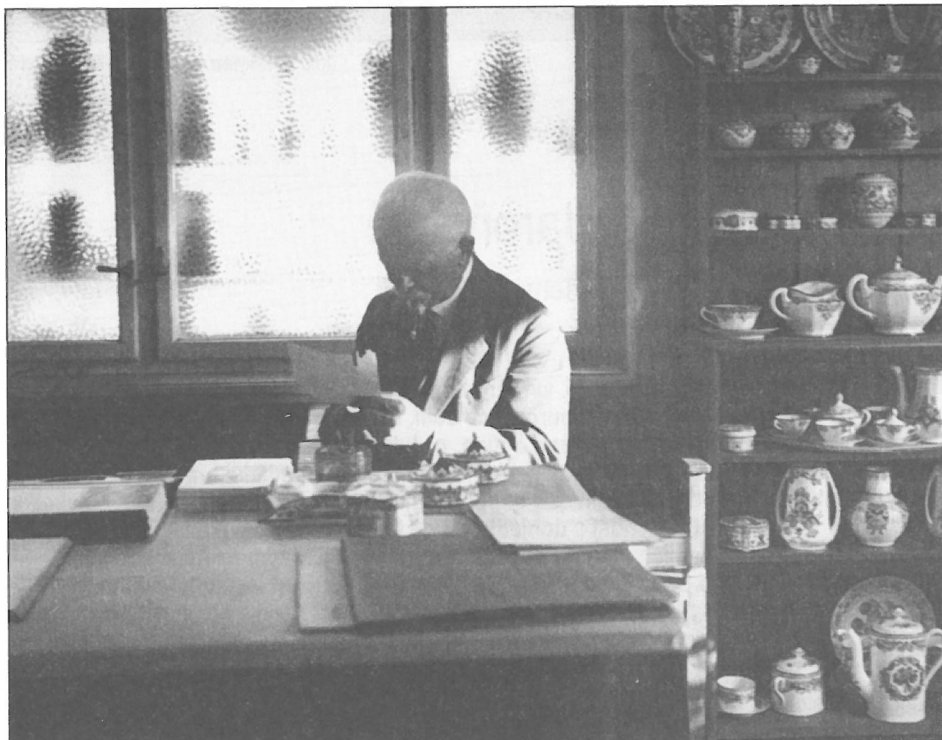

žení výtvarných umělců moravských, které mělo shodou okolností ustavující schůzi ve Valašském Meziříčí a od roku 1913 oficiální sídlo v tehdy nově postaveném Domě umělců v Hodoníně. Byl dlouhá léta druhým mužem SVUMu (předsedou byl Joža Uprka), a byl také jeho spiritus agens.⁴⁾

B. Jaroněk na svých cestách nepochybně poznal i soudobé umění. Jeho jistý konservatismus je zřejmě záměrný. Lze ho spatřovat už v neobyčejné pracnosti jeho grafických děl - vždyť soubor deseti, ba někdy i více barev vyžadoval mimořádnou pečlivost, neomylnou přesnost a nekonečnou trpělivost.⁵⁾ I když lze v jeho malířském díle zaznamenat poučení impresionismem, přeci jen (vedle určitého vlivu japonského barevného dřevorytu) můžeme především konstatovat pevné zakotvení jeho díla v secesi, v jejím plošném dekorativismu - charakteristická Jaroňkova barevnost je ještě zvýrazněna pevnými obrysovými liniemi.

Ze stejných zdrojů vychází i dílo nejmladšího z trojice - Aloise Jaroňka (16. 6. 1870, Zlín - 31. 10. 1944, Rožnov p. R.). Prošel obdobnou životní zkušeností jako bratr a setkal se s ním i na dřevařské škole. Jejich cesty se pak na nepříliš dlouhou dobu rozešly, aby se pak opět spojily ke společnému dílu. Na výkresech, uložených v archivu Valašského muzea, můžeme spatřit nejen splněné úlohy z meziříčské školy, které překvapují svou náročností, ale také Aloisovy návrhy dekorativních předmětů - hlavně váz, které plně odpovídají nejmodernějšímu vídeňskému stylu z přelomu století - secesi a postřádají jakoukoli vazbu na motivy uplatňované v rožnovských dílnách. Bohužel dnes již stěží nalezneme realizace podle těchto návrhů, avšak i těch několik kreseb nás opravňuje k tvrzení, že také Alois Jaroněk byl svébytným umělcem, který mnohdy dokázal překonat vliv svého staršího bratra. Zdá se však, že o to neusiloval, že bratrův příklad rád přijímal a tvorbu, která se ze společné linie vyčleňuje, bral jako úkol, jako zakázku.

Není jisté, kdo z obou bratrů je autorem myšlenky na zřízení muzea v přírodě. Faktem je, že studijní cestu do Skandinávie podnikl v roce

Alois Jaroněk ve své dílně v Rožnově p/R

(foto A. Brantál, archiv OVM Vsetín)

POZNÁMKY

1. Ludvík Páleníček, Výtvarné umění na Kroměřížsku a Zdounecku, Kroměříž 1940, s. 95
2. Svě okouzlení krásně popsal (Bohumír Jaroněk uměl zacházet se slovy téměř stejně bravurně jako s rydly), delší citát je uveden v malé monografii Jana Andryse: Valašský malíř Bohumír Jaroněk, in Výtvarníci SVUM, Hodonín 1935, s. 8
3. Muzeum ve Valašském Meziříčí vlastní několik exotických předmětů, které pocházejí z cest Bohumíra Jaroňka - mimo jiné skutečnou mumii, byt je to jen mumie poštolky nebo jiného druhu ptáka z čeledě sokolovitých.
4. Projektant hodonínského Domu umělců, architekt Jan Blažek je rovněž autorem domu sourozenců Jaroňkových v Rožnově p. R. (1923).
5. Viz soupis Josefa Malivy v katalogu Jaroňkovy výstavy v Hodoníně v listopadu a prosinci 1983.
6. Signifikantní je postoj předsedy Musejní společnosti ve Valašském Meziříčí, pátera Eduarda Domluvíla, který sice s přenášením staveb do skanzenu nesouhlasil, nicméně Jaroňkům, respektive rožnovskému muzejnímu spolku na jejich záchranu poskytl finanční příspěvek.

Hrob sourozenců Jaroňkových na Valašském Slavně (kříž podle návrhu bratrů Jaroňků)

Vyobrazení výstaviště na dobové dopisnici

(z fondu Okresního archivu v Kroměříži)

Bratři Jaroňkové a Hanácko - valašská výstava v Holešově v roce 1914

Zdeněk Fišer

Jedním z podstatných rysů konce 19. a počátku 20. století bylo pořádání rozsáhlých výstav. Konaly se výstavy kulturní, hospodářské a průmyslové, umělecké i řemeslnické. Nezřídka v nich byl přítomen i prvek nacionální, snaha prezentovat, čeho české /či německé/ obyvatelstvo na území Čech a Moravy již dosáhlo.

Nejznámější jsou jistě dvě pražské výstavy: Zemská jubilejní výstava z roku 1891 a Národopisná výstava československá z roku 1895. Jejich příkladem, lákáním pak i vidinou dobrého zisku, následovala řada regionů a měst. Na rok 1914 si podobnou výstavu naplánovalo město Holešov, ležící na rozhraní dvou národopisných celků, Hané a Valašska. Proto také akce nesla název "Hanácko-valašská výstava v Holešově".

O jejím profilu a smyslu krátce před zahájením výstavy redaktor výstavního věstníku napsal: "Výstava naše, jež jest dílkem všech kulturních pracovníků holešovského okresu, podá krásný obraz kulturního, hospodářského, živnostenského a průmyslového vývoje našeho kraje.

Hanácko-valašská výstava v Holešově není však jenom obrazem nynějšího kraje. Není jen fotografií našich vesniček, zachycením života našeho lidu. Jest hodně významnější. Jest důležitější právě tím, že bude pobídkou k další svorné intenzivní práci. Jest manifestací za lepší, dokonalejší život, jest voláním po právu. Jest výkřikem k vyšším místům, že chceme a máme právo být slyšeni."¹

Úspěšnou organizaci akce mělo zajišťovat celkem šestnáct dílčích odborů. Jedním z nich byl i odbor umělecký, mající za úkol připravit rozsáhlou výstavu moravských umělců. Zdá se ovšem, že orientace v soudobém umění nebyla příliš silnou stránkou pověřených funkcionářů. Proto se nejprve obrátili na Klub přátel umění v Brně, začátkem roku 1914 však požádali o spolupráci známé Sdružení výtvarných umělců v Hodoníně, prakticky první umělecký spolek na Moravě.² Stalo se tak zásluhou bratří Jaroňků, Aloise (1870 – 1944) a zejména Bohumíra (1866 – 1933)³, s nimiž v roce 1912 navázal písemný styk⁴ tajemník holešovské výstavy

Rudolf Janovský.⁵

Oba bratři, starší malíř a mladší keramik, byli v té době známé postavy umělecké Moravy. Jejich životní aktivity však byly daleko rozsáhlejší. V roce 1909 přesídlili z Valašského Meziříčí do Rožnova, městečka, které se stalo jejich osudem. Jméno obou je spojeno především se vznikem tamního skanzenu.⁶ Už v roce 1911 založili v místě Muzejní spolek a zaměřili se na sběratelství artefaktů lidové kultury. Informace o jednom ze švédských skanzenů, který zhlédl Alois Jaroňek při své cestě po Skandinávii, se staly pro Bohumíra inspiračním zdrojem k návrhu na zřízení podobného souboru v Rožnově – Valašského muzea v přírodě. Dnes se z něj skutečně těší statisíce návštěvníků.

Ovšem jeho osud mohl být jiný. Z druhého dopisu, který bratřím Jaroňkům zaslal výstavní výbor v Holešově dne 27. října 1913, vyplývá, že se jejich projekt a zejména realie pokusili organizátoři získat do Holešova. "Vaše "muzeum v přírodě", určené pro Rožnov, je zrovna způsobilé k výstavě u nás. Posloužilo by se jim jak naší výstavě, tak i zvůcnosti Vašeho jména", psali Pavel Kvasnička a Rudolf Janovský. Prosili dále o zapůjčení různých exponátů a nákresů, aby nakonec vyjádřili celkem jasně svůj zájem o uvedený plán: "Jest museum již definitivně pro Rožnov ministerstvem zadáno? My hodláme po výstavě přikročiti k založení krajinického muzea v Holešově. Projekt Váš mohl by býti dobrým základem..."⁷

Pokušitelé sice zůstali nevyšlyšeni, Jaroňkové se však stali důležitými poradci v několika oblastech přípravy výstavy.⁸ Zejména Bohumír odpovídal na řadu vnesených dotazů a zároveň navrhoval některá opatření na úseku národopisu, řešení výstavních pavilonů a v umělecké části výstavy.

Např. 20. listopadu 1913 mu Janovský sděloval: "Minulý týden zajistili jsme si ve Vlčkově /u Kašavy/ původní starou dobře zachovalou usedlost valašskou i s vnitřním původním zařízením, k níž na výstavě postavíme kopii staré dřevěné zvonice vlčkovské, podobné téměř na vlas zvonici na Vašem muzeu v přírodě, starý dřevěný kříž z obce Loukova a studnu na kolo a okov.

Máme již také z Dršťkovy zajištěného Valacha, jenž na výstavišti vyráběti bude lopaty, necky, talíře, hrabě, vidly, žebříky apod. Ve stáji valašské usedlosti mohl by se snad ubytovati rožnovský báča se svými ovečkami, jak nám jej slíbil p. ředitel Vencl. Jsme přesvědčeni, že tahle partie veřejnost uspokojí plnou měrou."⁹

Bohumír Jaroňek výboru rovněž navrhl, aby se během výstavy okolo valašské chalupy provozovala hra Františka Sokola – Tůmy /1855 – 1925/ "Hevička".¹⁰ Stejně tak se s ním výbor radil, na které sběratele se obrátit se žádostí o zápůjčky, což ne vždy bylo jednoduché: "Došel nás anonymní dopis z Frenštátu, že velkou a krásnou sbírku národních krojů a výšivek má pan Leopold Parma starší v Tiché u Frenštátu p. R. Nežli se na onoho pána písemně obrátíme, abychom se snad nezkompromitovali, činíme slušný dotaz, není-li to snad onen zuřivý renegát, o němž jste nám ráčil vykládati, že šmahem všechny výšivky prohlašuje za německý výrobek."¹¹

Významně se Bohumír Jaroňek angažoval při vlastní přípravě výstavy současných umělců. Přesvědčil nejprve holešovský výbor, aby se obrátil se žádostí o pomoc při výběru a nakonec i při celkové koncepci výstavy na Sdružení výtvarných umělců v Hodoníně.¹² Jako člen výboru SVUMu jej pak zastupoval a uzavřel s holešovskými funkcionáři příslušnou dohodu. Ve dvou dochovaných listech z onoho období se zároveň odrážejí jeho umělecké názory a vlastně i trend, prosazovaný v téže době ve Sdružení, jak jej slovně formuloval Alois Mrštík v katalogu zahajovací výstavy při otevření Domu umělců v Hodoníně dne 4. května 1913.¹³ Učinil tak nejprve v dopise z 27. prosince 1913, kde se vyjádřil ke koncepci staveb navrhovaných architektem Hrdličkou: "Jeho náčrty dělají dojem kubistické architektury, přivezené k nám /do Prahy/ Gočárem ze západu.

Plakát výstavy vydaný jako reklamní dopisnice (z fondu Okresního archivu v Kroměříži)

Naše Morava je nejméně k tomu povolána a ochotna přijímat zřešitelnosti z paradoxu. My na Moravě se chceme zatím rasově vyžít, nahradit to, co jsme zanedbali nepřejícními vlivy okolnosti.

Vezme-li pan Hrdlička do rukou Jurkovičovo dílo Práce lidu našeho, časopis *Náš lid*, londýnskou publikaci *Peasant Art in Austria*, dříve *Peasant Art in Russia* – najde mnoho popudů a námětů ku slovanskému stylu výstavní architektury. Stačí, bude-li to slovanské, je-li mu obtížno uhodit na specifický moravský ráz.

V závěru listu ještě jednou zdůrazňuje: "Nechci panu Hrdličkovi do toho mluvit, ale zdá se mně, že musím vyslovit své poctivé přesvědčení, že výstavní architektura holešovská musí být řízena snahou dosáti něčeho moravského. Vždyť to není něco trvale monumentálního, a selže-li to v některém bodu, nuže vždyť to bude jen pokus. Po Vás to možná udělají jiní lépe, naučí se těžít z holešovských zkušeností. A je dobře, budeme-li se učiti jeden od druhého, Slovan od Slovana. V Praze ať si kopírují dále Němce a Francouze, ale pro nás to není."¹⁴

O několik týdnů později své informace o moravském uměleckém životě dále doplnil: "Celkem vzato, jak jsem již jinými slovy pravil, je Klub v Brně uměleckým spolkem bez výtvarníků, jak se správně nazývá Klubem přátel umění, kdežto Sdružení moravských umělců pozůstává jen z výtvarníků. Ostatních několik set členů jsou jen přispívající."

Pokud se mladých umělců moravských týče, bylo řečeno, že budou přizváni Sdružením/pokud o nich víme/. Ti, co se sami přihlásí aneb přihlášení budou, mohou taky své práce zaslat. Hlavní však jest, že podléhají jury Sdružení moravských umělců. Vedle toho kupř. ještě nějakou expozici budovat by bylo zbytečno, proti úmluvě a neměla by valného úspěchu a významu.

Nějaké protěžování aneb odtrhávání mladého dorostu Sdružení nepraktikuje. Naopak záleží nám na tom získat nové zjevy výtvarné. Minulá výstava vánoční v Hodoníně byla hlavně obeslána dorostem.

Sdružení hodonské představuje asi celé výtvarnictví Moravy až snad na 3–4 výtvarníky, kteří mají jiné cíle a věnují se hlavně Praze a nikdy s námi styků výstavních neměli. Jsou to Švabinský, Štursa. Vsetínský Hlavica nehodlá nikdy vystavovat, Jícha vystoupil. Jiných jmen neznám. Když tedy Sdružení vystaví v Holešově, bude to představovat reprezentaci moravského umění/s dorostem/, pokud to dovolí produktivnost členů.

Vystavovat ještě nějakou expozici umělců jiných, kteří nikdy o Moravu se valně nestarali, ale poslední dobou následkem úspěchů moravských výstav jsou Moravou lákáni – to by pro Vaši výstavu významu nemělo.¹⁵

S blízkým se datem zahájení výstavy se korespondence zabývala stále více praktickými záležitostmi. Dne 13. února 1914 holešovští žádají B. Jaroňka o sdělení, zda by SVUM nenamítalo nic proti výstavě sbírky obrazů MUDr. Adolfa Hrstky ze Štramberka.¹⁶ 25. května zase zaslají dotaz, zda by roznožství ochotníci nemohli zahrát hru Sokola-Tůmy "Hevička", jež byla původně určena pro zahájení. Neboť "zdejší ochotníci přes veškeré nátlaky nechťejí se do hry té dáti pro krátkost doby do zahájení a pro obtíž, jež jim dělá dialekt". Ptají se rovněž, zda mají umělecká díla pojistit proti požáru. A ještě něco: "Hlásí se za vystavovatele p. Oto Sobek, zástupce nakladatelství Topičova, chce vystavovat originaly. Sdělte nám, prosím, obratem, jak máme s přihláškou naložiti – přijmouti či odmítnouti."¹⁷

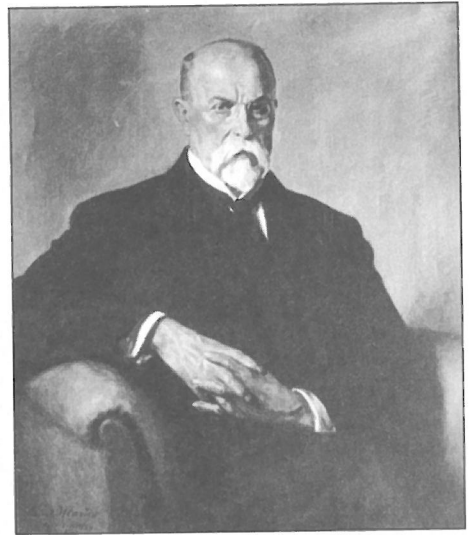
Bohumír Jaroňek bezprostředně odpověděl. Ve věci vzpomínané hry přislíbil poradit se s ochotníky, a pokud se týkalo zástupce Topičova nakladatelství, "rozhodně odmítněte. Je to jen a jen na kšeft vypočítáno. Ti pražští umělci obchodníci zaplavují Moravu, která je pro ně Eldoradem. Moravské umění bude zastoupeno dostatečně, bude u Vás Hrstkova kolekce. Umělci kšeftaři jsou tedy již zbyteční. Mimo toho by to ubralo odprodeji našim umělcům."¹⁸

Podle dopisu z 23. června 1914 B. Jaroňek rovněž zajišťoval tisk výstavního plakátu.¹⁹ Zároveň spolu s bratrem připravili vlastní kolekci, již se chtěli v Holešově prezentovat. Např. Alois Jaroňek na korespondenčním lístku z 5. července 1914 sděloval, že odeslal několik beden s keramikou. Pořadatele zároveň prosil, aby je sami nerozbalovali. "To si obstarám sám, až si napřed upravím stoly. Porculán je velmi choulostivý a mohlo by se něco snadno rozbít."²⁰

K žádné škodě našěstí nedošlo a Hanácko-valašská výstava tedy byla dne 12. července 1914 s velkou slávou zahájena. Přestože byla jen "krajinská", budila obrovský zájem. Jen za první týden ji zhlédlo na 50 000 osob! Její organizátoři však měli smůlu v tom, že časově probíhala v období gradujiících politických událostí na evropském kontinentu, započatých atentátem na arcivévodu Ferdinanda d'Este a končících všeobecným válečným stavem. V Rakousku-Uhersku byla mobilizace vyhlášena dne 1. srpna 1914. Týž den musela být holešovská výstava uzavřena a bezprostředně nato i ukončena. Hektické úsilí v době jejich příprav, do nějž se zapojili i bratři Alois a Bohumír Jaroňkové, tak do určité míry vyznělo naprázdno.

POZNÁMKY

- 1) Výstavní věstník Hanácko - valašské výstavy v Holešově roku 1914 (dále jen *Věstník*), číslo 12 z července 1914.
- 2) O něm více Kačer, J.: Český umělecký spolek moravské generace devadesátých let. Slovácko, 22, 1980, s. 73–90.
- 3) Z rozsáhlé literatury cituji jen Zamazal, J.: Valašský dřevorytec Bohumír Jaroňek. Naše Valašsko, 12, 1949, s. 38–43, nebo Bohumír Jaroňek. 1866–1933. Katalog výstavy. Text T. Mikulašit. Gottwaldov 1977.
- 4) Korespondence, z níž je čerpáno, je uložena ve Státním okresním archivu Kroměříž, fond B – g – 3, výstava 1914. Jedná se o dva zdroje uložené pod i. č. 12.
 - a) Kopírní kniha ve dvou svazcích vedená od 12. 3. 1913. V ní jsou zachyceny texty pěti dopisů určených B. Jaroňkovi a jednoho dopisu určeného oběma bratřím.
 - b) Přijátá korespondence, v níž se nacházejí dva korespondenční listy A. Jaroňka a dále čtyři kor. listy a šest dopisů B. Jaroňka.
- 5) O něm více Fišer, Z.: Rudolf Janovský. Příspěvek k dějinám moravského sběratelství. Kroměříž 1995.
- 6) Populárně Šulěř, O.: Pamět domova. Opava 1994, s. 166–167.
- 7) Kopírní kniha I., s. 305–306.
- 8) Tuto součinnost podpořilo rovněž jmenování B. Jaroňka čestným členem výboru uměleckého odboru, jak mu bylo osobně sděleno dne 1. 11. 1913 holešovskou deputací. Viz *Věstník*, číslo 5 z prosince 1913.
- 9) Kopírní kniha I., s. 342
- 10) Kopírní kniha I., s. 345 – dopis Sokolu – Tůmovi z 20. 11. 1913.
- 11) Kopírní kniha I., s. 485 – dopis B. Jaroňkovi z 4. 2. 1914.
- 12) Stalo se tak na valné hromadě SVUMu dne 7. 9. 1913 v Hodoníně, kam se dostavila i holešovská delegace. Viz *Věstník*, číslo 2 ze září 1913.
- 13) Kačer, J.: o. c., s. 82.
- 14) Přijátá korespondence, dopis z 27. 12. 1913.
- 15) Přijátá korespondence, dopis z 12. 2. 1914.
- 16) Kopírní kniha II., s. 16.
- 17) Kopírní kniha II., s. 289.
- 18) Přijátá korespondence, nedatovaný dopis.
- 19) Přijátá korespondence, dopis z 23. 6. 1914.
- 20) Přijátá korespondence, korespondenční lístek z 5. 7. 1914.

František Hlavica: T. G. Masaryk, olej na plátně, 1926 (ze sbírek OVM Vsetín)

Malířské návštěvy u Masaryků

František Hlavica

Vsetínský rodák, akad. malíř František Hlavica (1885–1952), patřil k našim předním a žádaným portrétistům. Ve dvacátých letech se stal rovněž malířem – portrétistou rodiny prezidenta T. G. Masaryka, který měl k Valašsku užší vztah už od roku 1907, kdy byl v poslaneckých volbách do říšské rady zvolen jako zástupce třinácti měst tohoto kraje. V souvislosti s 19. výročí první poslanecké volby T. G. Masaryka na Valašsku byl ve Vsetíně 23. května 1926 odhalen pomník s prezidentovou bustou od J. Mařatky a o den později v zasedací síni vsetínských radnice slavnostně instalován obraz T. G. Masaryka od Františka Hlavici.

V nově otevřeném Pamětní síni bratří Hlavců v muzejní expozici vsetínského zámku se nyní tento obraz, spolu s dalšími památkami a vybraným výtvarným dílem sourozenců Hlavicových, znovu představuje veřejnosti. Je to reprezentativní olejomalba o rozměrech 104x92 cm, zasklená v masivním zlaceném rámu, představující prezidenta T. G. Masaryka v mírně nadživotní velikosti, jako sedící polopostavu v nepřímé enface. Dvě ostré vrásky u kořene nosu portrétovaného prozrazují zamýšlenost a soustředěnost modelu. O čem asi přemýšlel zkušný státník a filozof ve chvílích pózování pro umělecký portrét? To prozradil snad jen svému příteli malíři. František Hlavica na tyto vzácné chvíle vzpomíná ve svých pamětech, uložených v rodinném archivu.

-hj-

"Kreslil jsem poprvé pana presidenta Masaryka v roce 1907 na jedné jeho schůzi v Bystřici pod Hostýnem. Rečnil tehdy na ochotnickém

jevišti a já jsem byl ukryt za kulisami. Kresbičky byly reprodukovány v "Neděli" a podruhé v 1. čísle Masarykova sborníku.

Byl jsem tehdy už žákem Schwaigerovým a jeho prostřednictvím seznámil jsem se s Herbertem Masarykem, přítelem Schwaigerovým. Sedávali jsme často pospolu v hospůdce u Davida na Letné, kam Schwaiger chodíval.

Když byli Masarykovi na "Žabárně" na letním bytě v r. 1905, navštěvoval jsem tam Herberta. Jednou zůstal jsem u nich na noc. V nedaleké hospodě byla svatba a po večeři šli jsme s Herbertem podívat se na svatbu. Bylo to tehdy moc veselé. Ani jsme nepozorovali, jak hodiny ubíhají. Vraceli jsme se domů po půlnoci. Ale svízel byla, že Herbert neměl klíče od domu. Báli jsme se, že budeme muset tlouci na dveře a že vzbudíme celý spící dům. Obešli jsme dům do dvora. Najednou se otevřelo bez hluku v prvním poschodí okno. Paní Masaryková hodila nám beze slova klíč dolů. Patrně nespala a čekala, aby předešla hluku při návratu opozdílů.

Asi po třech letech byla rodina Masarykova na letním bytě ve Val. Meziříčí a přijeli taky na Vsetín. Tehdy jsme dělali velký výlet na Javorníky. Byla tam sl. Olga a syn Jan, sl. Kaprálková, sl. Marie Bubelová (nyní pí Boušová), Viktor Bubela a já. Šli jsme hore Vrančů na Stolečný a na Velký Javorník až do Podtátého na Karlovicích. Na zpáteční cestě doprovázeli jsme hosty se sl. Bubelovou až do Meziříčí. Zdrželi jsme se pak u Masaryků až do večere. Při svačině mluvili jsme o malířství a tehdy p. prof. Masaryk mi pravil, že malíř nemá být spokojen s lokální popularitou, ale má hledět dobývat uznání v cizině, poznat svět, cizí umění a při tom neztratit sebe.

Když jsme se vraceli na Vsetín večer vlakem se slečnou B., doprovázeli nás mladí i s panem profesorem až k odjezdu vlaku.

V Topolčiankách

Maloval jsem pana presidenta poprvé v roce 1924 v Topolčiankách. Pracovali jsme tehdy současně s bratrem Emilem, který presidenta mo-

deloval. Tehdy jsme byli v Topolčiankách osm dní a pan president seděl celkem šestkrát téměř po dvou hodinách. Vzpomínám si, jak mi bylo horko při prvním sezení. Nechtěl jsem zbytečně ztratit ani vteřiny. Plátno jsem měl velké a byl bych rád namaloval i ruce, což je někdy problém tak těžký, jako hlava. Nevěděl jsem však předem, kolikrát bude pan president sedět.

Po hodinovém sezení, v němž jsem si přál, abych měl více očí a více rukou (čím více se blížil jeho konec), považoval jsem za svou povinnost panu presidentovi poděkovat. Nechtěl jsem nadužívat velké laskavosti páně presidentovy. Tím větší bylo moje překvapení, když na mé poděkování pan president odpověděl, abych jen pracoval dál, je-li ještě dosti světla. Bylo to na podzim o čtvrté hodině odpolední. To se ví, že jsem se znovu do toho pustil, a než jsem se nadál, bylo pět hodin, ale už také skoro tma.

Mezi prací pan president seděl tiše, jen občas si zamnul ruce, nebo pohládl vous a sem tam dal nějakou otázku. Vzpomínal krásně na Schwaigera jako dobrého svého kamaráda. Když pan president odešel pak do svého pokoje, zůstali jsme s bratrem v šeru sedět, bolely mne ruce i nohy. Sotva jsem si očistil paletu, přišel nás volat sluha k čaji do tureckého pokoje, kde byla společnost: slečna Dr. Alice, ministr Beneš s chotí a min. Osuský s chotí. Při čaji byla živá debata, poslouchali jsme jako pění.

Téměř dvouhodinové sezení opakovalo se pak pět dní po sobě, vždycky od tří do pěti hodin odpoledne. Ale denně jakoby nervy mé ochabovaly. Ke konci posledního sezení viděl jsem, že nejsem hotov. Nechtěje obraz dodělávatí zpaměti, odvážil jsem se požádatí pana presidenta ještě o jedno sezení více, k čemuž on kývnutím hlavy svolil. Zdržel jsem se hlavně modelováním rukou, které jsem dvakrát změnil.

Jednou při sezení vzpomněl zase Schwaigera, že uměl tak malovat ty skřítky a všelijaké potvůrky a přál si, abych mu něco takového navrhl, co by se dalo udělat ze skla a večer svítilo, že by chtěl překvapit děti, až přijdou k němu na návštěvu za večera do "Rajské zahrady" na Hradě. Udělal jsem po čase asi sto dvacet ná-

F. Hlavica při portrétování Olgy Masarykové a jejich dětí (z archivu OVM Vsetín)

vrhů a přivezl jsem je do Prahy. Dostal jsem za úkol dát některé provést ve skle na zkoušku. Bohužel nenašel jsem u nás sklárny, která by to provedla, aby to bylo k čemu.

Vzpomínám tehdy na nádhernou chvíli procházky zahradou. Za překrásného slunečního osvětlení procházel se pan president sám se mnou nad Prahou po celé délce Hradu až k Bílé věži a zpět. Pan president mluvil o těch pracích na Hradě a ukazoval mi mezi jiným i čerstvě nasazenou révu. Řekl jsem mu na špás, že budou moci na Hradě dávat hostům vlastní víno a vykládal jsem mu o své cestě do Anglie a jak jsem se měl u Jana v Londýně.

Po dvou letech dostal jsem se do Topolčianek zase. Měl jsem se pokusit namalovat vnučata páně presidentova, a to v miniatuře na slonové kosti. Tehdy jsem se tam zdržel celé tři neděle. Namáhavá práce šla velmi pomalu a děti bylo těžko udržet při sezení. S obrázky jsem nebyl moc spokojen. Ale celý pobyt ten byl tak krásný, že vzpomínka na něj vyváží všechny trampoty mého života. Říkal jsem si kolikrát, že to napíši, ale nevím, dal-li bych tomu to, co z jednotlivých episod dělá ten krásný obraz, který mi zůstal ve vzpomínce; jen ze stránek "Dona Quijota" na mne cosi takového dýše.

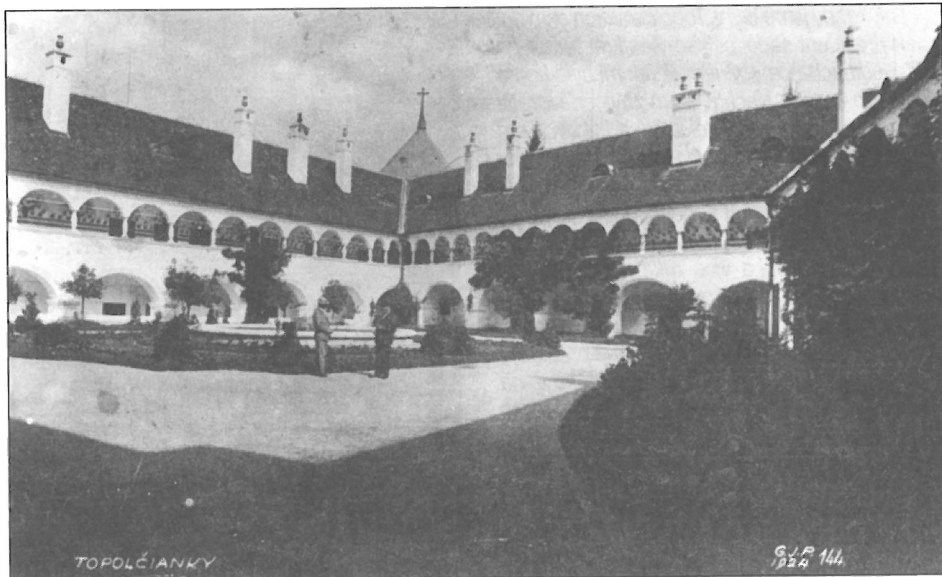
Společnost na zámku bývala tehdy dosti četná. Byli tam: sestra paní Masarykové z Ameriky, Jan Masaryk, Revilliodovi, sl. Alice, sl. Klinderoová, Dr. Kučera, Bosswelovi z Londýna, slečna Mitchelová z Ameriky, rodina vyslance Hurbana a Markovičova z Martina. Návštěvou pak přijel rumunský princ.

Bývaly to krásné chvíle při společných vycházkách, na tenisu, při večerních besedách a domácích zábavách i různých hrách. Vzpomínám jednu hru na květiny. Dostal jsem tehdy jméno "tulipán", mluvilo se anglicky z ohledu na cizí hosty a já jsem při tom všem moc řeči nenadělal, ač jsem rozuměl skoro všemu. Byla to hra na "fanty", a tož pan president dostal za úkol udělat každému jiný "kompliment". Bylo nás tam asi sedmáct, tož to bylo těžko, ale pan president to hravě bez umělosti dokázal. Já jsem měl dva "fanty", za jeden jsem musel udělat "kotr-

F. Hlavica portrétuje T. G. Masaryka

(z archivu OVM Vsetín)

Zámek v Topolčiankách na Slovensku v r. 1924

lec", za druhý deklamovat báseň. Tož jsem přednesl jednu od Longfellowa, kterou jsem se kdysi naučil v originále a měl jsem dojem, že ji i Američtí rozuměli.

Jednou jsem musel večer zpívat valašské a hanácké písničky, takové ty nenapsané, a pan prezident se velmi smál. Když pí Olga viděla, že mám jakýsi zábavní talent, tož chtěla, abych uspořádal nějaký veselý večer. Navrhl jsem, abychom sehráli nějaké divadlo a řekl jsem špásem, že by se do toho prostředí hodila ku příkladu Shakespearova "Marná lásky snaha", ale když jsme to v knihovně našli, bylo tam moc osob, a tož bychom nebyli měli zas žádných diváků. Nabídnul jsem se tehdy, že napíši něco sám a už jsem byl v pasti. Musil jsem slib dodržet, a tak se stalo, že jsem spáchal písničku o třiceti čtyřech verších, s kterou jsem musel vystoupit. Na každého z hostů udělal jsem v rymech nějaký vtíp. Nebylo to lehké, zvláště u těch cizinců. Ale nejhorší bylo, když paní Olga chtěla také něco na pana presidenta. Říkal jsem jí, že se na takovou věc nebudu hrabat, ale ona nedala, až jsem to taky zpízdřil. Při tom zpěvu potom mně moc dobře nebylo, ale smích bylo dosti a tu písničku dali rozmnožit na stroji. Každý dostal jeden exemplář. Také jenom ještě chci vzpomenout, jak jsme s pí Olgou hájili v tennisu čest "Československa" proti "Anglii" a jak jsme to vyhráli proti starému p. Bosswelovi. Pan prezident tehdy s úsměvem přihlížel.

V neděli bývaly pěkné dopolední pobožnosti, pořádané pí Olgou. Zpívali jsme při klavíru staré anglické písně.

Když jsem po třech nedělích odjížděl, bylo mé rozloučení tak krásné jako celý pobyt. Rozloučil jsem se s panem presidentem a se všemi přítomnými a odjížděl jsem s pozváním Jana Masaryka do Londýna. Na cestu jsem dostal honorář za obrázky. Děti mi nesly kufříček až k autu a daly mi pusy. Rozloučil jsem se s nimi i s pí Olgou, a když jsem projížděl branou, vycházel právě pan prezident. Ještě mně kynul rukou.

Asi za jeden a půl roku maloval jsem pana presidenta po druhé. Tentokrát na Hradě, ale měl jsem pouze tři sezení. Proto jsem obrazu nedodělal. Pan prezident odjížděl do Egypta. Už přede mnou měl slíbeno sezení jeden polský malíř. Nebyl jsem tehdy ve své kůži, a tak jsem

to musel pak opravovat z paměti a to už není to.

Loni po prázdninách dostal jsem se teprve zase k malování. Mělo to být vlastně doděláním tohoto portrétu předešlého pro Národní banku, ale já jsem raději volil začít znovu a vypravil jsem se s radostí na místo plné tak krásných vzpomínek. Jel jsem tam sice po třetí, ale byl jsem stejně vzrušen, čím víc jsem se blížil, jako poprvé. Rovněž jako poprvé se mi vedlo zase při malování. Nakvartýroval jsem se i se svým plátnem zas v témže pokoji, do kterého vede zvláštní schodiště z pokoje páne presidentova. Jenže tentokrát seděl pan prezident pouze od 12 do 1 hod., kdy bylo nutno jít k obědu. V tom největším elánu musel jsem vždy přestat. Po třetím sezení pan prezident následkem nastuzení musel zůstat tři dny v posteli. Tak se stalo, že rozmalovaný obraz mi zaschl a už pak technicky nedopadl tak, jak bych si přál.

Na zámku bylo ticho, nebylo žádných hostů. Jen krátce navštívil pana presidenta belgický ministr Vandervele s paní a pak manželé Markovičtí z Bystričky. Zato bylo všechno intimnější. Mívali jsme skoro denně společný oběd a večeri a trávili jsme krásné besedy za pěkných dnů v zahradě nebo na balkoně zámku, za špatného počasí v salonku u jídelny. Pan prezident mnoho vykládal a já jsem z něho oči nespustil. Stávalo se, když se mne na něco ptal, že často jsem nemohl hned najít odpovědi. Častěji se hovořilo o Valašsku, pan prezident mluvil o Batovi, ptal se na Bubelovy a na starostu Černocického.

Jednou jsem byl v úzkých s odpovědí. Pan prezident ptal se, kolik má Vsetín obyvatel. Nevěděl jsem to akorát a řekl jsem, že přes sedm tisíc, že to přesně nevím. On ale zakýval prstem a řekl: "Máte na Vsetíně fabriky, ale to byste tam museli mít fabriku na děti". Byl jsem v kaši a trochu jsem se styděl. Hned po jídle psal jsem Karlovi na Vsetín, aby mi sdělil počet obyvatel telegraficky. Odpověď potvrdila můj údaj, a tož hned jsem použil nejbližší příležitosti, abych panu presidentovi telegram ukázal. Měl jsem radost a pan prezident se smál.

Jindy jsme vykládali o vojně a to jsem vykládal historku, jak jednou v roce 1916 na ruské frontě byla proti našim zákopům část pluku Mistra Jana Husi a vzali nám v noci celou hlídku.

Velitelem tam byl Duška ze Vsetína. Když od mých vojáků se dozvěděl, že jsem velitelem setniny, chtěl mne jít v noci do našich zákopů zajmout. Bylo by se to snadno podařilo, kdyby nebyla bývala jasná zimní noc, svítíl úplněk, a tož to nešlo bez velkého rizika.

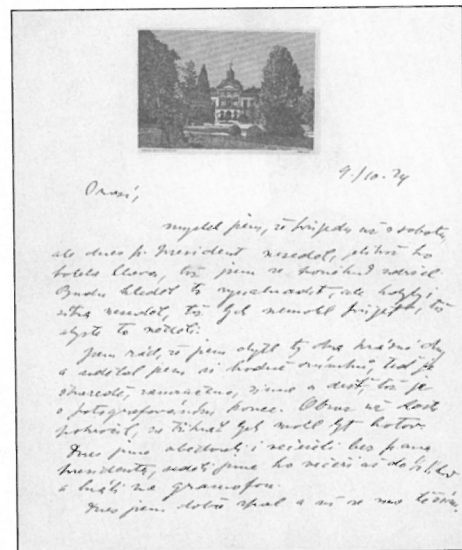
Krásné bývaly besedy u černé kávy na verandě u malého stolečku. Sedávali jsme tam s panem presidentem na odpoledním sluněčku pouze v malé společnosti: sl. Udržalová a Gaspariková a sekretář Dr. Schenk. Pan prezident vykládal své vzpomínky a pronášel své náhledy a posudky o lidech, zemích, literatuře, umění aj. Pozoroval jsem pana presidenta ze všech možných stran, ale při tom jsem poslouchal, aby mi ani slůvka neušlo. Bylo to těžko, sytít zrak i sluch. Někdy, když jsem se na pana presidenta zahleděl, zdálo se mi, že je docela jiný při rozhovoru než při sezení. Měnil se mně každým okamžikem. Dostal jsem až pocit hrůzy a zmocňovala se mne beznaděje, že ho vůbec neutrefím na portrétě. Když už bylo mého pobytu namále, neostýchal jsem se a nakreslil jsem si několik tužkových skic pana presidenta při rozhovoru u stolu pro sebe na památku.

To, co jsem napsal, jsou jen kusé vzpomínky. Chtěl jsem poskytnouti letmý pohled do denního života páne presidentova.

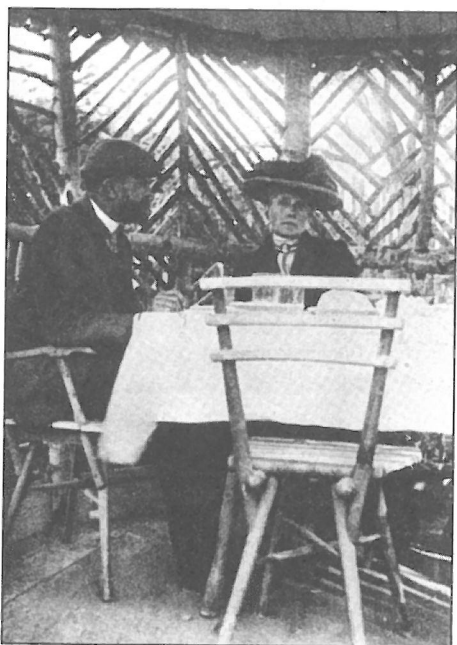
Jsem šťasten, že jsem měl příležitost dlíti v blízkosti a těšiti se laskavosti toho, na něhož hledí celý národ a celý svět jako na hrdinu, vybaveného Prozřetelností vlastnostmi k vykonání velkého díla a ukuté jeho vlastní vůlí do formy bytosti až legendární. Svou silou duševní a mravní vznesl se do výše velikánů dějin, kteří jako majáky svítí od věků do věků lidstvu na cestě do neznáma.

Do této výše vytažen byl po dlouhých stáletích paprec našich barev, viditelný celému světu. Budme šťastni, že jsme současníci a budme vděční osudu, že naše rasa vydala světu takového člověka."

Několik osobních vzpomínek na prezidentovu ženu, paní Charlottu Garrigue Masarykovou, v jejíž službách působily v letech 1905 až 1913 také Marie a Františka Jaroškovy ze Vsetína a s jejichž rodinou udržovali Masarykovi osobní kontakty, nabídneme v příštím čísle revue. (pozn. redakce)

Dopis F. Hlavici z Topolčianek rodině (z 9. 10. 1924) (z rodinného archivu J. Vyškovské)

T. G. Masaryk se svou chotí na letním bytě ve Valašském Meziříčí (repro ze sbírky ilustrovaných monografií J. Herben: T. G. Masaryk I., Praha 1928)

Tomáš Garrigue Masaryk jako poslanec za valašská města

Jiří Demel

Je zajímavé, že na Valašsku, když se hovoří o Tomáši G. Masarykovi, vždy se mluví o jeho volbě do říšské sněmu za valašská města a téměř pravidelně se vzpomíná především na Masarykovo první zvolení v roce 1907. Méně často se připomíná druhá volba v roce 1911, ač byla neméně důležitá. K těmto událostem se pak připojují známá slova ze "Světové revoluce", jimiž Masaryk ocenil to, že jako řádně zvolený poslanec měl v očích diplomatů právo mluvit za celý národ. Zdůraznění těchto tří faktů je pochopitelné a Valaško je na ně právem hrdé. Je však trochu škoda, že se o poslancecké činnosti TGM za oněch sedm let 1907 - 1914 mluví poměrně málo.

Masaryk chápal své zvolení nesmírně zodpovědně. Již v den své volby 23. května 1907 na valaškomeziříčském náměstí pronesl svůj první poslancecký projev: *"Nejsme u cíle, ale na samém počátku práce a práce naše bude tím vděčnější, že jde o kraj, který nejdéle vzdoroval násilnostem, jež sahaly na svědomí a náboženství našeho valašského lidu. Bojovali jsme dobře. Zvítězili jsme. Přesto však protivníků, pokud čestnými zbraněmi bojovali a za své přesvědčení, nebudeme ve zlém vzpomínati. Máme povinnost pracovati pro všechny kulturně, politicky a hospodářsky, pracovati zvláště sociálně pro široké vrstvy našeho sociálně zanedbaného lidu dělného, rolnického, živnostenského. K této práci - prosím vás - abyste mi byli nápomocni."*

A téhož dne Masaryk intervenoval ve prospěch stávkujících v krásenské továrně na stroje.

Jako poslanec Masaryk cítil povinnost hájit v říšské radě zájmy nejen svých valašských voličů, ale celé své vlasti, která byla součástí Rakouska-Uherska. Chtěl tedy přispět k tomu, aby tento stát stanul na úrovni své doby.

V říšské radě pronesl TGM 14 závažných projevů k řešení problémů celostátních i mezinárodních. Ve všech zdůrazňoval, že je třeba hledat a hájit pravdu, i když je někdy nepřijemná, že je nutno vždy postupovat demokraticky, svobodně, v duchu ideálů humanitních. Často připomínal myšlenky Husovy, Komenského. Vědomě pokračoval ve snažení Palackého, Havlíčka při řešení problémů rakouských.

Je samozřejmé, že svými parlamentními projevy také vzbudil pozornost lidí na Valašsku. Jak se dívali na svého poslance valašští voliči? Nejvíce faktů o tom uvedl Karel Bubela ve sborníku "Všacané sobě". Konstatuje tam, že za 7 let poslanceckého mandátu TGM mluvil na Valašsku na 77 schůzích. Z nich bylo 32 kandidátních, v ostatních podával zprávy o své parlamentní činnosti. Podle svědectví současníků sám hovořil 1 - 2 hodiny a pak 2 - 3 hodiny odpovídal na dotazy a debatoval. Jak byly také přednášky pro poslance a univerzitního profesora časově náročné, ukazuje Masarykův dopis Dr. Františku Derkovi do Nového Jičína ze dne 1. července 1908: *"Vážený pane doktore, v sobotu večer o 8. mám schůzi ve Štramberku - v neděli o 2. v Příboru budu na schůzi živnostenské - v neděli večer bych mohl být u Vás. Je-li to možné, prosím - ekonomie času je moc tak potřebná."*

Masaryk svým voličům nikdy nesliboval nesplnitelné. Otevřeně řekl: *"Nemyslete, že vám budu vymáhat dobytčí sůl nebo subvenci na lávku přes potok."* Ale vždy, když byl požádán o veřejně prospěšnou věc, upozorněn na nespravedlnost, intervenoval. Karel Bubela uvádí: *"Kolik práce, porad a intervencí věnoval jenom prosazení lokálky klobucké. Dvakrát dostala se vládní předloha už do parlamentu, ale obstrukce znemožnily projednání věci. Až republika zbudovala Valašsku železniční trať ze Vsetína do Bylnice... Hrazení bystřin, telefon, zřízení okresního hejtmantství na Vsetíně (1. října 1909), subvence na vsetínský vodovod, dívčí gymnázium v Meziříčí, zřízení okresního soudu ve Zlíně, i ty německo-české nápisy na vsetínském nádraží, povodňové škody, ochrana české školy v Novém Jičíně... atd. Zasáhl proti germanizaci dělníků v Koprivnici, pomohl, aby ve Zlíně byly konečně realizovány výsledky obecních voleb. Prosazoval české lidi při obsazování míst úředníků tabákové továrny v tehdy německém Novém Jičíně, prosazoval Čecha na nově obsazované místo ředitele tehdy jazykově utrakvistické odborné školy ve Valašském Meziříčí."*

Chtěl být co nejčastěji se svými voliči. Proto v letech 1909, 1911 a 1912 trávil svou dovolenou s celou rodinou ve Valašském Meziříčí. Spisovatel a novinář J. F. Karas vzpomínal: *"Kdyby se mne někdo ptal, co mi bylo nejvíc nápadné kdysi na "Masarykových", jak se v Meziříčí prstonárodně říkalo rodině pana poslance a nyní presidenta Čsl. republiky, odpověděl bych, že to byla vzácná, až evangelická prostota v jednání i potřebách. Nestarali se o módu, nepa-*

rádili se, chodili mezi lidmi jakoby nebyli dětmi svého věku: prostě, slušně ošaceni, v látkách nevtrávných barev a střihu. Vypadali trochu starosvětsky mnohým, kteří stále věří, že móda je všecko a ostatní nic... Každé učení třeba vyznávat skutkem, sebelepší názor je nic, dokud je pouze na papíře. A mně imponovalo, že rodina p. Masarykova ten příklad dává. Nevtrávně, ale přece očividně. Ani p. poslanec valašských měst nenesl titulaturu, lichocení, vašnostování."

Uznávaný vůdce Masarykovy volby poslancem za valašská města, jeho žák a přítel, tehdy lékař ve Valašském Meziříčí Jan Bohuslav Kraicz napsal: *"Někteří vědomě, jiní instinktivně viděli v Masarykovi muže ohromného intelektu, světového rozhledu, předobrého srdce, silné, nezločné vůle, muže neohroženého, jenž nedovedl uhnout od poznané pravdy. Bylo štěstím nás všech, že vůdcovství zahraničního odboje leželo v jeho rukou..."*

My, staří pokrokáři z let 90., jsme hrdi na to, že nám připadl tak čestný úkol na Valašsku v době příprav. Ale nevzpomínáme toho jako laudatores temporis acti (velebitele minulého času), nýbrž abychom jen připomenuli sobě i druhým, že všecko úsilí našeho národa o samostatnost má vyšší smysl. Samostatnost československého národa má všesvětové poslání: hlásat a vstřípit všemu světu, aby učinil lid zdravým, mravním a vzdělaným, aby lid sociálně a hospodářsky osvobodil, aby ho povznášel a vedl k míru v duchu i pravdě."

T. G. Masaryk s chotí Charlottou, její sestrou a dcerou Olgou ve Val. Meziříčí v r. 1912 (repro ze sbírky ilustrovaných monografií J. Herben: T. G. Masaryk I., Praha 1928)

LITERATURA

"President Dr. T. G. Masaryk na Valašsku". Uspořádal Bedřich Brosman, vydalo valašské učitelstvo 1928.

"Všacané sobě" Věstník družstva sokolovny na Vsetíně, 1930

"Hrst vzpomínek na dobu poslancecké činnosti T. G. Masaryka na Valašsku". Tělocvičná jednota Valašské Meziříčí, 1935

Stanislav Jandík: "Masaryk na Valašsku". Volná myšlenka, Praha, 1936

Jiří Kovtun: "Slovo má poslanec Masaryk". ČS Praha 1991

VI. Vašina: Portrét generálmajora R. Pavlíka

Vzpomínky na 20. století

pana Roberta Pavlíka,
generálmajora v.v.

Jiřina Fabiánová

Prožíváme poslední rok podivuhodného, proměnlivého 20. století, ve kterém lidstvo urazilo obrovský kus cesty, věme, že vždy tím správným směrem. Každý, kdo v něm žil anebo žije, zažívá bolesti a smutku je přece jen o něco víc. Vždyť dvacáté století bylo stoletím dvou nejstrašnějších válek s obrovskými počty obětí a s jizvami v duších, ze kterých se vzpamatováváme dodnes.

Právě v těchto dnech si připomínáme 55.výročí od ukončení II. světové války, ve které bojovala řada našich vojáků na východních i západních frontách. Byl mezi nimi i rodák z Krhové u Valašského Meziříčí Robert Pavlík.

Přínejmenším prapodivnou hru si zahrál osud českým a slovenským národem ve 20. století. A ten, kdo se narodil na jeho počátku, si opravdu nemůže stěžovat na nudně a pokojně prožitý život. Robert Pavlík se narodil ještě za vlády císaře pána Františka Josefa I. dne 11. listopadu r. 1912 do nepříliš šťastného období před I. světovou válkou. První vzpomínky malého chlapce jsou už z doby samostatného Československého státu. Byl mezi těmi, kteří vítali v r. 1924 našeho prezidenta T. G. Masaryka před krásenským zámkem. Ještě dvakrát viděl mladý Robert Pavlík pana prezidenta. Při setkání v r. 1928 patřil Masarykův pozdrav dokonce přímo jemu, tehdy šestnáctiletému chlapci, který stál osaměle u trati, aby se podíval na odjezd pana prezidenta z Valašského Meziříčí.

V roce 1932 byl pan Pavlík povolán do armády, sloužil u 7. horského praporu. Absolvoval poddůstojnickou školu a rozhodl se v armádě zůstat.

Netušil, jak těžký osud si tímto rozhodnutím zvolil.

Důstojníci první republiky - elita národa a státu, který ze dne na den zmizel z mapy Evropy, se dostali 15. březnem 1939 do složité situace. Pan Robert Pavlík zažíval tuto dobu na Slovensku. Sloužil u 4. horského pěšího pluku a 1.3.1939 byl přeložen do Bratislavy, aby převzal rotu čerstvě naručovaných vojáků.

Jaká byla atmosféra v armádě na Slovensku v té době? Pan Pavlík vzpomíná, že on sám nepociťoval žádné velké napětí mezi Čechy a Slováky v armádě. Příznává však, že asi existovalo, neboť většina velitelů byli Češi, a to Slováci nelibě nesli. Těsně po rozdělení republiky a vyhlášení samostatného Slovenského státu zažil i situaci, kdy byly vyhazovány a ničeny symboly československé státnosti. Panu Pavlíkovi, možná jako Moravákovi, však byla dokonce učiněna nabídka, aby sloužil dál ve slovenské armádě, což odmítl.

Co udělá zaměstnanec, když zkrachuje firma, kde pracuje? Hledá nového zaměstnavatele a práci. Co však měl dělat důstojník armády, která přestala existovat, když chtěl bojovat proti nepříteli? Mohl hledat novou armádu, ale na jaře roku 1939 ještě žádný stát proti Hitlerovi nebojoval. Přes komplikovanost mezinárodní situace a nejistou existenci odcházely stovky a tisíce československých občanů ilegálně do ciziny. Pan Pavlík se složitými cestami přes Bumbálku a Bílý kříž dostal v červnu 1939 do Polska, kde vstoupil do nově vznikajícího legionu Ludvíka Svobody. Se skupinou Čechoslováků ustupoval před Hitlerem, který 1. září 1939 napadl Polsko, na Podkarpatskou Rus se záměrem dostat se do Rumunska. Situace na hranicích však byla velmi nepřehledná, a tak se skupina dostala do rukou sovětských jednotek. Sovětský svaz si v té době ještě vychutnával klid, který mu zaručovala smlouva o neútočení uzavřená mezi Hitlerem a Stalinem. Po krátkém internování v SSSR byl pan Pavlík na základě přímluvy Ludvíka Svobody zařazen do skupiny, která měla povoleno odjet na Střední východ. To už přicházelo jaro 1940 a válečný kolotoč se rozjížděl na plné obrátky.

Pan Robert Pavlík se dostal lodí z Egypta do francouzského městečka Agde, kde v té době vznikala 1. čs. divize se dvěma pěšími pluky. Do II. pěšího pluku byl zařazen i poručík Robert Pavlík.

Francie koncem třicátých let byla sebevědomá a klidná. Když v květnu r.1940 začal německý útok proti Holandsku a Belgii, trochu zneklidněla, ale přesto si byla v případě napadení zcela jista svým vítězstvím nad německou armádou. Postup Němců byl však tak rychlý a důrazný, že Francie velmi brzy kapitulovala a byla nucena podepsat s Hitlerem potupné příměří. Po boku překvapené a pokořené francouzské armády bojovali v bitvě o Francii oba československé pluky a naši letci.

Poručík Robert Pavlík se stal velitelem zadní (ústupové) roty II. pěšího pluku.

„Vlastně jsme ani nebojovali“, vzpomíná pan Pavlík, „francouzská armáda se do přestřelky s Němci dostala málokdy, většinou se jen ustupovalo. My jako zadní voj jsme museli udržet pozice do doby, než jsme dostali rozkaz k ústupu. Ustupovalo se hlavně v noci. Nakonec jsme ztratili kontakt s velením a navíc jsme museli ustupovat bez dodávek jídla a pití. Báli jsme se napít vody ze studní, neboť Francouzi při ústupu často znehodnotili či otrávilí vodu před Němci. Všude vládł zmatek, chaos a velká nervozita. Když jsem chtěl jednou sám prozkoumat terén pro naše další pozice, zastavili mne mí vojáci a nechťeli mne samotného na tento prů-

zkum pustit. Báli se, že kdyby se mi něco stalo, zůstanou úplně bez velení a sami se z toho válečného pekla nikdy nedostanou.“

Ani měsíc nevydržela Francie nápor německé armády. Koncem června 1940 bylo vše ukončeno a českoslovenští vojáci museli jít opět o dům dál. Na základě dohody s Velkou Británií byli evakuováni z francouzského území do Anglie, která pro ně připravila vojenský tábor v Cholmondeley u Chesteru. Z Francie přešlo do Velké Británie přes 4000 vojáků z 1. čs. divize a více než 900 letců. Bylo léto roku 1940 a právě začínala dnes legendární letecká bitva o Británii. Britské královské letectvo (RAF) mělo v této době nižší početní stavy pilotů než Němci, a proto přivítalo pomoc zkušených československých letců, kteří úspěšně zasáhli do bojů už v srpnu 1940.

Pozemní vojsko se zatím vzpamatovávalo z úmorného a vyčerpávajícího ústupu ve Francii. „Sníl jsem o tom, - ostatně jako každý voják, který prodělal francouzský ústup -, že se stanu letcem. Zdálo se nám, že to mají oproti pozemnímu vojsku v bojích jednodušší, nemusejí se špinaví a unavení trmácet dlouhé nekonečné hodiny bůhvíkam, kopat zákopy, spát v blátě a špině, vidět zblízka smutné tváře ustupujícího obyvatelstva ... Sám jsem jednou po bombardování našel osamělý kočárek s mrtvým dítětem a poblíž ležícím mrtvým psem - byl to hrozný zážitek, při kterém jsem si uvědomil tu strašnou hrůzu války“, vypráví dál pan Pavlík.

V Anglii se však nestal letcem, ale řidičem tanku. Absolvoval několik kursů a výcviků a později dělal sám instruktora v čs. armádě - vedl náročný kurs parašutistů, v tankové brigádě prováděl výcvik řidičů tanků.

„Když jsem přišel do Velké Británie, neznal jsem anglicky téměř ani slovo. Naučil jsem se jen pár frázi a myslel jsem, že s tím vydržím. Stal se mi však nemilý „trapas“, který mne vlastně přinutil, abych se angličtině věnoval naplno. Začal jsem se intenzivně učit, přihlásil jsem se do jazykového kursu a v r. 1943 jsem už ovládal angličtinu natolik, že jsem byl vybrán, po předchozí prověrce, za instruktora horolezectví v britské armádě“. Na tomto místě je nutné připomenout, že nejen dobré jazykové znalosti byly zapotřebí k tomu, aby se člověk stal takovýmto instruktorem. Pan Robert Pavlík od mládí aktivně sportoval - dělal desetiboj a měl několikaleté zkušenosti horolezce z československé armády, kde sloužil (jak už bylo uvedeno) u 4. horského pluku v Tatrách. Pan Pavlík příznává, že neměl příliš chuti odjet s anglickými vojáky někam do neznámých libanonských hor, kde se výcvik prováděl.

Plukovník britské armády, který panu Pavlíkovi předával rozkaz z anglického ministerstva války, mu však stručně a jasně zdůvodnil vzniklou situaci: „Všichni musíme pomáhat vyhrát válku a musíme dělat to, co je momentálně nejdůležitější“. Byla to čest a vyznamenání, že si pro tento úkol vybrali Angličané československého vojáka, a pan Pavlík si to plně uvědomoval. Tady v Británii už neustupoval jen sám sebe, ale reprezentoval také zaniklou Československou republiku, tu malou zem uprostřed Evropy, která činy svých vojáků v cizině hájí právo na budoucí existenci. A reprezentoval na jedničku ...

Cesta z Velké Británie do Libanonu na lodi v r. 1943 byla více než dobrodružstvím. Nejméně třikrát denně bombardovala německá letadla konvoj lodí na Středozemním moři, byl to dennodenní boj o přežití... Náročný horolezecký výcvik britské ar-

mády se odehrával v libanonských horách, vysokých okolo 3000 m. Obtížné a nebezpečné horolezecké výstupy prověřily každého, odhalily lidské kvality i nedostatky až na kost. Tady se setkal pan Pavlík s anglickou solidností a noblesou, prostou jakékoliv povýšenosti či ješitnosti. „Angličané se na cizince dívali nejdříve s odstupem a troškou nedůvěry. Každého si jakoby testovali, prověřovali. Teprve po bližším seznámení a získání pocitu, že je na vás spolehnouti, předvedou naplno příslouchné anglické džentlmenství.“

Jednou při vojenském cvičení byla naše skupina nucena zůstat kvůli mlze vysoko v horách přes noc. Libanonské hory mají obrovské srázy, do kterých se můžete při sebemenší nepozornosti zřítit, proto jsme chtěli počkat, až se počasí změní k lepšímu. Ráno však nebyla situace o moc lepší. Nemohli jsme v mlze najít cestu zpět, a tak se velitel obrátil na nás o pomoc. Nabídl jsem své zkušenosti. Přiznám se, že to byla ode mne odvaha, ale uvědomoval jsem si plně obrovskou zodpovědnost za životy druhých. Nakonec se mi podařilo úspěšně dovést naši skupinu na lyžích zpět do tábora. Velitel - anglický podplukovník - mne s uznáním pochválil a osobně mi poděkoval.“

Nejednou se pan Pavlík přisvědčil, že britský důstojník dovede přiznat své nedostatky, a dovede také bez problémů s klidem Angličana pochválit vás, když jste v nějaké činnosti lepší než on. V anglické armádě vládla v této nelehké době nejen disciplína, ale i vzájemný respekt a úcta k druhým.

Z Libanonu se vrátil pan Pavlík zpět ke své jednotce a opět se stal instruktorem řídicí tanků u čs. vojska. To už se pomalu připravovala invaze spojenců, při které se počítalo i s nasazením československých vojáků. Dne 6. června 1944 se vylodily anglo-americké jednotky v Normandii a otevřely druhou frontu v západní Evropě. Koncem srpna 1944 nastal velký okamžik pro Čs. samostatnou obrněnou brigádu. Toho dne se 4 259 jejich příslušníků nalodilo na dopravní lodi a během jednoho dne se přepravilo přes Lamanšský průliv do Normandie. Pátého října se brigáda přesunula k francouzskému přístavu Dunkerque a držela zde v obklíčení dvanáctitisícovou německou posádku, které velel admirál Frisius. Od října do května r. 1945 obléhali čs. vojáci přístav Dunkerque až do kapitulace hitlerovských vojsk. Pan Robert Pavlík, v té době už kapitán a nositel řady britských vyznamenání, plnil mezitím na britské půdě jiné úkoly. Vrátil se s našimi letci do Prahy v červnu 1945, aby po ukončení války začal psát novou kapitolu svého vojenského života.

Začal ji na generálním štábu v Praze, kde byl brzy povýšen na štábního kapitána a později na majora. Určitě to byla krásná léta - poválečné nadšení, úspěchy v zaměstnání, studium na Vysoké škole válečné ... zkrátka skvělá perspektiva pro mladého člověka. Pan Pavlík tuto část svého života však popisuje velice stručně a stroze. Má k tomu důvod - krásná a perspektivní budoucnost se totiž nekonala. „Po ukončení studia na vysoké škole jsem byl odvelen na velitelství divize do Litoměřic. Psal se červenec 1948... Nestal jsem ani rozbalit si věci. Hned první den nástupu do služby jsem byl zatčen, převezzen do Prahy, pak do Olomouce a na základě vykonstruované žaloby jsem byl odsouzen vojenským soudem na 10 let. Místo povýšení mne čekal kriminál.“

Robert Pavlík už nebyl majorem, zbavili ho vojenské hodnosti, všech vyznamenání a propustili

ho z armády. Po šesti letech vězení se sice dostal na svobodu, ale neměl prakticky nic. Vrátil se zpátky na Valašsko, aby začal - pokolikáté už - znova. S novým občanským průkazem, kde měl uvedeno, že je „bez vzdělání“, sháněl zaměstnání. Znal cizí jazyky, prošel válečným peklem, absolvoval vysokou školu, pracoval jako špičkový odborník v armádě ... A najednou, stejně jako stovky dalších vojáků, kteří válčili na západě, nemohl najít uplatnění. Asi deset let pracoval v dělnické profesi u regulací silnic, kde dělal v podstatě nádeníka. V r. 1964 nastoupil do valašskomeziříčského podniku DEZA (bývalé Urxovy závody) a tady už zůstal až do důchodu. Vykonával zde různé profese, od údržbáře na teplárně, přes uvolněného předsedu ZV ROH koncem šedesátých let, po rozpočtáře v projekci.

Nedočkal se ani rehabilitace v r. 1968. Léta strávená v západní armádě i dobu věznění mu odmítli započítat do důchodu. Přesto mu zůstávalo to nejdůležitější, a tím je lidská důstojnost, respekt a přirozená autorita, kterou si svým životem nevědomky sám získával.

V sedmdesátých letech odešel pan Robert Pavlík do důchodu. Žije v poklidu se svou rodinou v domku v Krhové a prožívá obyčejné dny, jako každý z nás. Ještě jeden velký přelom však v jeho životě nastal - tentokrát konečně k lepšímu. Koncem roku 1989 mu bylo oznámeno, že se stal plukovníkem ve výslužbě, a později v r. 1993 byl povýšen na generálmajora ve výslužbě. Pan Pavlík, stejně jako ostatní rehabilitovaní, je rád, že se mu dostalo tohoto zadostiučnění. Ale s nostalgií i vyrovnaností konstatuje, že jeho život to už nijak nezmění. Spousta věcí na světě jde nahradit nebo vrátit, avšak ztracená léta lidského života ne. Člověk si jen může se smutkem a bolestí představovat, jak by se jeho bytí utvářelo, kdyby ... A v takových myšlenkách se pan Pavlík neutápí - proč se ještě dál trápit? Je v něm moudrost člověka, který si prožil své, je v něm pořádek kus disciplinovaného a houževnatého vojáka, který si rád zavzpomíná na staré časy, ale nenaříká. I proto se jeho vzpomínání tak dobře poslouchá. Je z něho cítit klid člověka, který žil v souladu se svým svědomím, dělal vždy to, co považoval za správné a užitečné. Je to pokojné a smířlivé ohledání za plně prožitým životem, ve kterém bylo sice hodně bolesti, trápení a nespravedlnosti, ale také pěkné chvíle či radosti všedního dne s rodinou a přáteli.

Vzpomínky pana Roberta Pavlíka jsou vzpomínkami na dvacáté století, jehož poslední měsíce a dny právě ubíhají. Připomínejme si své chyby a omyly, abychom je víckrát neopakovali. Připomínejme si hrůzy a utrpení válek, abychom je už nemuseli nikdy zažívat. A připomínejme si právě dnes, v tom poněkud rozbouřeném světě, životy takových obyčejných a přesto mimořádných lidí, jako je pan Pavlík. Uklidni nás to a dodá nám to optimismu do 21. století.

Robert Pavlík s manželkou (foto Z. Hanáček)

Erich Kulka při projevu u příležitosti slavnostního odhalení památníku židovské synagogy 25. 10. 1992

Kdo byl dr. Erich Schön - Kulka?

Doktor honoris causa chicagské univerzity, Erich S. Kulka byl jistě slavný muž, a proto patří k tisícům vědomě zapomínaných rodáků, když budu parafrázovat slova povídky jiného Žida, Karla Poláčka. Ale i když na něj zapomínala oficiální místa, pouta s Valašskem nebyla přetržena. To ostatně vyplývá i ze vzpomínek paní Mgr. D. Novotné - Ekartové. A tak říkajíc „na stejnou strunu“ byl pan Kulka naladěn také např. s rožnovským malířem J. F. Kovářem. Vážil si jeho výtvarných děl a toho, co Kovář (nejen svými obrazy) dělá pro stavbu pevnějších mostů mezi judaismem a křesťanstvím, dvěma kulturami, dříve tak úzce - právě v českém prostředí - propojenými.

Erich Kulka se narodil na Vsetíně v roce 1911. Až do druhé světové války žil klidným životem věřícího Žida, úředníka, který se zajímá o sionistické hnutí. Předěl v jeho pracovitěm a poklidném životě přinesla satanská „třetí říše“. Kulkova rodina prožila „dobře organizované peklo“ koncentračních táborů. Svě druhé příjmení Schön nesl jako připomínku dívčího jména manželky, která nepřežila. Ale i za ostatními dráty nabitými elektrinou se zapojil do odbojové činnosti - podával zprávy o dění v lágrech svobodnému světu. V lednu 1945, v průběhu evakuace, vyskočil v Ostravě z vlaku i se svým jedenáctiletým synem. Do konce války se skrýval na Valašsku u přátel. Po válce se Kulka vrátil ke svému původnímu povolání exportního úředníka v oboru dřevozpracujícího průmyslu. A také k sionistickému hnutí. Publikoval své válečné zážitky, ale především se snažil vychovávat a vzdělávat židovskou mládež.

Po roce 1968 byla tato jeho činnost označena za základ „sionistického spiknutí“, Kulka musel utéct před sovětskými tajnými službami do Vídně. Našel tam útočiště u samotného „lovce nazi“ Simona Wiesenthala. Sotva trochu pookřál, pustil se, šedesátku na krku, znovu do práce. Působil ve Svobodné Evropě, v izraelském institutu Jad Vašem a na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. Témata, která ho doprovázela celý zbytek života, se vždy týkala moderní historie českých a slovenských Židů a dala mu vyniknout na mezinárodním poli. Na svém

kontě má nespočet článků, publikací a jedenáct knih.

O Erichu Kulkovi, který zemřel v r. 1995 v zemi svých předků, v Jeruzalémě, se mohou zájemci více dozvědět z předmluv a z doslovů jeho knih i u nás vydaných: *“Židé v československé Svobodové armádě”*, *“Židé v československém vojsku na Západě”*. Tato díla dokumentují málo známé kapitoly dějin II. světové války. A je příznačné, že u nás mohla být vydána až po změně poměrů, ač již předtím vyšla v Izraeli, USA a ve Škvoreckého *“68 Publishers”* v Torontu.

Kulturní veřejnost si možná kromě jeho pravidelných relací ve vysílání Svobodné Evropy připomene také štvavou kampaň, kterou proti němu vedl komunistický režim téměř až do svého hořkého konce. Knihu Josefa Šebesty, kterou vydalo nakladatelství Melantrich v roce 1987 a již byla celá tato ostuda zahájena, označil Václav Havel právem jako “nejantisemitštější knihu, která u nás byla vydána od druhé světové války”.

Méně je u nás známa pilná práce Kulky - historika. V jeruzalémském památníku Jad Vašem shromáždil více než dva tisíce stran vzpomínek čs. židovských dobrovolníků v rámci dokumentačního projektu *“Boj českých židů proti nacismu”*. Jako čelný člen americké “Společnosti pro dějiny Židů v ČR” měl Ivi podíl na vydávání obsáhlé trojsvazkové práce *The Jews in Czechoslovakia (I - III., N. Y. 1968-1984)*.

Připomeňme si alespoň některé z jeho dalších aktivit: práce v *“Institute of contemporary Jewry”* Jerusalema; ve *Výboru bývalých osvětivských vězňů v Izraeli*, ve funkci zastupujícího předsedy v londýnské *Mezinárodní radě Židů z ČR*; byl členem *Mezinárodní rady Institutu a památníku Jad Vašem* v Jeruzalémě, od r. 1988 čestným doktorem na *Spertus College of Judaica University* v Chicagu, aktivní hybnou silou newyorské *Společnosti pro dějiny Židů v ČR* - její péčí vyšla svrchu zmíněná historická encyklopedie.

Památník židovské synagogy na Štěpánské ulici ve Vsetíně

Vsetínští občané mohli svého rodáka vidět častěji po roce 1989, například při odhalení pamětní desky na místě synagogy. A na postavení pamětní zdi věnované obětem šóa se zase podílela, už po jeho smrti, Kulkova rodina z Izraele. I naše muzeum s ním udržovalo kontakt, z Bolivijské ulice v Jeruzalémě k nám přicházely cenné podněty a povzbuzení. Jeho památce byla také věnována výstava k výročí založení státu Izrael; jmenovala se *Ahavat Israel*, Pocta Izraeli - a zároveň byla poctou Erichu Kulkovi in memoriam.

Vznik “Erec Israel”, státu Izrael, oslavují Židé 15. května 1948. Od toho data mohou být “svobodným národem ve vlastní zemi”, jak o tom zpívá jejich moderní národní hymna se symbolickým názvem *Hatikva* - “Naděje”. A o to, že tomu tak může být, se svým dílem, jehož velikost zná jen Elohím, Bůh Izraele, přičinil také Erich Kulka. Vzpomínáme. **-LFP-**

Mozaika osobních vzpomínek na pana Ericha Kulku

Drahomíra Novotná - Ekartová

Moje vzpomínka na pana Ericha Kulku, zpětně ovlivněná pohledem bezstarostných dětských očí a domovem, má dnes i radostnější charakter. Tato radostná vzpomínka však počítá s jistou vážností přátelství, opravdovostí, nadhledem a porozuměním dané věci, o které ve vztahu mého otce a pana Kulky šlo a bylo mně tak dlouze otcem vždy vysvětlováno.

Pamatuji si velmi dobře na přátelská setkání u nás doma. Rázně zazvonil zvonek, někdo z rodičů šel otevřít, bylo učiněno pozvání – pojďte dál – , pan Erich Kulka se objevil, nastalo vítání. Nesměla jsem chybět. Naši si tak snad ověřovali i mé slušné vychování. A tak jsem po svých rodičích opakovala. I já jsem podávala ruku, která byla pevně tisknuta. I já jsem se usmívala a dívala do očí, abych mohla přijmout úsměv. I já jsem se srdečnou hlasitostí sama sebe slyšela, jak říkám – dobrý den a pěkně vítám. Jen jedna výjimečnost v obřadu vítání měla své zvláštní charisima. Spočívala v tom, že pan Kulka se sklonil ke mně a zaplnil mou druhou dlaň “vítaným” - perníkem v čokoládě. V tu chvíli střet našich přívětivých pohledů prorokoval i význam našeho přátelství, neboť pan Kulka velmi dobře odhadl mou dětskou dušičku.

Pan Erich Kulka byl v mých dětských očích návštěvou zvláštní a tajemnou. Z mé strany a dětského pohledu šlo pokaždé o značně srdečné uvítání. Po této, pro mne tak důležitě naplněné chvíli s panem Kulkou jsem viděla, jak vešel do pokoje. Za velký stůl v obýváku usedli dva kamarádi ke Královně knih – Biblii svaté. Maminka uvařila čaj s pohostěním. Slyšela jsem její pobídku a přání dobré promluvy. Dveře se zavřely. Nastala debata. Dlouhé a dlouhé hodiny. Slyšet byla jenom nezřetelná slova. Nesměla jsem rušit. Musela jsem ukáznit svůj temperament. Nesměla jsem skákat přes švihadlo, které mě v mém věku nesmírně bavilo, zaměst-

Slavnostní odhalení pamětních desek židovským obětem nacismu na vsetínském hřbitově 23. 10. 1998. Mezi přítomnými zleva rabin M. Dušínský z Izraele (dnes vedoucí ŽO v Ostravě), neteř spisovatele E. Kulky Helena Jüngerová, Otto Kulka (uprostřed) a vedle něho autor pomníku architekt Danny Šumny z Izraele (synovec E. Kulky).

návalo a pochopitelně těšilo. Musela jsem pochopit mamčinu vysvětlení, že musím být poctiču, protože v obýváku má tatínek přítele, se kterým rozebírá důležité věci světa. Nic jsem z této věty nechápala, ale nebylo slušné rodiči odporovat, zvláště při takové návštěvě, jakou pan Kulka nesporně byl. A tak jsem dostala i já čaj, ale v kuchyni, aby se perník s čokoládou stal na chvíli mým nejsladším společníkem.

Po návštěvě pana Kulky, s obřadem loučení jaksepatří, následovala už mezi našimi debata o tom, co a jak za zavřenými dveřmi probíhalo, o čem se diskutovalo a také, co je nového. To poslední mě zajímalo! Protože se jednalo většínou o cesty pana Kulky po Izraeli, odkud nám posílal krásné barevné pohlednice.

I dnes se ráda dívám na pohlednici z Jeruzaléma, kde později žil a pracoval on sám i jeho rodina. I dnes si mohu číst pozdravy z pětidenního cestování po Sinajské poušti, z biblických míst – Mojžíšova skála, odkud vyprýštila voda, přechod Izraelitů přes Rudé moře, místo, kde Mojžíš spatřil hořící keř, místo, kde Izraelité uctívali Zlaté tele, a Horu Sinaj, odkud přinesl Mojžíš Desatero. Mohu dnes a denně číst, dívat se a myslet na srdečné pozdravy z putování po Svaté zemi od pramene Jordánu, z hory, na níž bylo onoho času kázáno poselství vzájemné lásky k bližnímu a bratrství všech.

Tyto pozdravy posílali pan Erich Kulka, jeho paní Olga a syn Otík.

Dne 20. 5. 1962 posílá Otík mému tatínkovi z Jeruzaléma dopis, ke kterému pan Erich Kulka přiložil sáček s hlínou ze Svaté země a zprávu, že se těší na shledání. Pamatuji se, že na sáčku z tkaniny byl barevný výtisk biblického místa, kde byla hlína odebrána. A to mně tenkrát hodně utkvělo v paměti. Můj tatínek si tohoto poselství nesmírně vážil.

Dokladem lidského porozumění a pěkného přátelství mého otce s panem Kulkou je kniha Noc a mlha s věnováním autora. O tomto přátelství mě utvrdil v říjnu 1998 osobně i svým autogramem do knihy pod věnování svého otce jeho syn pan prof. O. Kulka při příležitosti odhalení náhrobních desek na židovském hřbitově ve Vsetíně v rámci židovského roku. Tehdejší setkání s potomky pana Kulky, Otíkem a Tomášem, mě hluboce vnitřně oslovilo, znamenalo, že nic z poznaného očima mého dětství nezaniklo, že vše nadále pokračuje. Jak blaze na mne zapůsobila slova pana Oty, kterými připomněl, že pan Oldřich Ekart byl velký znalec bible, že jí rozuměl a dovedl ji používat v každodenním bytí člověka. Znovu vzpomínám na návštěvy pana Kulky u nás doma, na chvíle povídání na tatínkově klíně, rozhovory o osudech jeho přítele a chlapce Otíka v době fašismu, jejich odvaze při záchraně života, rodičovské odpovědnosti, koncentračním táboře a filozofii "židovské otázky", jak můj tatínek nazýval jednu ze složitých věcí světa. Až s postupem času jsem dospěla k poznání, že mně můj otec na příkladu svého přátelství s panem Erichem Kulkou podával obraz o úloze a místě člověka ve světě, obraz pravých hodnot, které tuto úlohu potvrzují. Dnes už lépe chápou složité věci světa, které se "řešily" u nás doma v obýváku.

Cest památce přátelství, které mi pomohlo přiblížit se vnitřnímu světu druhého člověka a zorientovat se v mezilidských vztazích, i ve vztazích k jiným národům, myšlení a přesvědčení!

(redakčně upraveno)

První vycházka na Bystřičku v roce 1922

Osmdesát a třicet sedm let vsetínského skautingu

René Kočík

Před osmdesáti lety vznikl ve Vsetíně první skautský oddíl. Poněkud zvláštní družinu osmi mladíků, kteří 1. dubna 1920 procházeli centrem Vsetína, doprovázel houf zvědavců až na úpatí Žambošky. Mladíci si tam na louce postavili stan, uvařili čaj, zahráli několik her a předvedli některé skautské dovednosti. Bylo to cosi nového, neznámého, co se tehdejšími vsetínským klukům ihned zalíbilo. Na výzvu, aby se přidali, pokud chtějí něco podobného zažít také, reagovali ještě ten den tři chlapci. První řádky vsetínského skautského příběhu byly napsány. Příběhu, jenž několikrát přerván trvá osmdesát let.

První léta (1920 - 1940)

S nápadem založit ve Vsetíně skautský oddíl přišli v roce 1920 na jednu z prvních schůzek valašskomeziříčského skautského oddílu jeho tehdejší členové ze Vsetína bratři František a Josef Quisové, studenti střední dřevařské školy, spolu se studentem tamějšího gymnázia Závšem Kalandrou (později popraveným v procesu s Miladou Horákovou). Právě oni to byli, kdo doprovázení pěticí skautů z Valašského Meziříčí, kde oddíl vznikl již o rok dříve, postavili pod Žambošskou stan a místním klukům navrhli, aby vstoupili do prvního skautského oddílu ve Vsetíně. Během několika dnů měl nový oddíl osm členů. Jeho prvním vůdcem se stal František Quis (dědeček současného vůdce vsetínského střediska Junáka a místostarosty Vsetína Mgr. Dalibora Sedláčka). „Nelze vypsát, s jakou radostí a nadšením jsme chodili na schůzky a vycházky. Několikrát denně jsme byli u Quisů poptat se, co nového bude na příští schůzce, kam půjdeme na vycházku ...“, vzpomínal později jeden z prvních členů oddílu Miloš Jarošek. První tábor v létě roku 1920 nad semetínským údolím na Nivce trval sedm dnů, vše potřebné vezli skauti na malém ručním vozíku.

Po půl roce odchází František Quis do Prahy na studium architektury. Vedoucím oddílu se stává odborný učitel na Horní škole František Hadaš, pod jehož vedením se oddíl rozrůstá na

45 členů. Téměř současně vzniká klub Old skautů a rada starších, kterou vede MUDr. Gregor, primář městské nemocnice.

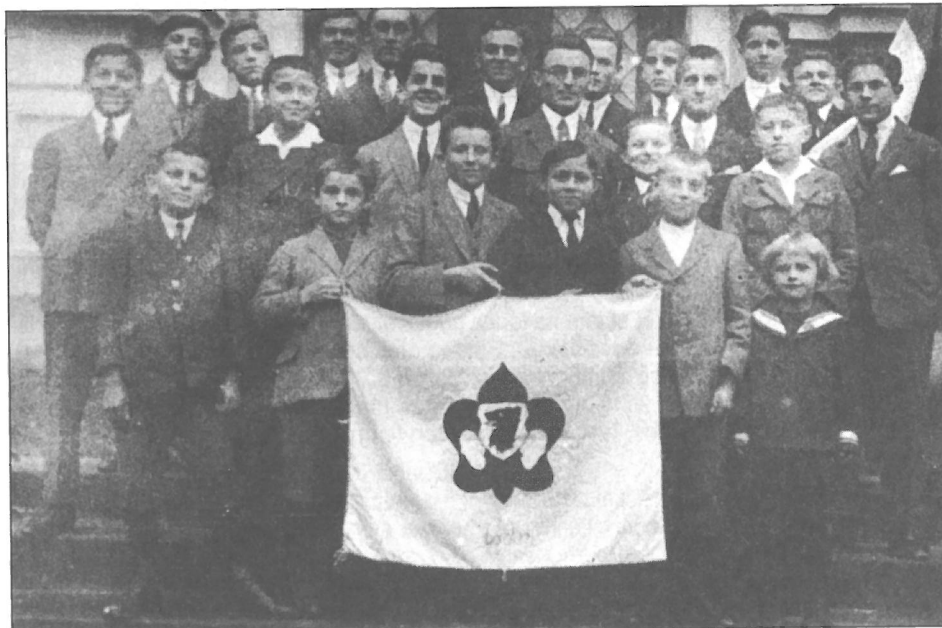
V roce 1923 se naskytá možnost ustanovit další, druhý oddíl. Krátce jej vede Miloš Bagar, jehož ale ještě v témže roce vystřídal Zdeněk

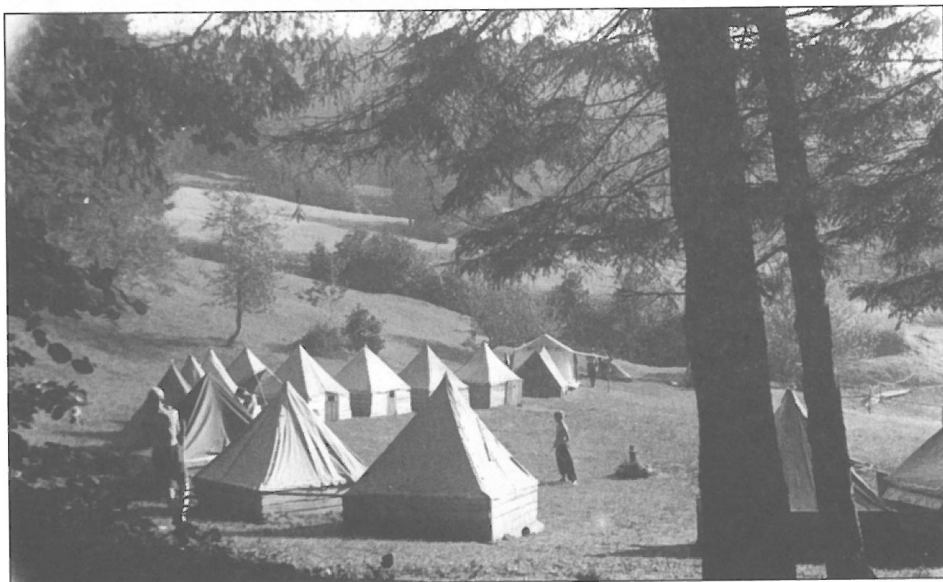
První skautský vůdce ve Vsetíně František Quis

Tábor na Trubiskách, 1924

S vlajkou před vsetínskou Horní školou, 1924

Tábor na Pulčínách, 1940

Broža, který od roku 1924 stojí v čele celého skautského hnutí ve Vsetíně a později i na Valašsku až do poloviny 40. let. Velkou příznivkyní skautů byla v této době například hraběnka Františka ze Stillfriedu, u jejíhož záměčku na Trubiskách oddíly v prvních letech nejvíce tábořily.

Do druhého desetiletí své činnosti v roce 1930 vstoupili vsetínští skauti posílení o dívčí oddíl, jehož první vůdkyní byla Ludmila Brožová. První desetiletí bylo vyplněno mnoha událostmi, které vyvrcholily návštěvou náčelníka a zakladatele, prof. A. B. Svojsíka v roce 1929. Slavnostní shromáždění k 10. výročí skautského hnutí se konalo na vsetínské radnici v r. 1930.

Velkou událostí byly v červenci roku 1931 Slovanské tábory v Praze, na nichž skauti celého Valašska včetně vsetínských slavili obrovský úspěch svojí vesničkou srubových domků i s rychtou a zvonící, které byly převezeny z Kněhyně. Setkání moravských a slovenských skautů zažily o čtyři roky později Javorníky při slavnostním setkání u příležitosti Dnů čl. vzájemnosti.

Když byl 28. října 1940 výnosem K. H. Francka Junák zlikvidován, měli za sebou vsetínští skauti dvacet let pestré a bohaté činnosti, se kterou se jen velmi těžce loučili. Z období do roku 1945 mnoho zpráv neexistuje. Mládež zakládala čtenářské kluby Mladého hlasatele, trampské osady či vstupovala do KČT nebo SK Vsetín. V roce 1944 pod vedením Drahoše Dostála tábořilo několik chlapců na Pulčínských skalách pod Kazatelnou. „Stany stavíme pod Sluneční skalou, potraviny ukládáme do jeskyně ve skalách. Druhý den zjišťujeme, že se jídlo ztratilo a my museli domů. Až po válce vyšlo najevo, že potraviny byly předány partyzánům,“ zaznamenává tehdejší kronika.

Poválečné období (1945 - 1950)

Dopoledne 4. května 1945, v den osvobození Vsetína, se ve městě, stále ještě obsazeném ustupující německou armádou, setkává Zdeněk Broža se Zdeňkem Polanským, který se na Valašsko přistěhoval v průběhu války ze Slovenska, kde rovněž vedl skautský oddíl, a hovoří o obnově Junáka. 4. června je do společenského sálu Prostředního šenku svolána zahajovací schůzka, na kterou podle zápisu přišlo 74 skautů a skautek. V čele střediska stanul Zdeněk Polanský.

Po válkou vynucené přestávce se skauting u mládeže těšil obrovskému zájmu. Když bylo skautské hnutí v roce 1950 komunisty násilně potlačeno, rozpadá se organizace, k níž se v celém Československu hlásilo více než čtvrt milionu lidí (!). A ve Vsetíně? Také tady byl hlad po svobodné činnosti ve skautských oddílech. Už v prvních měsících po osvobození fungují čtyři oddíly chlapců, dvě smečky vlčat (nejmladších skautů), dva oddíly děvčat (později i roj nejmladších skautek - světlušek). Vznikají oddíly v Jablůnce, Pržně, Mikulůvce, Hovězí, Liptále a dalších okolních vesnicích. Skauti navazují na bohatou předválečnou činnost, konají se letní tábory nad Miloňovem a v Jezerném ve Velkých Karlovicích, pod Pulčínskými skalami, ve Skaličích, ve Vlárském průsmyku, Nemojově. Vyrostla také budova Junáckého domova. V roce 1947 působí ve Vsetíně a jeho okolí celkem šestnáct skautských oddílů.

Ze svobodné činnosti se ale poválečná skautská generace neradovala dlouho. Vyrůstající nervozitou ve skautském hnutí byl poznamenán celý rok 1948. Ve vzduchu visela hrozba nové likvidace, tentokrát na příkaz komunistů. Pražské ústředí Junáka bylo obsazeno hned po komunistickém puči, 29. března 1948 byl Junák rozhodnutím Akčního výboru Národní fronty násilně začleněn do Svazu československé mládeže (SCM). Skautská činnost pokračovala sice až do prvních měsíců roku 1950, ale již jen sporadicky. Když bylo 13. září 1950 definitivně rozhodnuto o zániku Junáka, nebylo ve Vsetíně prakticky co rozpouštět. 4. prosince 1950 převzal SCM Junácký domov s celým majetkem střediska. S 25 procentním odpisem z pořizovací ceny to bylo tehdy 352 844 Kčs. Junák byl podruhé zlikvidován: způsobem brutálnějším, než jaký použili před válkou fašisté.

Zklamané naděje (1968 - 1970)

Naděje Pražského jara 1968 byla zároveň další nadějí československého skautingu. Po dvaceti letech tuhého totalitního režimu už někteří téměř nevěřili, že činnost skautských oddílů bude vůbec možné někdy obnovit. Třetího dubna 1968 se v bytě Jiřího a Dagmar Londinových koná první schůzka, na níž byl dohodnut postup obnovy skautského střediska ve Vsetíně. 10. dubna 1968 pak v malém sále Besedního domu ve Vsetíně proběhla porada činovníků a přátel Junáka, které se zúčastnilo dvaadvacítčet bývalých členů hnutí a hostů. Junák ve Vsetíně byl podruhé obnoven. Relativně svobodná a ničím neomezovaná činnost ale netrvá dlouho. Srpnová okupace vojsky Varšavské smlouvy zmrazuje slibný vývoj v celé společnosti, do normalizačního schématu skauting rozhodně nezapadá.

Jak zaznamenává archiv vsetínského skautského střediska, vyvíjelo v červnu 1970 v sedmi oddílech a jednom klubu Old skautů činnost celkem 206 skautů a skautek. V té době se však již situace stávala neudržitelnou. Normalizátoři usilují o vytvoření jednotné dětské organizace pionýrského typu. V září 1970 po dohodě s rodiči dětí rozpustil smečku vlčat Jiří Londin. Následoval ho Milan Tichý s druhým oddílem skautů. Končí i další oddíly. S majetkem celého střediska přešel do Pionýra třetí oddíl. Děvčata se schovala pod hlavičku divadélka Kohútek. Zanikly rovněž oddíly v Jablůnce a Hovězí. Třetí, nejkratší kapitola skautského přiběhu ve Vsetíně skončila. Ukončit ze dne na den svoji činnost se pochopitelně nikomu nechtělo. Ještě začátkem 70. let se mnozí bývalí skauti scházejí při tradičních výstupech ke skautské mohyle na Ivančeně pod Lysou horou, vznikají trampské osady, půdou, na níž skautská činnost probíhá, se časem stávají některé turistické oddíly mládeže. Působí a vyrůstají v nich i ti, kteří skauting ve Vsetíně obnoví potřetí v roce 1989.

Přestože od chvíle, kdy si předchůdci současných vsetínských skautů postavili pod Žamboškou první stan, uplynulo osmdesát let, je historie svobodného skautingu ve Vsetíně podstatně kratší. Do dnešních dnů necelá čtyřicetiletí, zhruba třicet sedm let. I to snad svědčí o charakteru končícího století.

Úprava prostřanství pro pomník TGM ve Vsetíně, 1945

Výlet na Hostým - zastávka na zřícenině Obřany, 7. 4. 1946

← Stránka z kroniky Bobrů, 1945

Čištění lesa v Července nad Zbrojovkou, 1946

Tábor v Karolince-Skaliči 1947

Cestou ke skautské mohyle na Ivančeně pod Lysou horou, 1969

Tábor ve Velkých Karlovicích-Bařince, 1969

(všechny fotografie ze starých skautských kronik)

VSETÍNSKÝ SKAUTING

V DATECH

březen 1920 - u zrodu skautingu ve Vsetíně stojí tři vsetínští členové valašskomeziříčského skautského oddílu: František a Josef Quisové a Závěš Kalandra

1. 4. 1920 - Vsetínem prochází průvod pěti členů skautského oddílu z Valašského Meziříčí a našich chlapců, pod Žamboškou předvádějí zájemcům stavbu stanu a jiné skautské dovednosti

duben 1920 - počet členů prvního oddílu dosahuje osmi, vůdcem oddílu je zvolen František Quis

podzim 1920 - oddíl vede František Hadaš, počet členů dosahuje 45

1923 - vzniká druhý oddíl vsetínských skautů, který vedou Miloň Bagar a Zdeněk Broža

23. 5. 1926 - vsetínští skauti se účastní odhalení Mařatkovy pomníku T.G. Masaryka, který byl postaven podle návrhu Františka Quise

červen 1929 - začíná vycházet časopis Valašská stezka (r. 1931 přejmenovaný na Skautskou stezku), redaktor Zdeněk Broža

20. 11. 1929 - Vsetín navštěvuje zakladatel skautingu v českých zemích a jeho náčelník prof. A.B. Svojsík, uskutečňuje přednášku na téma Japonská příroda a mládež

1930 - vzniká dívčí skautský oddíl, který vede Ludmila Brožová a probíhají oslavy deseti let skautingu

červenec 1931 - vsetínští skauti se účastní setkání slovanských skautů v Praze - Slovanské tábory 1931

24. 8. 1935 - sraz moravských a slovenských skautů v Javornících

1938 - vsetínští skauti vytvořili oddíl spojek na kolech pro potřeby civilní obrany

léto 1939, 1940 - uspořádáno po dvou táborech (chlapecké a dívčí)

říjen 1939 - založena družina Vičáci pro nejmladší skauty, vůdce Drahoš Dostál

28. 10. 1940 - výnosem K.H. Franka je Junák zlikvidován

4. 6. 1945 - obnovení skautské činnosti ve Vsetíně (zasedací síň vsetínské radnice) a 1. poválečný tábor děvčat ve Velkých Karlovicích

24. 2. 1946 - v divadle „Z“ hrají skauti hru Malý hrdina

červen 1946 - začíná opět vycházet Valašská stezka

léto 1946 - turnusový tábor na Jezerném ve Velkých Karlovicích, 5.-7.7. 1946 - koná se „Valašské Jamboree“ v Hranicích na Moravě a současně tábor bratrství ve Vlárském průsmyku

1946 - poprvé se koná Valašská lesní škola pro vedoucí oddílů

1947 - 1948 - tábory - Pulčinské skály, Skaliči, Vlárský průsmyk

1947 - světového Jamboree míru ve Francii se účastní pět vsetínských skautů

1949 - poslední střediskový tábor ve Velkých Karlovicích a poslední Valašská lesní škola na Dolní Bečvě

13. 9. 1950 - Junák úředně rozpuštěn

4. 12. 1950 - Svaz české mládeže přebírá Junácký domov ve Vsetíně s celým majetkem skautského střediska

3. 4. 1968 - koná se schůzka skautských činovníků za účelem obnovení činnosti Junáka ve Vsetíně

10. 4. 1968 - zahajovací schůzka vsetínského střediska Junáka v malém sále Besedního domu

1968-1970 - činnost skautských oddílů ve Vsetíně se po osmnáctileté pauze rychle rozběhla, středisko Junáka má 7 oddílů a klub Old skautů (celkem 206 členů), letní tábory se konají ve Velkých Karlovicích na Bařince a na Dyncáku

15. 3. 1970 - slavnostní setkání u příležitosti 50. výročí vzniku prvního skautského oddílu ve Vsetíně

17. 6. 1970 - Československý Junák oficiálně zrušen federálním ministerstvem vnitra, činnost postupně končí i vsetínské oddíly, do Pionýra přechází pouze 3. oddíl

29. 12. 1989 - první koordinační schůzka skautských činovníků ve Vsetíně (Jednota)

16. 1. 1990 - zahajovací schůzka obnoveného Junáka ve Vsetíně (zasedací síň MěstNV Vsetín)

S použitím archivních materiálů člena 36. klubu Old skautů Vsetín Jiřího Londina

(Pokračování: Nejnovější příběh vsetínského skautingu 1990-2000)

Výběrný les Sandeck v pohoří Schwarzwald v Německu je nerozeznatelný od smrkojedlového pralesa. Přitom byl cíleně vypěstován lesním hospodařením. (foto K. Pavelka)

Beskydské pralesy

(pokračování z č. 2/1999)

Karel Pavelka

VZOR PRO LESNÍ HOSPODAŘENÍ

Přírodní lesy se svým charakteristickým střídáním vývojových fází lesa jsou vzorem pro přírodě blízkou obnovu hospodářských lesů tzv. podrostními způsoby obnovy lesa. Tyto metody nejsou ani v našem lesnictví neznámé, ale zvláště za totalitního režimu došlo u nás téměř k úplnému potlačení tohoto ekologického a zároveň ekonomického způsobu hospodaření v lese, kdy s malým přispěním člověka „příroda zalesňuje sama“. Podobně, i když neuvědoměle, docházelo dříve k obnově lesa v tzv. selských lesích. Ty mají rozrůzněnou věkovou i prostorovou stavbu, vzniklou následkem jednotlivého výběru nejstarších nebo napadených stromů. Není však radostné konstatování, že neodůvodněná obnova lesa s převahou sazenic smrku cizorodého původu, uzákoněná za socialismu, přetrvá-

vá v myslích i jednání některých lesníků až do současnosti. Následné škody, vzniklé tímto krátkozrakým hospodařením, se budou projevovat v budoucnu a jejich likvidaci uhradíme všichni z našich daní. I když na Valašsku je v lesích větší podíl listnatých dřevin, než na většině území státu, přesto i zde a v celých Beskydech došlo oproti minulosti k výrazné změně druhového složení stromového patra. To přináší problémy v přemnožení mnoha lesních škůdců, častém poškození porostů sněhovými srážkami a v následných škodách na lesních porostech. Uvedené neekologické lesní hospodaření přispívá i ke zrychlování odtoku vody z horských poloh. Dochází k jejímu hromadění v nížinných oblastech s malým spádem, což může za určitých extrémních srážkových situacích přispět ke zvýšení průtoků vodních toků a záplavám.

Tabulka: Přehled původní a nynější druhové skladby lesů na území CHKO Beskydy (z plánu péče o CHKO Beskydy)

Druh dřeviny	Současný stav v %	Přirozený podíl v %
Smrk ztepilý	71,9	2,9
Buk lesní	16,8	56,0
Jedle bělokora	3,3	38,6
Javor klen	0,9	0,8

Jehličnany celkem	77,8	41,5
Listnáce celkem	20,8	58,5
Holiny	1,4	-

Ekologická stabilita

Schopnost systému existovat i při působení rušivého vlivu a obnovovat se v podmínkách narušení zvencí, nazýváme **ekologická stabilita**. Tato vlastnost se projevuje buď jen malou změnou při trvání negativního vlivu nebo spontánním návratem systému do původního stavu. Přítomnost jen jednoho z obou vlivů přítomností a k tomu, abychom určitý ekologický systém mohli označit za ekologicky stabilní. Hlavním projevem ekologické stability je **ekologická rovnováha**, kdy se určitý stav udržuje stálý nebo pouze s malými pravidelnými změnami. Pokud je tato rovnováha udržována za přítomnosti faktorů vnějšího prostředí, lze hovořit o ekologické stabilitě. Obecně je známa odolnost přírodních ekosystémů vůči negativním změnám prostředí. I když je stabilita těchto ekosystémů vysvětlována jejich velkou druhovou pestrostí, není tato skutečnost potvrzena pozdějšími výzkumy. Rovněž pojem klimaxového stadia jako nejstabilnějšího platí spíše pro středoevropské poměry a pro lesy v nižších, podhřebenových polohách. I přes velmi malý podíl klimaxových porostů v celkové rozloze lesů ve střední Evropě, dosahující sotva 0,1 % rozlohy, je jejich význam pro pochopení přírodních procesů vysoký a touto skutečností se jen zvyšuje.

ÚZEMNÍ SYSTÉMY EKOLOGICKÉ STABILITY. Protože vyspělá stadia přírodních lesů jsou ekologicky nejstabilnější, stala se tato omezená území základem **územních systémů ekologické stability** na lokální i regionální úrovni. Systémy ekologické stability jsou tvořeny tzv.

biocentry různého významu, která tvoří zbytky přírodních lesů nebo lesy blízké svým dřevinným složením lesům přírodním. Tato biocentra jsou mezi sebou propojena tzv. **biokoridory** a dohromady vytvářejí celý systém ekologické stability na různých úrovních. V rámci nadregionálního systému ekologické stability jsou pro velký územní celek Beskydy vymezena **biocentra nadregionálního významu**, jejichž základ tvoří národní přírodní rezervace Kněžhyně-Čertův mlýn a Radhošť jako centrum nadregionálního biocentra Radhošť-Kněžhyně. Návrhy územních systémů ekologické stability jsou schvalovány zastupitelstvy obcí a měst jako součásti jejich územních plánů. Účelem jejich vymezení je zachování kostry ekologické stability. Dotvoření celého systému postupným vybudováním chybějících biocenter i spojovacích biokoridorů v budoucnu by mělo přispět ke zvýšení ekologické stability celé naší krajiny.

KULTURNĚ - ESTETICKÝ VÝZNAM PRALESŮ

Pralesovité porosty mají nesporně kulturní význam pro celou lidskou společnost. Jako výsledek několik tisíc let trvajícího vývoje jsou svědectvím mnoha dramatických období ve vývoji poměrně chudé přírody střední Evropy. Dosud získané poznatky o těchto ekosystémech jsou trvalou součástí paměti našeho národa. Zachování jejich existence i do budoucna se může stát jedním ze zdrojů hrdosti mladé generace na svůj region i vlast.

Vnímaví lidé při návštěvě pralesů mohou získat mnoho estetických zážitků. Protože stromy

nejsou již od mládí tvarovány pilou lesního dělníka, jsou svým vzezřením hodně odlišné od "velkovýrobních stromů" v hospodářských porostech. Vzhled mnohých z nich přímo odráží dlouholetý boj těchto jedinců, přeživších nad mnoha jinými - jde o ukázkový příklad přírodního výběru. Zatímco u jedlové bučiny nás spíše upoutá mohutnost kmenů a výška stromů jedle bělokore či rozsáhlost bukových korun, v horských bučinách jsou již u buku patrné mnohé deformace kmenů i větví. Javor klen zase přitahuje pohledy šupinovitostí borky svých kmenů. V přírodní smrčtině pak snad nejvíce překvapí svou bizarní krásou horské smrky, odolávající po staletí extrémním podmínkám zvláště v zimním období. Rovněž svalcovité jeřáby rostoucí na velkých balvanech patří k nezapomenutelným zážitkům z přírodní smrčtiny.

IV. OHROŽENÍ PRALESŮ

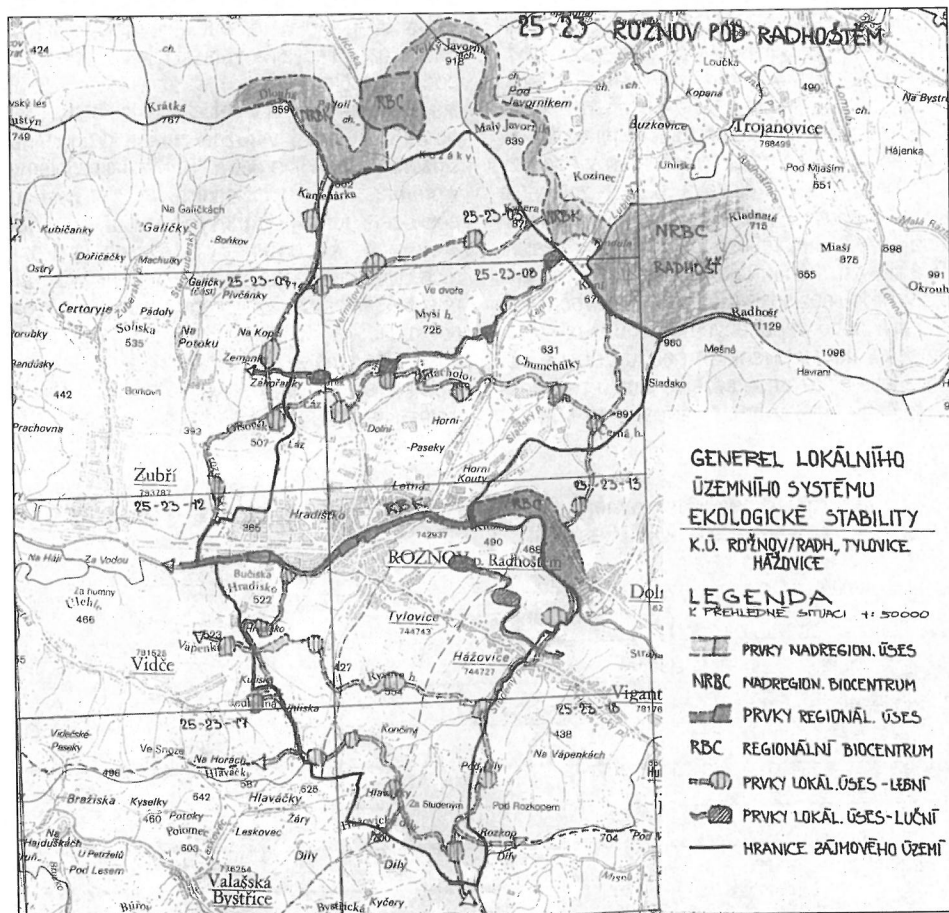
Negativní ovlivňování přírodní vegetace je ve velké většině dílem člověka. Jde buď o přímé vlivy, kdy docházelo a dochází k přímé likvidaci pralesů v důsledku rozvoje lidské civilizace, nebo o vlivy nepřímé, kdy přírodní lesy podléhají až druhotně procesům vyvolaným rozvojem civilizace.

ZMENŠOVÁNÍ ROZLOHY pralesovitých porostů nastávalo již v raných stadiích rozvoje lidské společnosti. Se zvyšováním počtu jedinců druhu Homo sapiens vyvstávala potřeba nových způsobů získávání potravy, z nichž jednoznačně převládalo napřed pastevectví a v nižších polohách 1. až 3. vegetačního stupně pěstování plodin na orné půdě. To vyžadovalo postupné kácení pralesů - s rozšiřováním výměry orné půdy stoupala i početnost lidských sídel, což si vyžadovalo další plochy pro výstavbu nových domů. S rozšiřováním průmyslové výroby narůstaly další potřeby - rozvoj sklářské výroby si vynutil poptávku po bukovém dřevě a sklárny tak přispěly velkou měrou k omezení výskytu bukových lesů v naší oblasti. Nové technologie staveb si vyžadovaly i tvárnější a vhodnější smrkové dřevo pro tyto účely, což mělo za následek velkoplošné vysazování smrku namísto buku a jedle. Byly zalesněny i velké rozlohy bývalých pastvin. Tím byl výrazně změněn ráz krajiny celých Beskyd.

Proces snižování rozlohy přírodního lesa však pokračuje neustále i v současnosti a netýká se bohužel pouze tropických deštných pralesů. V naší zemi již v době komunistické totality došlo zvláště na Valašsku k vykácení tzv. přestárých porostů "naholo" a k jejich náhradě smrkovými plantážemi. Tento proces pokračuje místy i nyní v hřebenových partiích hor. I když mnohé z takto kácených lesů nejsou přímo pralesovitými porosty, svým složením dřevinného patra jsou blízké přírodním lesům a pro ekologickou stabilitu krajiny i pro ochranu přírody mají velký význam. Se zmenšováním těchto hodnotných lesů dochází logicky i ke zmenšováním populací vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů, vázaných na tyto lesní ekosystémy.

ZNEČISTĚNÍ OVZDUŠÍ

I když závěrečná vývojová stadia lesních biocenóz patří k nejstabilnějším, je i na nich patrný vliv dlouhotrvajícího znečištění ovzduší. V oblasti Beskyd patří k významným znečišťujícím lát-

Návrh generelu lokálního systému ekologické stability v území kolem Rožnova p/R (OU Vsetín, referát regionálního rozvoje)

Hluboké koleje a poškozené stromy lesními pracemi pod vrcholem Kněhyně na konci 80. let, ještě před vyhlášením NPR Kněhyně – Čertův mlýn (foto autor)

kám kromě oxidů síry také oxidy dusíku a mnohé těžké kovy z emisí hutí. Vliv obou oxidů a jejich koncentrace na horských hřebenech nedosahují v dlouhodobých průměrech zdaleka úrovně severních Čech. Zásaditější flyšové podloží s relativním dostatkem vápníku také částečně vyrovnává negativní působení kyselých srážek. Větším problémem jsou těžké kovy a jejich možné hromadění v půdách. Kromě emisí z průmyslových podniků hrají nezanedbatelnou roli také zplodiny z lokálních topenišť v horských údolích.

Při tomto trvalém znečištění mohou mít katastrofální důsledky i extrémní klimatické výkyvy. Na přelomu let 1978 a 1979 došlo na Silvestra k velkému teplotnímu šoku (snížení teploty v noci asi o 25 °C z 10°C na minus 15°C) a v kombinaci s nárazovým únikem škodlivin z chemických provozů došlo k velkoplošnému poškození lesů v oblasti na JZ straně masívů Radhoště a Čertova mlýna. I po více než dvaceti letech od této události jsou na JV úbočích Tanečnice a Čertova mlýna patrné stopy po této katastrofě. Souvislé porosty mladé smrčiny svědčí opět o tom, že člověk je nepoučitelný a připravuje si podobné příhody i pro budoucnost.

V posledních letech se dochází k závěru, že jako hlavní stresové faktory přispívající k odumírání lesních porostů nejsou jedinou příčinou pouze oxidy síry, dusíku a kyselá srážka z nich vznikající. Spolu s nimi hrají roli také proměnlivé meteorologické situace, dostupnost živin v půdě, přemnožení škůdců v oslabených porostech, ukládání těžkých kovů v půdě i zvýšené koncentrace ozónu i společné působení těchto i dalších vlivů.

LESNÍ HOSPODAŘENÍ se rovněž velmi negativně projevilo na zmenšování rozlohy beskydských pralesovitých porostů. Nejen v době komunistické totality, ale i v současnosti jsou patrné snahy o náhradu přírodních nebo aspoň přírodě blízkých lesů smrkovými monokulturami i přesto, že to s sebou přináší problémy s likvidací mnohých škůdců smrku, což následně zvyšuje finanční náročnost lesního hospodaření a snižuje konkurenceschopnost naší dřevařské produkce. Nejvýrazněji se tento přístup projevilo při likvidaci následků teplotního šoku z přelomu let 1978-79. Mnohé porosty byly vykáceny předčasně, což se pak prokázalo v následujících letech na místech, která tomuto řádění motorových pil unikla. Již druhý rok nasadily poškozené buky listí a také část bukových porostů

nyňější národní přírodní rezervace Kněhyně-Čertův mlýn, která jen na základě zásahu pracovníka OVM Vsetín zůstala stát, přežila do dnešní doby více než dvacet let od události. Také mnohdy nadbytečná výstavba lesních svážnic ve vrcholových partiích pohorí znehodnotila mnohé části nynějšího nejrozsáhlejšího maloplošného chráněného území Beskyd. S hustější sítí lesních cest a větším provozem dopravních prostředků i turistů dochází k postupné migraci nepůvodních rostlinných druhů na okraje přírodních lesů a pronikání těchto rostlin do rozvolněných porostů. Rovněž fauna je stále více rušena a zneklidňována – svůj vliv sehrál tento faktor např. při výrazném úbytku stavů tetřeva hlušce, který je na hranici vyhnutí.

PŘEZVĚŘENÍ našich lesů je důsledkem nejen špatného mysliveckého obhospodařování, ale také dlouhodobé absence velkých predátorů (medvěd, rys, vlk), kteří udržovali stavy zvěře i v daleko úživnějších lesích na podstatně nižší úrovni, než je tomu nyní. V dnešním jednotvárném lese s převahou smrku ztepilého se stávají zbytky přírodních lesů především ve vyšších polohách pouze ostrůvky, kde se koncentruje zvěř. Následkem toho dochází nejen k likvidaci mladých stromků ze zmlazení, ale také jsou výběrově konzumovány rostliny bylinného patra původních lesů. Jejich znatelný úbytek byl prokázán dlouhodobým sledováním zachovalých ploch přírodních lesů v Moravskoslezských Beskydech. Situace u přirozené obnovy pralesů je tak vážná, že v některých lokalitách dochází k přetržce přirozené návaznosti různých generací jedle bělokoré a je nutno provádět opatření k ochraně semenáčků této dřeviny. V rámci loveckého využívání chráněných území dochází také k různě velkým zásahům do nerušeného vývoje těchto ekosystémů (solné lizy pro zvěř způsobují nepřírozenou koncentraci zvěře na některých místech, což způsobuje devastaci bylinného i keřového patra).

GLOBÁLNÍ KLIMATICKÉ ZMĚNY. Uvolňováním nadměrného množství oxidů uhlíku a dalších tzv. skleníkových plynů do atmosféry vystává otázka oteplování zemského klimatu. I když v posledních letech jsou vyslovovány mnohé argumenty proti této teorii, závěry světových konferencí klimatologů i poznatky biologů o šíření teplomilných druhů v mírném pásmu dokazují, že tento proces již fakticky začal. Nynější důsledky změny klimatu vidíme především v podstatném zvýšení počtu záplav, výskytu silných větrů i nadměrných koncentrací srážek na malých územích. Postupně by mělo dojít k oteplení klimatu ve střední Evropě až téměř do podmínek subtropů, a to v historicky relativně velmi krátké době. Přírodní společenstva jednotlivých vegetačních stupňů nejsou adaptována na dlouhodobé odchylky průměrných teplot přesahující 1°C, oteplení o 2°C by způsobilo změnu klimatických podmínek z nižšího vegetačního stupně do stupně vyššího (např. buk by se přesouval do nynějšího pásma původních smrčín). Rychlé oteplení o vyšší hodnoty s sebou nese možnost rozvratu zbytků přírodní vegetace. To by znamenalo posunutí areálu rozšíření dřevin na sever o 100 -150 km na 1°C a ve vyšších nadmořských výškách o 100 m výše na oteplení o 0,8°C (obojí by se týkalo především smrku

ztepilého jako dřeviny rostoucí v chladnu a vlhkou). V případě vyplnění těchto předpovědí by pak většina druhotných smrčín v nižších polohách během několika desetiletí uschla. Jaké by to přineslo změny v koloběhu vody v naší krajině, si snad aspoň zčásti dovede představit každý, kdo zažil katastrofální povodně v roce 1997. Dá se předpokládat, že dojde k rozkolísání průtoků i srážek a budou v průběhu roku období sucha střídající se s obdobími nadměrných vodních stavů. To by přineslo velké zvýšení potřeby finančních prostředků na potřebná opatření eliminující důsledky těchto jevů.

ZÁVĚR

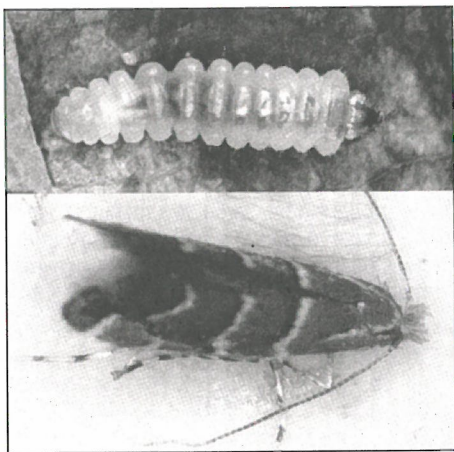
Pralesní ekosystémy reprezentují původní prostředí Beskyd a jejich podíl v nynější rozloze lesů této oblasti je oproti minulosti mizivý. Tento článek má upozornit na jedinečné hodnoty těchto ekosystémů a jejich nedocenitelný význam pro současnost i budoucnost. Přitom je pravděpodobné, že nás čekají další nová překvapení při pokračujícím výzkumu v přírodních lesích. Je nutné vzbudit obdiv k těmto podivuhodným přírodním laboratorům u lidí majících vztah k přírodě, účtu u těch, kteří rozhodují o jejich osudu, a především poučit o jejich hodnotách nejmladší generaci, která může ovlivnit jejich přežití v budoucnosti. K tomu jistě přispěje i ochrana zbytků pralesů dosud nezahrnutých do sítě chráněných území. Potěšitelné je to, že od premiéry výstavy Beskydské pralesy v muzeu ve Valašském Meziříčí se podařilo Správě CHKO Beskydy vyhlásit nové přírodní rezervace s pralesovitými porosty (např. Smrk, Travný potok) a další se připravují k vyhlášení (např. Mačyta).

POZNÁMKY

- (použitá i doporučená pro vážnější zájemce o dané téma)
 Pliva, V. (1971): Typologický systém ÚHŮL. ÚHŮL Brandýs nad Labem. 119 s. + 8 příl.
 Průša, E. (1985): Die böhmischen und mährischen Urwälder - ihre Struktur und Ökologie. Vegetace ČSSR (A 15.) Academia Praha.
 Randuška, D., Vorel, J., a Pliva, K. (1986): Fytoecologie a lesnická typologie. Vyd. Příroda, Bratislava, 344 s.
 Řehák, J. (1964): Vývoj stromů a porostních útvarů v přirozených lesích. Ochrana přírody, roč. XII, č. 5: 105-114.
 Zlatník, A. (1955): Zdůvodnění komplexního typologického výzkumu a průzkumu lesů a přehled skupin lesních typů ČR. Sbor. ČSAZV, řada lesnictví, 28: 219-248.
 Zlatník, A. (1976): Lesnická fytoecologie. Praha, SZN, 495 s.

I přes odolnost přírodních lesů i zde mnohé stromy usychají – torzo smrku na Kněhyni, v pozadí je patrné znečištění ovzduší nad Ostravou (foto autor)

(foto A. Svatoš)

Klíněnka jírovcová
(*Cameraria ohridella* DESCHKA ET DIMITZ)
Lubomír Brabec

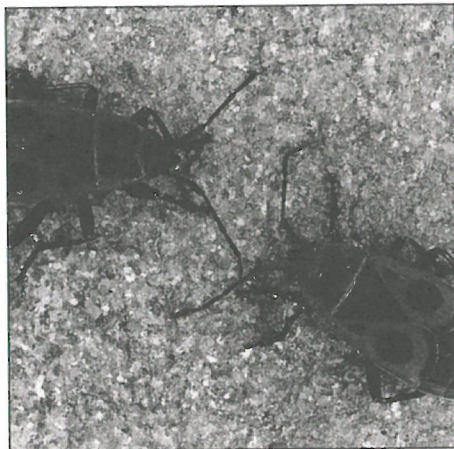
Klíněnka jírovcová je motýl podřádu *Frenata* - hřebenkřídlí, čeledi *Lithocolletidae* - klíněnkovití (obecně zvaní „moli“).

V Evropě byla poprvé pozorována u Ohridského jezera na hranicích Makedonie a Albánie. Podle jezera dostala tato klíněnka i druhové jméno. Z tohoto území se klíněnka neustále šíří do celé Evropy; na území České republiky byla poprvé pozorována v roce 1993 a v roce 1998 poškodila jírovce v parcích Prahy. V roce 1999 areál jejího rozšíření zahrnoval celou střední Evropu s tendencí šířit se dále.

Housenky klíněnky jírovcové se živí vykusováním palisádových buněk listů jírovce maďalu (*Aesculus hippocastanum*), takže na listech nalézáme křivolaké světle zbarvené „čáry“, které jsou odborně nazývány miny. Přestože housenka i dospělý motýl měří jen několik málo milimetrů, všichni známe výsledek potravního apetitu housenek - rezavě zbarvené a zkroucené listy jírovců. Klíněnka se na lokalitě vyskytuje v obrovském množství a tento faktor je ještě umocňován tím, že podle teplotních poměrů může mít i čtyři generace do roka. Takto poškozené a oslabené listy jsou napadány houbou, která způsobuje zahnědlé zbarvení listů. Na žloutnutí listů se značnou měrou podílí i zasolení půdy, nedostatek vláhy nebo živin. V současné době je zjištěno, že klíněnky napadají i jiné hostitelské dřeviny (javor).

Kalamitní napadení jírovců klíněnkou je s velkou pravděpodobností umožněno celkovým oslabením dřevin vlivy exhalátů a podobně, především pak tím, že klíněnka není původním evropským motýlem, a tudíž na území Evropy nemá žádného nepřítele, který by její početní stavy korigoval.

Vědečtí pracovníci Entomologického ústavu zjišťovali odolnost přezimujících kulek vůči mrazům a dospěli k závěru, že hemolymfa (krev hmyzu) zmrazne až při teplotě -23°C a způsobí smrt kukly. Kukly hynuly také při dlouhodobém vystavení teplotám od -11°C do -15°C, a to jich ještě 50% přežilo. To značí, že klíněnka svoji původní vlast má tam, kde jsou mrazivé zimy, a tudíž se nelze spoléhat na omezení kalamitního výskytu během zimního období, neboť nejméně 50% populace kulek zimu přežije. Jistou zbraní v boji proti klíněnce mohou být feromony, ale to je již jiná kapitola.

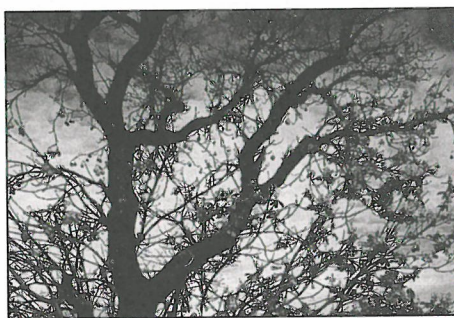
(foto T. Kašpar)

Ruměnice pospolná
(*Pyrrhocoris apterus* L.)
Lubomír Brabec

Hmyz z řádu ploštica (*Heteroptera*) 7 - 12 mm velký, výrazně červeně zbarvený, s černými skvrnami. Všeobecně jsou známa seskupení mnoha jedinců na kmenech stromů nebo kamenech. Často jsme tázáni, co je to za divné brouky, nejsou škodliví, nemohou nás poštipat?

Tak tedy - ruměnice pospolná není brouk, ale zástupce řádu ploštica (*Heteroptera*, z latiny snad můžeme slovo přeložit jako různokřídlí, protože část prvního páru křídel je zesílená jako u brouků krovky a část zůstala blanitá. Druhý pár křídel je blanitý.). Právě u tohoto druhu ploštica je silně vyvinuta vlastnost sdružovat se, proto nacházíme v přírodě kolonie o mnoha desítkách jedinců. (Podobně je známa tato vlastnost u škvorů, kde je rozšířena o potřebu škvorů navzájem se dotýkat. Snadno se o tom přesvědčíme, když zvedneme kůru nebo nějaký předmět, pod nímž jsou škvorci shromážděni). V posledních dvaceti až patnácti letech ruměnice z naší přírody prakticky vymizela a teprve v posledních několika letech můžeme opět kolonie ruměnice pospolné zastihnout na mnoha stanovištích. Proto snad i zmizelo obecné povědomí veřejnosti o tomto druhu.

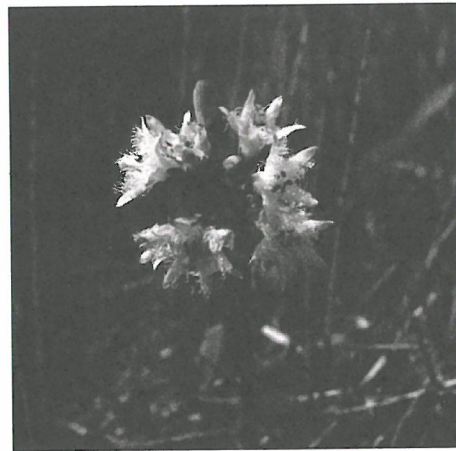
Ruměnice, jak je u ploštic charakteristické, přijímají potravu ústními ústroji přeměněnými v bodavě savý dlouhý nosák, kterým nabodávají spadané oříšky lip nebo vysávají uhynulé živočichy. Červené zbarvení této ploštica je způsobeno karotenoidy uloženými v epidermu. Stejnými barvivy jsou zbarvena i rajská jablčka.

Podzim 1999 - jírovec napadený klíněnkou (foto B. Dadák)

PRAMENY

Svatoš A., Kalinová B., Hrdý I.: Příběh klíněnky jírovcové pokračuje. Pomůže feromon najít její domovinu?. Vesmír 79, březen 2000.

(foto M. Kašparová)

Vachta trojlístá
(*Menyanthes trifoliata* L.)
Milena Kašparová

Rostlina s neobvykle nádhernými květy. Latinský název *Menyanthes* je z řeckého *menyein* = ukazovat a *anthos* = květ.

Vachta trojlístá je bahenní rostlina s neobvyklým, exoticky působícím vzhledem. Z plazivého oddenku vyhání dlouze řapíkaté, velké, celokrajné trojčetné listy, které jsou hořké a podobají se listům jetele. Tato vlastnost jí přisoudila mnoho lidových názvů: hořká jetelina, hořká datelina, hořký jetel, jetel vodní, trojan vodní, třílístek apod. 10 až 30 cm vysoký bezlistý stvol je zakončený hroznem bleděružových kvítků. Jejich pěticipá nálevkovitá koruna je vně růžová a uvnitř bílá, s cípy ven vyhnutými. Korunní plátky jsou výrazně třásnitě brvitě. Tyčinky mají fialové prašníky. Doba květu se shoduje zpravidla s dobou květu vstavačovitých. Botanicky patří do čeledi rostlin vachtovitých (*Menyanthaceae*) řádu hořcotvarých (*Gentianales*). Při svých toulkách přírodou ji můžeme nalézt na mokřích rašelinných loukách, na bažinatých a pramenitých místech, v tůních, ve společenství mokřadních rostlin, jako jsou prstnatec májový (*Dactylorhiza majalis* (REICHENB.) HUNT et SUMMERH.), ostrice obecná (*Carex nigra* (L.) REICHARD.), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium* HONCK.), violka bahenní (*Viola palustris* L.), skřípina lesní (*Scirpus sylvaticus* L.) a další. Vachta trojlístá se vyskytuje vždy ve větších společenstvích mnoha jedinců.

V důsledku intenzivního zúrodňování zamokřených půd v minulých letech byl patrný její úbytek. V okrese Vsetín se vyskytuje pouze na několika málo lokalitách, například na území obcí Horní Bečva, Hutisko, Velké Karlovice a Karolinka. Historické prameny uvádí její výskyt z mnoha dalších lokalit, na kterých v současné době již její výskyt nebyl potvrzen. Podle vyhlášky č. 395/1992 zákona č. 119/1992 o ochraně přírody a krajiny patří ke druhům rostlin ohrožených.

PRAMENY

Dostál J., 1989 : Nová květena ČSSR. Academia Praha
Kresánek J., 1977 : Atlas léčivých rostlin. Osveta Martin
Příloha č.II. vyhlášky MŽP č. 395/ 1992 Sb. o chráněných
druzích rostlin a živočichů. Sbirka zákonů č. 395/ 1992

Lovecké motivy – Z deníku Idy Walterové

Hana Jabůrková

Lovectví a myslivost byly tématem první letošní výstavy vsetínského muzea s názvem "Lovecké motivy". Vybrané exponáty z muzejních a zámeckých sbírek, inspirované kulturou sv. Huberta, byly návštěvníkům výstavy představeny jako doklad dlouhodobého vzájemného ovlivňování lovecké vášně a umělecké či uměleckořemeslné tvorby v historii lidstva.

Spolu s loveckými trofejemi, zbraněmi, šperky, mobiliářem, nádobím, oděvními doplňky, ale také s uměleckou plastikou, obrazy a rytinami byly vystaveny i reprodukce dobových fotografií z minulosti mysliveckého života na Valašsku. Většina z nich představuje záběry ze života zaměstnanců Thonetova vsetínského velkostatku v období prvních dvaceti let tohoto století. Některé z nich věnovala muzeu právě u příležitosti konání výstavy paní Emílie Trávníčková (roč. 1919) ze Vsetína spolu s osobním památkem své maminky Idy Walterové "Vzpomínky na minulý život ve valašských horách". Bohužel nedopsán pochází z roku 1958 a je plný zajímavých postřehů, mapujících jak rodinný a pracovní život jednoho z panských revírníků, tak také ostatních podhorských obyvatel tehdejšího Valašska.

Ida Walterová se narodila 28. 10. 1883 jako nejmladší ze čtyř dětí revírníka Jindřicha Finka v myslivně Brodská v Novém Hrozenkově. "Otec svůj celý život prožil jako lesník ve valašských horách. V roce 1861 nastoupil službu jako lesní příručí u nadlesního Lenga v myslivně Jasenice u Vsetína. Pak prošel všechny revíry na vsetínském panství. Ten nejpěknější revír i myslivna byla Dinotice u Halenkova. Tam jsme všeci vyrůstli." Manželka Jindřicha Finka - Augusta, dcera hospodářského správce z panství Uherský Brod, byla vzdělaná a velmi oblíbená u lesního dělnictva i úředníků. Jejich děti musely absolvovat českou i německou školu, protože němčina byla jazykem používaným na úřadech i na lesní správě.

V lese bývala práce po celý rok. V létě se těžilo palivové dříví, tesaly trámy a páliho uhlí. V zimě se dřevo sváželo z kopců k potoku, aby se na jaře mohlo začít s plavením. Hajní a revírníci ze všech revírů nastoupili tehdy kolem potoků i Bečvy hlídky.

"Jak na jaře sníh mizel a voda vystoupala, byla plavačka. Bečva nebyla regulovaná, dřevo se házelo do vody. Na Vsetíně v panské zahradě se Bečva zahradila, aby dřevo šlo do rybníka. Tam ho lidé chytali a odváželi do skladiště. Ke plavačce byl vítán každý člověk. Žebráci měli taky příležitost si něco vydělat, nebo voda nečekala, klesla by a už by bylo zle. Chlapi s hákama na dlouhé palici museli dávat pozor, aby se někde na splávku neudělala zástava. Stačilo jen pár šikmých polen přes potok a hned bylo dřevo nad potokem. Dalo to práce, než ty dolní polena podtrhli. Dřevo plavalo s hrozným rámušem. Chlapi s ním utíkali vedle potoka. Občas některý přeskočil potok. Bylo to veselé."

Práce lesníků zahrnovala nejen pravidelnou péči o dřevo a les, ale také péči o lesní zvěř. S tím také souvisel nikdy nekončící boj s místními pytláky. "Milovala jsem ty valašské hory i tu práci v nich. To se právě tatínkovi hodilo. Seli jsme spolu stromky do školky na záhonky, které se pak přesazovaly i do druhých revírů na

Záběr z muzejní výstavy "Lovecké motivy"

panství. Moje práce je živá a mohutná. Cábské hory jsou moje děti. – Dinotice byla pěkná. Bylo tam moc srnců zvěře. Na Cábě tokali tetřevi. Často se přijelo panstvo podívat do dinotických hor, i nějakého pěkného srnca si střílet. Paní Thonetová dobře střílela. To bylo radosti, když někdo něco zastřelil. Obědvalo se u nás v myslivně. Někdy večer zatelefonovali s prosbou, aby maminka nachystala oběd pro 12 osob. Nebylo to zlé, poněvadž byl plný dvůr drůbeže a prase taky zabité, domácí šunka, zelenina v zahradě. Chutnalo jim jak náleží. V lesi se jim ohromně líbilo. Gratulovali tatínkovi, jaký tam má pořádek, všude cestičky čisté a hlavně krásných srnců i zajíců dost. Ti srnci se zalíbili pytlákům z Val. Bystřice, kteří buď pracovali v lesi blízko jejich hranice nebo chodili na Vsetín přes dinotické kopce. Srncí maso prodávali v Rožnově v hoteli. Jednou za svítání se pořádal hon na pytláky. Šli sebou 2 četníci, hajní, tatínek a panští drvaři. Chytili starostu z Bystřice s puškou na rameně a zastřeleným srncem na zádech. Předali ho soudu."

Panským dřevařům se říkalo hořeři. Zatímco muži pracovali v lese na panském, hospodyně si držely krávu, kozu nebo i prase a měly povolení sbírat lesní plody, které po odezdání určitého dílu panstvu ve Vsetíně mohly rovněž prodávat. V chalupách měli čisto, děti posílali rádně do školy, i když do ní měly často daleko. Na Vánoce pak dostávali čtyři nejpotřebnější školáci z každého revíru od paní Thonetové na míru šité šaty, botky, punčochy, šál, čepici nebo šátek na hlavu a v kapesníku pak pero a tužku. Malé děti dostaly v uzlíčku z kapesníku svázané perníčky.

Hůře to vypadalo v selských chalupách: "Málokde byl sporák, jen v peci se voda vařila. Ostatní všechno se vařilo na vyhrabaném žhavém uhlí na kútku před pecí na třínohém rendlíku. Moc nádobí nepotřebovali, jedli všeci z jedné míse. Místo prkenné podlahy jen holá udupaná zem. Svítalo se buď malou petrolejovou lampičkou nebo světídlama. Na prostředek jizby se postavil stojan se železným držákem, do toho se dalo světídlu na prostředku přiklamované. Pod světídlkem stál škopek s vodou, aby do něho padaly ty opalky. Při takovém osvětlení za dlouhých večerů předly gazděny a vyrostené dcery ovčí vlnu, len a konopě. Chlapi šili papuče. Některé větší děcko mělo za úkol tom světídlu "sopel" opucovat, aby mělo lepší světlo. Staříci pod pecí seděli na lavě, provaz v ruce od kolébky z plachty uvázané nad postelou, pohybovali

Rodina J. Finka v myslivně Uherská v r. 1914. Vpředu Ida (provdaná Walterová) s postřeleným selátkem divočka na rukou. Po vyléčení z něj vyrostl krotký kanec, který běhal po dvoře se psem.

vnučetem a vypravovali pohádky o strašidlách. Do školy chodily selské děti v zimě, když nebyla práce v poli. Přes léto byla škola postrachem. Každé děcko potřebovali. Husy pást, ovce a malé děčka opatrovat.

Starý Šimčík si přišel k nám postěžovat: "Tož, pantáto! Učitel chce, abych koupil Hanči mluvnici. Nač tu mluvnici, dyť ona mluví dobře delikátně?" - Později, ve válku bylo vidět, jakého hříchu se rodiče dopustili, když se jim zdála být škola zbytečná pro jejich děti. Dcerky měly ženichy na vojně a musely prosit cizí lidi, aby jim napsali dopis pro ženicha."

V tehdejších prostých venkovských poměrech existovaly mnohé předsudky dané nízkou úrovní základních životních podmínek, a to nejen v poskytování základního školního vzdělání dětem. Také vstup do svazku manželského byl většinou vázán materiálními potřebami celých rodin.

"Selská děvčata chodila skoro ráno do lesa na trávu daleko, až na slovenskou hranici. Nosila těžké baťohy trávy kravám, aby stály při dojení. Pak pracovala celý den v poli. Tam panovalo věno, co nevěsta z domu dostane, ale láska nepřijela v úvahu. Jenom dělník si bral ženu z lásky.

Strýc Jančíků měl 10 kusů hovézího dobytka. Měl syna na ženění a dorostlou dceru, která si namluvila staršího vdovca na Hovězí. Kdyby se

Lesníci z různých revirů Thonetova panství na pracovní schůzi ve vsetínském zámku (ve druhé řadě třetí zleva pan Hugo Thonet)

Hanča měla dva tlusté copy až po pás. Měly kmotřičky co dělat, aby se tolik vlasů pod čepec směstnalo, jak jí čepily. Jan musel ty vlasy rozplést."

Ida Walterová-Finková, autorka paměti, se vdávala z vlastní vůle. Se svým nastávajícím se seznámila po vánocích 1917 při vyřizování úředních záležitostí ve Vsetíně. V té době zastávala mnohé z úředních povinností svého tatínka, který měl už jít po válce jako 76 letý do důchodu, sama. Franz Walter byl "od fochu". Před válkou pracoval jako myslivec u hraběte Wittgensteina v Korutanech, kde pečoval o zvěř. Válka mu zaměstnání vzala, zpět už se nevrátil. Do Uherské začal docházet stále častěji, pomáhal Idě i revirníku Finkovi v lese, až jednoho dne požádal o ldinu ruku. "Po bohaté nevěstě netoužil, bylo mu to jedno, jestli co z domu dostanu nebo ne. Byl pěkný a veselý, o rok starší jako já, tož jsem svolila. 8. dubna 1918 měli jsme v kostele v Hovězí svatbu pravou mysliveckou. Všeci myslivci byli ve stejnokrojích, místo květin měli malé dřínové šišečky s bílou mašličkou. Já jsem měla světlezelené hedvábné šaty, kytici ze sněženek. Ženichův tatínek, ještě statný fořt, mne vedl k oltáři. Se ženichem šla moje nejstarší sestra. Při zdávce hrála sestra Jindřiška se švagrem na dvoje housle při doprovodu varhan svatební pochod z Lohengrina. Všecky paničky měly kytičky fialek. Družičky a mládenčci byli malé děti od sester.

Po svatbě musel manžel ještě na vojnu do Brna. Tak jsem hospodařila s tatínkem. Podporu jsem dostávala 48 Kč měsíčně. Když bylo v revíře nejvíc práce, dostal dovolenou. – V ten čas skončila válka."

"Válka je nejhorší hřích. Za nějaký čas přišli legionáři ze zajetí moc špatně informovaní o republice ČSR. Mysleli, že všechno je jejich majetek. Jednou ráno přišlo asi 50 chlapů ze Zdechova a z pasek v ruských čepicích a talianských kloboukách. Jejich vůdce s ryzýma vousama měl revolver v ruce. Přišel k nám a ohlásil: "My jsme bolševici! Lesy jsou naše a my si jdeme do nich kácet. Potřebujeme dřevo, spravít chalupy." Telefonovali jsme do zámku. Odpověď zněla: "Kácet mohou, kolik kdo potřebuje, ale nechat ležet, až se jim to odměří a vypočítá, kolik má kdo zaplatit." Tolik peněz jsem v životě v domě neviděla, jak tenkrát, jak začali to dřevo platit.

Pytláci vystřelili kdejakou zvěř. Na kopcích, blízko panského lesa, brzy každý sedlák měl flintu bez zbrojního pasu. Tož se střílalo, co přišlo do rány. Paničky z města byly rády, když měly srnčí maso, co draze zaplatily. Smutný je les bez zvěře! Asi 15 flint sebral manžel v doprovodu starosty obce a dvou četníků dosti bohatým sedlákům. Pak byl na nějaký čas pokoj. Zase přišli srnci aj zajáci.

Práce bylo v lesi dost. Na všech stranách se pracovalo. U nás v maštali byly dva páry koní, co vozili klády na nádraží do Hovězí. Loupané dřevo na papír se dělalo, krov se tesal a klády na prkna se řezaly. Zjara bylo tak veselo v lesi při práci. Všude voněla pryskyřica. Drvaři si udělali z kamení a plechu pec. V uhlí si pekli zemáky, na plechu si vařili polévku. Ptáci tam zpívali a kukučka kukala. Občas přišel jezek a jezevec navštívit drvaře."

Krátkým popisem nesnázi, které obyvatelům a správcům lesů na Valašsku přinesly první poválečné měsíce, pamětní rukopis ldy Walterové ještě nekončí. Následují vzpomínky na všední a přesto krásný rodinný život další generace lidí, kteří všechny své síly i srdce věnovali poctivé službě valašským horám.

František Walter

Francka vdala, kdo by nosil trávu pro tolik kráv? Tak si umínil, že najde Janovi nevěstu a udělají obě svatby naráz. Povidal mojí mamince: "Pani-mámo! Já mojego krásného syna musím oženit – repete a basom teremtete!" Chlopnul rukou do futra od dveří. Na druhý den si vzal sebou nejmladšího syna Štěpána. Šli až na Buřanovou, z Uherské dvě hodiny pěšky přes hory. V kostele viděl pěkně urostenou asi 22 letou Hanču, která by se mu zamlouvala pro Jana. Tak šli se optat, kolik věno dostane. Napřed šli k sousedům jejím, že kupovat šindely. Při řeči se dověděli, že ta Hanča je nemanželská, peníze prý má ve spořitelně složené od jejího taty. Z domu prý dostane krávu aj kterousi ovcu. To se Jančíkovi zalíbilo. V sobotu večer vypravil Jana s kmocháčkem na namluvy. Vzali sebou i sladkou kořalku. Janovi se Hanča zalíbila, že je hodně menší než ona nikomu nevdadlo. Jan uznal, že co se líbí, hned brať. Zůstal tam na noc. Ráno se šlo na faru ohlášky upsat a na Vsetín k notářovi věno zajistit. Obě svatby byly na jeden den.

Jindřich Fink – revirník vsetínského panství v Uherské (fotografie z rodinného archivu E. Trávníčkové)

S ŽOFÍÍ MINÁŘOVOU

Dožínky na Kyvňáčkách

Nad řádky v předchozích vydáních "Valaška" se mně zjevil jak ve filmu celý náš život na Kyvňáčkách (místní část obce Hutisko-Solanec). Panenská příroda a posvátná velebnost Kyvňáček nás kdysi v roce 1938 tak zaujala, že jsme si na hřebenu hor, 840 m vysoko, vlastnoručně postavili sroubenou chalupu. Manžel byl stolař, pocházel z Frenštátska. Byl to veliký písmák a milovník umění. Život jsme měli velice tvrdý, ale mládí dokáže vše. Každou maličkost, každý kousíček chleba, ba i každý trám, prkno, či cihlu na komíny a krytinu na střechu, vše se muselo odnosit, protože cesta na Kyvňáčky nebyla. My jsme budovali a byli šťastní. Děti chodily do školy 5 km daleko. V sousedství v každé chalupě bylo pět, šest dětí. V sedm hodin ráno vyrazily z chalup, svolávající se helekáním, pískáním a pak karavana dvaceti děcek tryskem pádila dolů s kopce na Horní Bečvu do školy. A v zimě na všelijakých lyžích.

Jaká to bývala krása, když na horách 840 m vysoko se rozzářil vánoční stromček i bez "ježíšků", které jsme nepostrádali. Napekly se v peci frgály a byli jsme spokojeni. Sněhu bylo vždycky bohatě. Všecko to jiskřilo a stromy zapadlé, jako v básničce od Vrchlického: "Jak strom jen pohne haluzemi, hned střásá ledné křišťály. Rampouchy ze střech visí k zemi, jak varhan velké pišťaly". S touto poezií, za svitu měsíce, spěchalo se na půlnocní do kostela a karavana všech sousedů brodila se vysokým sněhem uctít Ježíška a zazpívat koledy. Byla to romantika, i když meluzína kvílela, hory běsnily, větrisko lomcovalo chalupou. Nikdy jsme nepodlehli a čekali, až přišlo novorození – jaro.

Jaká to krása, když hřejivým sluncem probuzená zem vydechuje jarní vůni pupenů probuzených k novému životu. Když se nad Kyvňáčkami blankytná obloha klene, zlaté slunce svítí, les tajemně a tichounce šumí a nad Radhoštěm plují obláčky, to je nádhery! Je to balzám pro duši a tu na Hutisku mně to teď velice chybí. Žiji jenom ze vzpo-

mínek a představuji si, jak to na horách bývalo krásné – třeba jenom obyčejné dožínky.

U susedů u Vaškůch bylo 300 měřic pola, a tož tam každý rok byly dožínky. Přišlo 4 – 5 susedůch s hrabicami, ke každému sa postavily dvě odběračky, ale zručné, protože chlapi sa předbíhali, kerý byl spěš na konci. Zbývající pomocníci znašali snopy a mandlovali. Role jarky a ovsu hledavčí sa tratily. O svačině už byla edem třetina a to už roby hečely: "Hej, héj, a už máme málučko, hej, héj, zežneme to brzúčko, hej, héj". Rozléhalo sa to po celých kotároch široko daleko.

Gazděna s dívkú doněsly svačinu. Každý dostal falcr domácího chleba, naň fasku brynze a pripíjať žinčicu. Všeci byli už hladní, a toš padalo to do nás jak do kadluba. Každý zmrvil ten falcr jak nic. Praví sa, že s plným břuchem sa těžko dělá a ohýbá, ale zme raztaklepsi dělali a létali, aji "hečeli". Protože zme zmýšľali na všelijakú čertovinu, tož zme sa zatraceně štrekovali a opravdu za nedlúho to bylo hotové a už zme hečeli. Kolkrát byly z teho zlosti, když nekerý sused neměl ešče všecko zežaté, a hečelo sa: "Hej, héj, už nám Pán Buh pomohel, hej, héj a susedom nemohel, hej, héj". Zasej sa to hned urovnalo a všeci zme sa postavili do kupy a vyspivali tradiční svaťú písničku "Bože, chválíme Tebe". Hned zme upléťli z ovsu věnec a s písničkú "Panimamo zlatá, otvírajte vráta, neseme vám věnec ze samého zlata" šlo sa do chalupy. Dostala ho gazděna a zavěsila si ho jako symbol na stěnu do jizby a zasej sa spívalo: "Haničko v rubáčku, uvař nám koláčků, jakových, takových, třeba zemňákových". Gazdovi zasej: "Gustýnku v platenkách, chystaj nám ve sklénkách, aby sa rodila jarka na huménkách". Dostali zme sklénečku zhrívanky a byla večera, mimo jiné byly ty chcené koláčky (halušky) ze syrem. Ovčí čerstvý syr rozmišňaný smetanú a cukrem a koláčky tým polété – šeci sa oblízovali. Než sa pojedlo, byla už pylná síň jakychsi ogarů áji s harmunygú a bylo veselo. Tančilo sa, spívalo, výskalo a vyvádaly sa gdejaké čertoviny. Gazda s gazděnú byli rádi, že měli úrodu v kúloch, toš nás nechali vyvádáť.

O pulnoci zme sa všeci aji s muzigantem z chalupy vyhrmuli a ešče dlúho při měsíčku rozlíhalo sa po kotároch hynčení mladého neškodného hydu. Vtedy sa věřilo v páté a sedmé přikázání – nezabiješ a nepokradeš, a proto žádná tragedie na Kyvňáčkách ani v okolí sa nestala. Ani zloděj neřádili, jak v dnešní době, i když sa nezamykalo a bída hleděla z každého kúta.

Hory jsem vždycky milovala a miluji. Na Hutisku bydlím několik rokú, ale ještě jsem si nezvykla. Mám artrózu a sama už bych na našich zlatých Kyvňáčkách nemohla být.

Všecky Vás zdravím a přeji vše dobré!

Od všecného hrozného...

Valašská dědina nově

Jiřina Veselská

V letošním roce si připomeneme odborná veřejnost i návštěvníci Valašského muzea v přírodě 75. výročí jeho založení. Vedle řady doprovodných akcí připravili odborní pracovníci ve spolupráci s průvodci a demonstrátory novou prohlídkovou trasu v největším z areálů – Valašské dědiny.

Až dosud mohli návštěvníci využívat služeb průvodců, kteří doprovázeli větší či menší skupiny a prostřednictvím přednášeného textu je informovali o zajímavostech, vztahujících se k jednotlivým usedlostem a osudům jejich původních obyvatel. Nevýhodou takového způsobu prohlídky bylo její časové omezení, nedostatek možností doprobně si prohlédnout expozice a také zažít mimořádnou atmosféru celého areálu.

Až se v květnu otevrou brány téměř 70 ha prostoru, budou jednotlivé objekty mít své, byť dočasné obyvatele – hospodáře a hospodyně, kteří v pracovním oblečení, připomínajícím ještě naše stařenky, budou se zabývat jednoduchými domácími pracemi tak, jak bylo dříve obvyklé.

Návštěvníci tak budou mít příležitost, časově omezenou pouze otevřací dobou, seznámit se s životem na vesnici před světovou válkou. Těm, kteří na vesnici vyrostli a mnohé ještě pamatují ze svého dětství, bude mnohé připadat samozřejmé. Adresáty naší nabídky jsou ale zejména děti a ti, kteří vyrostli ve městě a rádi objevují dnes již zapomenuté práce, řemesla a činnosti, dříve zcela běžné.

Každá změna v životě, a v muzeu zvláště, přináší mnoho starostí a problémů. V rožnovském muzeu nyní netrpělivě očekáváme první ohlasy na otevření areálu návštěvníkům. Věříme také, že vzájemná důvěra a pochopení, na nichž je celý projekt postaven, nebudou zklamány.

Valašské muzeum v přírodě přes všechny potíže, které provází jeho činnost, otevřelo v letech 1998 a 1999 další dvě usedlosti, které tvoří tzv. "hrozenkovskou terasu". Jeden z interiérů tzv. Adamcovy chalupy zavede návštěvníka do padesátých let našeho století. Kristinikova usedlost s ukázkou bydlení z období kolem 1870, jejíž autorkou je Mgr. Emilie Haroková, byla odbornou veřejností – účastníky Národopisné konference v září 1999 - označena za unikátní expoziční počin.

"Kolna badajna" – stará hvězdárna ve Valašském Meziříčí

Planetka jménem Doleček

František Martinek

Naši planetární soustavu tvoří především Slunce a devět planet, dále spousta měsíců kroužících kolem většiny planet s výjimkou Merkura a Venuše, nepřeberné množství komet a rovněž planety. Jak naznačuje jejich pojmenování, jedná se o tělesa podstatně menší, než jsou rozměry planet.

První planetku, která později dostala jméno Ceres, objevil v noci z 31. 12. 1800 na 1. 1. 1801 italský astronom Giuseppe Piazzi. Jedná se zároveň o největší planetku, jejíž průměr je asi 1000 km. Postupně nově objevených planetek přibývalo a v současné době znají astronomové přesné dráhy u více než 11 tisíc těchto těles. Většinou se jedná o objekty, jejichž průměry dosahují několika kilometrů. Pouze 35 planetek má průměr větší než 200 km. Celkový počet planetek se odhaduje minimálně na 300 000. Takže stále je ještě co objevovat.

Drtivá většina objevených planetek krouží kolem Slunce mezi drahami planet Mars a Jupiter. Ale jsou i výjimky. Některé planety se dostávají na své pouti blíže ke Slunci než například planeta Merkur. To znamená, že kříží dráhy vnitřních planet včetně Země a je zde určité nebezpečí srážky takové planety se Zemí. A srážka planety kilometrových rozměrů se Zemí by mohla vážně ohrozit pozemský život. To je také jeden z důvodů, proč planety nedávají astronomům spát. Další početnou skupinu planetek najdeme za drahou poslední planety – za drahou Pluta.

Nejvíce planetek v České republice objevili pracovníci Hvězdárny a planetária v Českých Budějovicích s pobočkou na Kletě, kde je vybudována observatoř, zabývající se především objevováním a pozorováním planetek. Dalším pracovištěm, zaměřeným na planety, je oddělení meziplanetární hmoty na Astronomickém ústavu Akademie věd České republiky v Ondřejově u Prahy. A právě pracovník tohoto ústavu Mgr. Petr Pravec objevil 15. 10. 1996 novou planetku, která dostala předběžné označení 1996 TC₁₅. Během dalších let se planetku podařilo několikrát pozorovat i na jiných světových stanicích a výsledkem byl výpočet přesné dráhy, po které planetka krouží kolem Slunce.

V seznamu planetek ji nyní najdete pod pořadovým číslem 11 126. Od konce loňského roku nese jméno "Doleček". Zde je třeba připomenout, že objevitel planety má právo ji pojmenovat. Petr Pravec vybral jméno Josefa Dolečka, zakladatele a prvního ředitele Hvězdárny ve Valašském Meziříčí, která byla pro veřejnost otevřena v roce 1955. Letos tedy oslaví 45. výročí své činnosti. Ve své práci hvězdárna navázala na aktivity amatérských astronomů, kteří pod vedením Antonína Ballnera postavili v roce 1928 dřevěnou hvězdárničku s hrdým názvem "Kolna badajna".

Ale vraťme se k planetce se jménem "Doleček". Její průměr se odhaduje na 5 až 10 km a kolem Slunce obíhá ve střední části hlavního pásu planetek mezi Marsem a Jupiterem, ve vzdálenosti 347 miliónů až 460 miliónů kilometrů od Slunce. Pro porovnání: pla-

neta Mars je vzdálena od Slunce 228 miliónů km a planeta Jupiter téměř 780 miliónů km. Z uvedených parametrů dráhy nové planety (11 126) Doleček plyne, že její srážka se Zemí nepřipadá v úvahu. Podobně jako řada dalších planetek však nese v sobě "zakódovány" informace o podmínkách v době formování naší sluneční soustavy. A v budoucnu se planety možná stanou stavebním materiálem pro výstavbu "kosmických měst".

Botanik Jan Bubela

Milena Kašparová

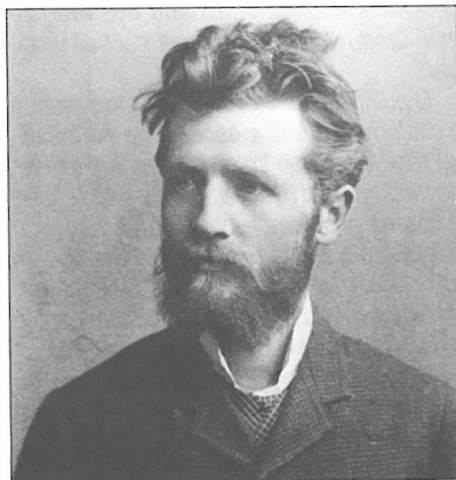
Jan Bubela (1855 – 1889), vsetínský měšťan, čestný člen Klubu přírodovědeckého v Praze. Mladý, nadějný botanik, který zemřel v mladistvém věku 34 let. Letos si připomínáme 145 let od jeho narození.

Svůj odborný zájem ztvárnil do podoby herbáře o 150 silných svazcích, zpracovávajícího květenou Moravy, který před svou smrtí věnoval Klubu přírodovědeckému v Praze. Byl ve styku s předními botaniky celé Evropy, s nimiž si vyměňoval herbářové položky. V jeho herbáři nalezneme doklady z Francie, Německa, Rakouska, Maďarska a z dalších evropských zemí. Nepatrný zlomek jeho sbírky získalo i muzeum ve Valašském Meziříčí v roce 1971. Výsledky svého bádání o moravské flóře publikoval ve vídeňském časopise Oesterreichische botanische Zeitschrift v letech 1880 – 1888.

Jako vsetínský rodák se však nejvíce věnoval blízkému okolí Vsetína. Byl prvním botanikem, který se systematicky zabýval květenou Vsetínska. Shromáždil poznatky o více než 800 druhých cévnatých rostlin, rostoucích na Vsacku. Údaje, které získal o druhové skladbě rostlin oblasti, se staly východním fondem poznatků o beskydské flóře.

Objevil také několik nových druhů pro květenou Moravy. Jsou to ostřice banátská (*Carex buekii* WIMM.), černýš moravský (*Melampyrum moravicum* H.BR.), jestřábník švédský (*Hieracium sucecicum* FRIES.).

Dokladem jeho bohaté vědecké a sběratelské činnosti jsou rukopisy "Rostliny na Valašsku rostoucí", "Rostlinstvo květeny Vsetínské" z roku 1879, které jsou uloženy ve sbírkách přírodovědného oddělení Okresního vlastivědného muzea Vsetín ve Valašském Meziříčí. Ve Sborníku Musejní společnosti ve Valašském

Jan Bubela 1855-1889

Meziříčí z roku 1884 publikoval článek O rostlinách na Valašsku zavlečených a zdomácnělých.

Předčasným odchodem Jana Bubely se podrobné poznání květeny Západních Beskyd opozdilo o několik desítek let. Na jeho odbornou činnost navázali pak František Gogela a Gustav Řičan.

Bubela J., 1879: Rostlinstvo květeny Vsetínské. Bubela J.: Rostliny na Valašsku rostoucí. Dostál J., 1989: Nová květena ČSSR. Academia Praha. Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomouckého 1889, Olomouc

Školení managementu muzeí České republiky v muzeu ve Valašském Meziříčí

Lubomír Brabec

V rámci projektu MATRA, financovaného hollandskou vládou, projektu sloužícímu ke zlepšování managementu národního kulturního dědictví (muzea jako tvůrci kultury a společnosti přátel muzeí) proběhlo další kolo základního kurzu vedoucích pracovníků muzeí ČR. Kurz se konal v muzeu - zámku Kinských ve Valašském Meziříčí ve dnech 6. až 10. prosince 1999 a zúčastnilo se jej 15 ředitelů a vedoucích pracovníků muzeí z celé České republiky.

Hlavním školitelem byl pan Kees Plaisier, vedoucí projektu MATRA, tajemník ředitele Historického musea Rotterdam, Holandsko. Předmětem školení byly tyto hlavní okruhy: 1. Poslání muzeí obecně a jaké poslání má vaše muzeum. Analýza obsahu a významu pojmu, co se od muzea očekává a co muzeum přináší; 2. Muzeum a jeho vztahy k okolí - analýza vztahů a vztahů, které vztahy pro muzeum jsou nejdůležitější; 3. Slabé a silné stránky muzea, analýza slabých a silných stránek práce na plánu, jak situaci změnit a zdokonalit.

Přednášky byly doplněny praktickými cvičeními, exkurzemi (Gobelínová manufaktura ve Valašském Meziříčí, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm; exkurze do expozic muzea ve Valašském Meziříčí byla součástí praktického cvičení frekventantů) a odbornou diskusí s ing. Pavlem Jiráskem, ředitelem odboru ochrany movitého kulturního dědictví Ministerstva kultury ČR.

Závěrem lze konstatovat, že účastníkům semináře k odborným znalostem přibýly ještě vzpomínky na krajinu v okolí Valašského Meziříčí a jistě se na Valašsko vrátí, alespoň ve vzpomínkách.

PORADNA KONZERVÁTORA

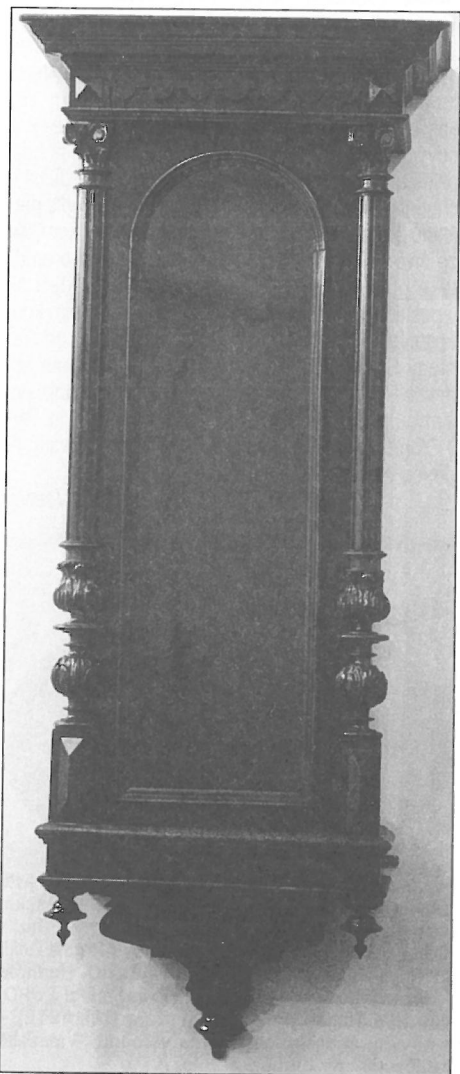
Dotaz čtenáře M. K.:

Zajímalo by mne, jak dát do původního stavu poškozenou dřevěnou hodinovou skříň, nalezenou na půdě špinavou, rozklíženou, napadenou červotočem, se sedřeným lakem a ulámanými a chybějícími soustruženými ozdobami?

Rada muzejního konzervátora Zdeňka Hanáčka:

Takovou komplexní opravu je rozhodně lepší svěřit odborníkům!

Nejdříve musí být provedeno opatrné očištění celé skříně teplou vodou se saponátem a malým množstvím čpavku. Po vyčištění je třeba dřevo napustit Pregnotilem proti dřevokaznému hmyzu a otvory po červotočích vyplnit tmelem na dřevo. Chybějící soustružené a řezbované části musí být znovu vyrobeny a po scelení rozklížených míst přilepeny na původní místo. Po těchto konstrukčních opravách následuje povrchová úprava: přebroušení dřeva, sjednocení jeho barevného odstínu mořidlem a provedení konečného nátěru šelakovou politurou.

Bible česká Durychova-Procházkova

Jiřina Fabiánová

Do muzea chodí návštěvníci nejen na výstavy, besedy či přednášky, ale často zde také hledají radu, když se jim podaří objevit doma nějaký starý předmět, jehož původ, význam a cenu neznají.

Tak se nám v nedávné minulosti dostal do rukou velmi zachovalý starý tisk Bible české, vydané v letech 1778-80.

Zalistujme společně v jejích stránkách a vraťme se do doby dávno minulé...

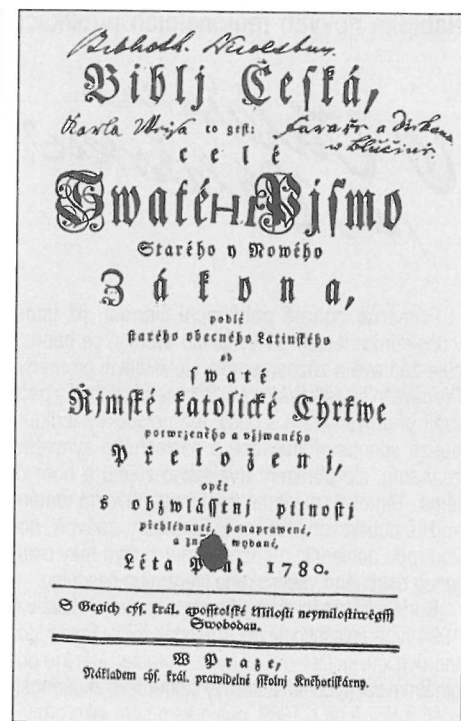
„Bible Česká, to gest cel é Swat é Pjsmo Starého y Nowého Z á k o n a, podlé starého obecného Latinského od swat é Řjmské katolické Cýrkwe potvrzeného a užjwaného Přeloženj...“ Tak zní správný historický název knihy uvedený na titulním listě spolu s dalšími důležitými informacemi o roku a místě vydání. Tyto údaje nás vrátí o více než dvě stě let zpátky do Prahy za doby tereziánské.

„Nic není tak užitečné a hojivé jako náboženství“, tvrdila císařovna Marie Terezie, která byla pevně zabydlená ve světě katolické víry. Proto se snažila po celou dobu svého panování, aby se slovo boží stalo dostupným pro co nejširší vrstvy obyvatelstva. Obracela se i na biskupy, aby se více starali o vydání nových laciných biblí pro lid. Její přání vyslyšel arcibiskup pražský Antonín Petr Příchovský z Příchovic (1707-1793) a zadal vydání české bible katolické Fortunátu Durychovi a Františku Faustinu Procházkovi. Hned v úvodu knihy zdůvodnil arcibiskup, proč byl biblický text opět vydán: „...oznámili jsme příčiny, proč znovu Bibli českou na světlo vydati a vytisknouti dáváme: aby totižto nedostatek Biblí českých doplněn, náboženství křesťanské katolické prostředkem tím v národu českém rozmnoženo a utvrzeno bylo...“. A tak spatřila na konci panování Marie Terezie světlo světa bible cenově přístupná širokým vrstvám obyvatelstva, dnes známá též pod názvem Durychova-Procházkova bible katolická.

Bible česká byla vytištěna v Praze v pravidelné školní tiskárně pod vedením faktora Jana Adama Hagena. Školní tiskárna byla původně Akademická jezuitská tiskárna (nazývaná též tiskárnou Karlo-Ferdinandovy univerzity nebo klementinskou tiskárnou). V r. 1773 zrušil papež Kliment XIV. jezuitský řád. Císařovna Marie Terezie - odchovaná jezuiti - byla sice touto událostí otřesena, ale to jí nebránilo v tom, aby jako panovnice část jezuitského majetku okamžitě zabavila ve prospěch státu. Využila ho k realizaci státních reforem, kterých se za její vlády uskutečnilo hned několik. Tiskárna jezuitského řádu v Praze pomáhala naplňovat reformu školskou, a tak připadla majetku normálních škol. Byla zde vydána řada učebnic a levných knih pro širokou veřejnost. Tiskárna zdědila typografický materiál dřívější bohaté jezuitské officíny, a tak kvalita tisků z ní vyšlých byla na poměrně slušné úrovni (na svou dobu).

Bible Durychova-Procházkova se tiskla v letech 1778-1780 a podle přání Marie Terezie a na její náklady bylo 1000 výtisků této knihy rozdáno mezi lid.

Kromě dvou výpravnějších iniciál na titulním listě není v knize použita žádná výzdoba. Drob-

né typografické ozdůbky na stránkách slouží spíše k přehlednosti rozměrného díla než k jeho okrase. Monumentální gotický švabach však sám o sobě dodává knize důstojnost a vznešenost.

Náš exemplář je v původní kožené vazbě, která je na hřbetě mírně poškozená. Rukou napsané jméno na titulním listě oznamuje, že jedním z vlastníků knihy byl farář z Blučiny. Papír, i když není nejvyšší kvality, přežil bez úhony více než dvě stovky let.

Jedná se o třetí vydání katolické bible v Čechách, které bylo pořízeno podle známé Svatováclavské bible. Zajímavostí je, že kvůli jazykovému vylepšení a využití lahodnosti českého jazyka v ní byly občas použity části textů z Bible kralické.

Katolická bible Durychova-Procházkova vyšla pravděpodobně v několikatisícovém vydání, to však nesnižuje její cenu a historický význam. Záměr císařovny Marie Terezie se podařil: Bible česká doplnila řadu dražších a výpravnějších vydání biblických textů a opravdu se dostala i k těm méně zámožným vrstvám obyvatelstva. Zda však bylo tímto prostředkem skutečně „křesťanské katolické náboženství v národu českém rozmnoženo a utvrzeno“ podle císařovny a arcibiskupova přání, o tom by se dalo dále diskutovat. Tereziánské období pomalu končilo a osvícenecká doba vlády císaře Josefa II. přinesla nového ducha i do náboženských poměrů v zemi.

LITERATURA

1. Černá, M.: Stručné dějiny knihtisku. Praha 1948
2. Herre, F.: Marie Terezie. Praha 1996
3. Knihopec českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. stol. Praha 1939-1967.
4. Voít, P.: Bohemica 1500/1800. Praha 1996
5. Zibrť, Č.: Z dějin českého knihtiskařství. Mladá Boleslav 1939

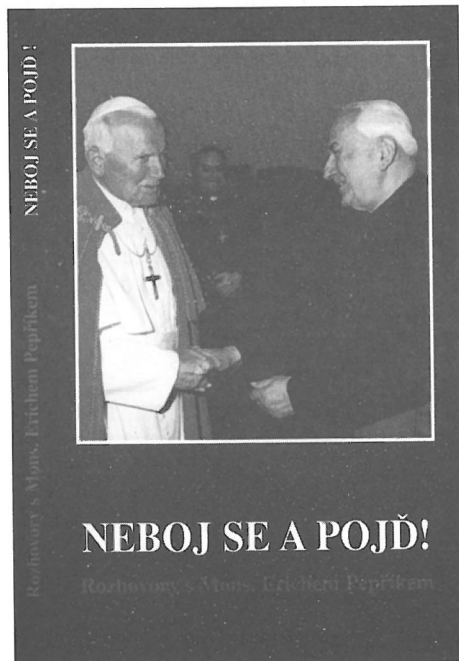
Nabídka nových regionálních publikací

O Valašsku
na Valašsku

Poměrně bohatá publikační činnost, již jsme v posledních letech na Valašsku svědky, se obohacuje žánrově a zaznamenává i kvalitativní proměny. Především se setkáváme s publikacemi editory pečlivěji připravenými a s texty, jež nejsou výsledkem pouze spontánní inspirace a následného syrového záznamu, ale obrazem trvalejšího zájmu o obor či téma. Tentokrát můžeme nabídnout původní román, knižně publikovaný rozhovor, memoáry, zpěvník, novou řadu pohlednic a připomenout si čtyři roky existence osobitého vsetínského literárního časopisu.

Bude mít Valašsko nového romanopisce? Když v r. 1994 vydal valašskomeziříčský rodák žijící v Praze Igor Indruch knížku *Děti mrtvol /nakl. Votobia/*, která je originálním zachycením autorovy studentské zkušenosti před a těsně po r. 1989, psalo se o něm jako o mladém talentu s vypravěčským nadáním a smyslem pro dramatizaci textu, podloženou ironií a sarkasmem. Koncem loňského roku vydal román nový, podstatně rozsáhlejší, a nazval jej **Mozkodlab**. Poněkud mysteriózní název prozrazuje, že půjde o text podobného naladění. Indruch se inspiroval příběhem Beáty z knihy Michala Viewegha *Výchova dívek v Čechách*, ale i Michalem Vieweghem samotným, často neoprávněně zbožšťovaným autorem na českém literárním nebi. Indruchova Beáta je poněkud jiná. Autor ji nechává procházet vlastní fantazií, vlastní zkušeností, vlastním viděním světa, na němž jsou patrné obrazy naší, často až zběsilé touhy být úspěšnými, suverénními, touhy být vidět. Proto je druhá Beáta vulgárnější, drsnější i cyničtější. Igor Indruch svůj román konstruuje, promýšlí, text má místy podobu hry. Nechybí v něm ani populární drobné eseje a vstupy vyprávěče do děje, což z románem činí velmi zajímavé svědectví o širokém autorském fundamentu, jeho ambicích i literárních vzorech. Igor Indruch román vydal vlastním nákladem.

Vydavatel Jiří Miček ze Vsetína distribuuje knížku **NEBOJ SE A POJĎ!**, která má podtitul *Rozhovory s Mons.*

Erichem Pepříkem. Jde o knižní publikaci široce pojatého rozhovoru s nynějším notářem olomouckého Arcibiskupství /do r. 1998 generálním vikářem arcibiskupa Jana Graubnera/ a někdejšími dlouholetými administrátorem a děkanem na Vsetíně. Mons. Pepřík připomíná dobu svého dětství, kněžských studií a působení na faře farností. Čtivý, srozumitelný a přitažlivý text vyniká především plnou otevřeností, pochopením a schopností vcítit se do myšlení, postojů a pozic lidí, které za dobu působení v církvi tento oblíbený duchovní potkal. Odpovídá otevřeně i na velmi složité, ale i aktuální otázky, které jsou v popředí zájmu církve i veřejnosti. Do knihy jsou zařazeny kapitoly *O celibátu, Ženy v církvi, O manželství, O politice*, nevyhýbá se ani odpovědím na komplikovanou otázku účasti kněží v hnutí *Pacem in terris*. Kniha je vybavena bohatým fotodokumentačním materiálem.

Olomoucký reprezentativní časopis **Aluze**, časopis pro literaturu, filozofii a jiné, jak zní podtitul, jehož šéfredaktorem je vsetínský student bohemistiky a filozofie Jiří Hrabal, otiskl ve dvojčísle 3-4 první část **vzpomínek literárního vědce Mojmirá Trávníčka** z Nového Hrozenkova. Tento osvědčený a renomovaný znalec katolické literatury, editor děl B. Fučíka, J. Čepa, básníka J. Zahradníčka a dalších, vynikající recenzent a propagátor literatury, se ukazuje být neméně zdatným prozaikem, poutavým vyprávěčem s ohromnou pamětí. V první části Trávníčkových vzpomínek před námi defilují zapomenuté a polozapomenuté události, osobnosti, které už vymizely nebo programově z našeho obzoru měly zmizet, ale přesto právě ony vždy vytvářely nezapomenutelný kolorit Valašska a jeho kultury. Zatímco v záplavě pamětí mediálně až příliš frekventovaných osobností nejsme s to vymanit se z umělé vytvořeného magického kruhu, v němž středem jsou právě a jen ony samy, v Trávníčkových vzpomínkách ubíhá čas pokorně ve své přirozené velikosti, autor ho zaznamenává, je jeho okouzleným svědkem a služebníkem. Lze se jen těšit na další pokračování tohoto mimořádného textu.

Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně vydala další soubor pohlednic /8 kusů v graficky hezky řešeném přebalu/, jimiž představuje známé valašské malíře a výtvarníky. Tentokrát je to legendární valašský malíř, grafik, překladatel a spisovatel, etnograf Jan Kobzán, od jehož úmrtí uplyne v příštím roce 100 let. Soubor reprodukcí jeho děl vychází pod názvem **Zbojnické chodníčky Jana Kobzáně**. Celoživotní Kobzánovou inspiraci se stalo Valašsko a jeho tradice. V nejrůznějších polohách a žánrovém zpracování se v Kobzánově díle setkáváme s rázovitými postavami valašských zbojníků, které ústí až do výrazné, jakoby nadčasové symboliky, s portréty valašských obyvatel, Kobzánových sousedů a známých, v nichž je nejčastěji primární motivací snaha dokumentovat valašský kraj či typ venkovského člověka, ogary počínaje a konče ženami a muži ve zralém věku. Je velkou zásluhou Masarykovy knihovny, že nachází prostředky k uchování hodnot valašské výtvarné kultury i v současných nelehkých ekonomických podmínkách. Zsvěcený text na přebalu je dílem Dr. Lubomíra Pi-perka z Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně (soubor byl vydán ve spolupráci s touto institucí), grafickou podobou celé edice spolehlivě řídí Břetislav Dá-dák.

Zdeněk Kašpar, primáš a umělecký vedoucí souboru valašských písní a tanců *Jasénka*, patří určitě k našim nejvýznamnějším sběratelům lidových písní. Přirozeně ho především zajímá jeho rodný kraj – Valašsko. Pro školy vsetínského okresu /jistě ale také pro mnohé další zájemce/ uspořádal, zpracoval a harmonizoval valašské písničky, které sám posbíral, další připojil ze sbírek 9 známých autorů – Sušila, Bartoše, Koželuhy, Paly, Weingarta, Bíma, Poláška, Kubeši, Kunze - a vydal je ve sborníku pod názvem **Valašský zpěvník**. Motivací k přípravě sborníku, který

ZBOJNICKÉ CHODNÍČKY JANA KOBZÁNĚ

8 POHLEDNIC

obsahuje 100 nářevů a 119 textů, se Z. Kašparovi stala, jak píše v předmluvě, obava ze ztráty zpěvnosti a znalosti východisek lidové kultury, obava z nesmírného zahlcení pop-kulturou, která devaluje chuť muzicirovat a aktivně se na hudební kultuře podílet. Oprávněnost autorových připomínek je nepochybná. Je navíc podložena vlastní aktivní činností, která je v oblasti naší lidové kultury mimořádná.

Před čtyřmi lety založila skupina autorů kolem Knihkupectví Malina ve Vsetíně literární časopis **Texty**. Časopis vychází čtvrtletně a otiskuje původní básnickou a prozaickou tvorbu, odborné studie, recenze a úvahy o literatuře a umění, překlady z moderních literatur a rozhovory. Za dobu své existence si **Texty** získaly řadu příznivců, přihlásila se však současně řada nových autorů. Příznivé ohlasy na časopis přinesl celostátní *Tvar*, moravské časopisy *Welles*, *Jihovýchodní pošta* a další. Zimní 16. číslo přináší vedle překladů ze španělštiny a ruštiny, pravidelného komiksu ze života Umberta Eca alias J. H., recenzi a studii také původní tvorbu valašských autorů, kteří se v poslední době stali objevy i v širším literárním kontextu: básník RNDr. Jana Válka, ved. laboratorní přehrady Stanovnice, Radka Václavíka – studenta bohemistiky na UP v Olomouci, a prozaik Stanislava Zatloukala, studenta přírodních věd na UP v Olomouci, který publikuje v *Textech* proustovskými laděnou povídku.

Dalibor Malina, knihkupec ve Vsetíně

První ražená mince "Valašského království" bude jistě zajímavým suvenýrem pro návštěvníky Valašska. Autorem je akad. sochař Vladimír Oppl z Prahy. Razila Česká mincovna v Jablonci n/N z kovu Nordic Gold, který je používán při ražbě mincí EURO. Hodnota "Jurovalšáru" by se též měla rovnat minci EURO. Jak říká Tomáš Harabiš (agentura NAMASTE) – s novými mincemi chce letos vstoupit "Valašské království" do Evropské unie.

Za Svatavou Halovou

Zuzana Marhoulová

Tímto světem projdu jenom jednou, a proto každé dobro a laskavost, které mohu prokázat kterékoli lidské bytosti nebo němě tváři, nechť vykonám nyní a nechť je neodkládám, neboť nepůjdu znovu touto cestou.

John Galsworthy

Nebyla jsem sama, kdo si velikonoční a vánoční svátky spojoval s kraslicemi a obřadním pečivem Svatavy Halové z Vizovic. Bohužel, loni to bylo naposled. Po tragické smrti jsme se s ní 27. 12. 1999 rozloučili ve vizovickém kostele. Dovolte, prosím, krátkou vzpomínku – rozloučení, které bude trochu osobní. Ale nemohu jinak. Se Svatavou jsem se znala téměř třicet let. Původně profesní vztah se změnil v přátelství a nevzpomínám si, že by mě někdy zarmoutila, ba právě naopak.

Svatava Halová se narodila 11. 5. 1943 ve Vizovicích, kde kromě krátkého období žila až do své smrti. V letech 1958 – 1962 absolvovala Umělecko-průmyslovou školu v Uherském Hradišti, obor keramika. Rozsah její tvorby byl neuvěřitelně široký, jenom vyjmenovat, čím vším se zabývala, přesahuje možnost tohoto článku. Zmíním se proto pouze o dvou dominantních zájmech: výrobě vizovického pečiva a malování kraslic. Zvířátka, betlémy, věnce, batikované kraslice jsou známy v celé republice. Zúčastnila se mnoha výstav u nás i v zahraničí, absolvovala množství kurzů, přednášek a praktického předvádění výroby.

Články v novinách a časopisech, televizní a rozhlasové reportáže přibližovaly zájemcům o lidové umění rodné a tolik milované Valašsko. Její vzpomínání je toho dokladem:

“Nikdy jsem nad tím neuvažovala. Dodnes mám v živé paměti předvánoční a předvelikonoční atmosféru v pekárně, když ještě byla živnost. Pekli se mikulášci a čerti z rohlíkového těsta, duch svátků se odrážel v činnosti celé rodiny a my děti jsme sváteční ovzduší se všemi rituály zcela samozřejmě vstřebávaly. Matka vyšivala rukávce, oba rodiče byli členy Valašského krúžku. Velmi brzy jsme začali “šúlat” a malovat kraslice.”

Z domu Halových se neodcházelo s prázdnou. Ať už to byla výslužka vizovického pečiva, kraslic, lopatníků či vánoček. A nikdy nechyběl úsměv a dobré slovo.

Svatava byla neuvěřitelně zručná, výtvarně nadaná, s citem pro uměřenost. Neviděla jsem, aby z jejich rukou vyšel výrobek nekvalitní, ne-

Svatava Halová s velvyslankyní USA Shirley Blakeovou a Templeovou v Kašavě, září 1991 (foto z archivu autorky)

vkusný nebo podbíživý. Byla výjimečnou lidovou umělkyní v tom nejryzejším slova smyslu. I když sama toto označení ve své skromnosti odmítala.

Poctivost, pokora, láska. Tři pojmy, které se u ní v životě naplňovaly.

Milá Svató, budeš nám hodně a často chybět.

Vzpomínka kamaráda

Josef Ruszelák

Vlastně si ani dobře nevzpomínám, kdy jsem ji poprvé uviděl, ale zato si dobře pamatuji, kdy jsem s ní mluvil naposled. Bylo to jen pár dní před jejím odchodem. Volala a tím svým tichým hlasem nás vybízela k návštěvě: “Děčka, přijedte, máte tu u mne ten betlém. Zajdem na pivo a pokečáme!” ... Už jsme se nesešli a já betlém nemám. – A to už jsme věděli, kde ho umístíme a jako nashvál ten starý spadl a rozbil se na malé kousky. Jak si vzpomínám, spadl ze stěny zrovna v té době, kdy se loučila s tímto světem. Že by do něho Svatava drcla, aby dala o sobě vědět?

Svatava dovedla obdarovávat. Kolik jen figurerek a vánočního pečiva jsme od ní dostali. A my jsme je zase dávali dál. A tak jsou její dárečky ve Francii, v Norsku, v Kanadě i USA a já nevím, kde všude přináší radost a obdiv. Nějak jsme si zvykli, že vždycky na Vánoce dostaneme další, takže jsme nešetřili. Mohl jsem být lakomější. Těch pár, co nám doma zbylo, už nikomu nedáme, i kdyby byl z jiné planety.

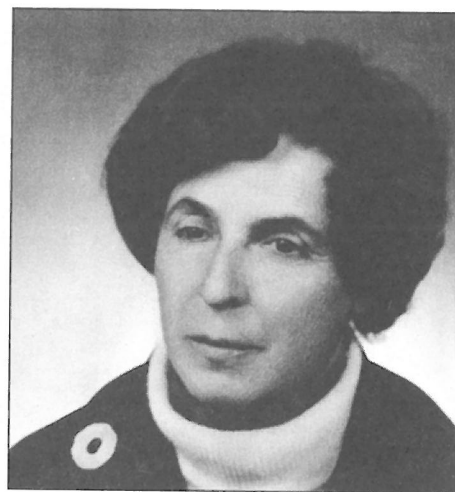
Svatka byla nesmírně skromná. Nechlubila se a neprosazovala. A když přišla řeč na její vlastní tvorbu, říkala vždycky, že to nestojí za řeč. Naše přátelství spočívalo v tom, že jsme se občas navštěvovali. Na čaj, na kávu, na pivo, prostě “na plk”. A když jsme jí vozili pytle hrušek na sušení – to byly večery ty nejpěknější. Krájeli jsme a hovořili v té jejich pekárně dlouho do noci a probírali všechno možné. Stále ji však trápily myšlenky, co bude s pekárnou. Vážila si té velké rodinné tradice. A tak jsme jeden čas vymysleli pekařské muzeum. Oživila. Začala vyrábět lopatáky, tyčinky, koláče. Udělali jsme reklamu a vystrčili ji před pekárnu. Ale nevyšlo to. Pec nakonec vychladla.

A už jako bych slyšel Svatku: Jožinku, už toho nech! – Končím. Ale vzpomínat budu, co budu žít.

K osmdesátinám Zdenky Jelínkové

Eva Urbachová

I když nepochází z Valašska /nar. 30. března 1920 ve Velké nad Veličkou, okr. Hodonín/, věnovala a věnuje dosud prof. Zdenka Jelínková, vynikající odbornice ve vědním oboru zvaném etnochoreologie – věda o lidovém tanci, našemu regionu trvalou pozornost. Její výzkumy a sběry v terénu, zpracování a publikování zapsaných tanců vytvořily komplexní obraz Valašska v tomto oboru.

Studijní oblastí Zdenky Jelínkové je však celé území Moravy a Slezska, velkou péči věnuje přirozeně rodnému Hornácku. V 332 evidovaných publikovaných studiích, statích, referátech a zprávách¹ se zaměřuje nejen na záznamy tanců, ale i na dětský folklor, na otázky teoretické a metodické. Je členkou porot při přehlídkách, soutěžích a festivalech u nás i v zahraničí, spolupracuje na festivalových a televizních pořadech.²

Z území Valašska publikovala Zd. Jelínková řadu studií o lidových tancích z určitých míst – z Valašskokloboucka, Podřevnicka, Vizovicka, Rusavy, Rožnovska, Vsetínska, ale i práce o dětském folkloru a o jednotlivých tancích (odzemek, točená, křížák a jiné). Ve Zpravodaji Okr. vlastivědného muzea Vsetín vyšla v letech 1990 – 1994 ve třech pokračováních její souhrnná studie “Lidový tanec na Valašsku” s ilustracemi Aleše Černého.³

K vrcholům její dosavadní práce patří účast na desetidílné videoencyklopedii “Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska”, vydané Ústavem lidové kultury ve Strážnici v letech 1994 – 1997 s připojenými skripty s popisem tanců. Jedním z prvních vydaných dílů (1994), na němž se autorsky podílela, je díl osmý, zaměřený na Valašsko.

Vedoucí i členové souborů valašských písní a tanců znají Zd. Jelínkovou z kursů, instruktáží a praktických nácviků pořádaných přímo v souborech, znají její náročné požadavky na dodržování stylové čistoty tance i kroje při vystoupeních.

Valašsko spolu s ostatními regiony Moravy a Slezska vděčí prof. Zdence Jelínkové za soustavnou péči o udržení a obnovení lidových tanců, o způsob jejich interpretace, za jejich fixaci rukopisnou, tištěnou i filmovou.

Při jejím letošním životním jubileu obdivujeme její duševní svěžest a neustálou činnost a přejeme hodně zdraví a dosavadní energii i do dalších let.

POZNÁMKY

1. Pavlicová, Martina: Zdenka Jelínková. Bibliografická příloha Národopisné revue č. 3. ULK Strážnice 1992. Od vydání této publikace se počet titulů jistě ještě zvýšil.

2. Například cenou Strážnického festivalu 1989 byl oceněn její valašský pořad Dřevěný oheň.

3. Lidový tanec na Valašsku, část I.: Valašský odzemek / roč. 1990, s. 25 – 33/, část 2.: Tance točivé / roč. 1992, s. 32 – 39/, část 3.: Tance figurální a kolové / roč. 1994, s. 14 – 16/, část 4.: Taneční hry a tance zvláštní obratnosti / roč. 1994, s. 16 – 18/.

Svatba Zdeňka a Aloisie Kašparových ve vsetínském zámku v r. 1950

(z archivu OVM Vsetín)

“Život jako housle”

75 let v hudbě a zpěvu. Rozhovor s jubilanem Zdeňkem Kašparem.

Lubomír F. Piperek

Zdeňek Kašpar se narodil na Vsetíně - Jasence 29. května 1925. Po studiu na Masarykově reálném gymnáziu a na pedagogickém institutu v Gottwaldově působil 41 let jako učitel a ředitel na školách vsetínského okresu. Absolvoval Lidovou konzervatoř v Ostravě, obor dirigentství. Je zakládajícím členem a uměleckým vedoucím souboru valašských písní a tanců Jasénka (vznikl v r. 1944), zakladatelem a primášem cimbálové muziky Jasénka (1950). V roce 1979 byl o práci Zdeňka a Aloisie Kašparových natočen ČsT Ostrava film “Život jako housle”.

Bezpochyby Vás hudba a zpěv provází již od dětství. Vzpomenete si ale na ty úplně začátky, na první doteky?

Má babička byla Hanačka a u kolébky mi zpívala ukolébavky a hanácké písně. Ve škole jsem zpíval vysokým sopránem. Nejlépe mi to šlo s mojí maminkou. Jako žák 5. třídy jsem při umývání nádobí někdy vymýšlel druhý hlas. Občas byl příliš složitý a maminka mě musela okřikovat: “To musíš zpívat jednoduše, ne tak složitě!” Jenomže má fantazie vnášela do zpěvu nové, až cizorodé prvky. A to mne vedlo k tomu, že později, v letech 1944 a 1945, jsem skládal i různé fantazie na písně, ať české nebo valašské. Složil jsem dokonce Valašskou rapsodii, o níž by se dnes mohlo říci, že je to impresionismus. Ovšem, ta by se asi nedala zahrát; už jsem to kdysi zkoušel v našem rodném kvartetu a kvintetu.

Pak následovaly další krůčky a kroky Vaše-ho okouzlení hudbou ...

Jak jsem již řekl, vyrůstal jsem v rodině zpěvné a muzikantské. Tatínek, Viktor Kašpar, ač dělník, hrál na housličky a měl i svoji kapelu. A je zajímavé, že v ní hrál na saxofon otec Jarmily Šulákové. Otec hrál na housle, byl tam saxofon, harmonika, bubny - a to byla celá jazzová kapela, jménem *Old Boys*, ovšem tzv. “jazzová”. Hráli na Bystřičce, na Vsetíně, na čajích o páté “*U Šťastných*” v Rokytnici. Ale já jsem nebyl nikdy nakloněný tomuto druhu hudby, i když se tam hrály pěkně populární věci.

Když přišel tatínek z práce a nebylo zrovna co

dělat na poli nebo kolem chalupy, vzal housličky a cvičil. Mne učil hrát od 2. třídy až do 12 let. Pak mi řekl: “Já od této chvíle už na tebe nestačím, jsi neposlušný, půjdeš k Řádkovi” - to byl učitel na Vsetíně. Jenomže jsem se dověděl, že pan učitel Řádek dává, když se dílo nedaří, sem tam nějaký ten pohlavek nebo smyčcem po prstech. Nechtěl jsem k němu jít a šel jsem se raději učit k Augustinu Blahutkovi, to byl vsetínský regenschori, žák Leoše Janáčka - to jsem ovšem tenkrát nevěděl. Ten mě vzal do parády a absolvoval jsem u něj za války dvojhlasně hranou *Humoreskou* Antonína Dvořáka.

Na gymnáziu vedl výborný sborník a varhaník Stanislav Mráz pěvecký sbor. V něm jsem zpočátku zpíval s děvčaty druhý hlas a potom jsem přešel do tenoru. A právě v tomto smíšeném sboru jsem se potkal se Slávkem Tilscherem, vynikajícím klarinetistou, který později přešel k nám do cimbálové muziky.

Čím jste tedy chtěl vlastně být? Cítil jste se více hudebníkem, nebo učitelem?

Za okupace bylo těžké plánovat, čím kdo bude. Ale já jsem svůj plán neopustil. Nedbal jsem ani přání otce, který chtěl mít ze mne průmyslováka. Hned v srpnu 1945 jsem si udělal doplňovací maturitu na učitelském ústavu ve Valašském Meziříčí a v září téhož roku jsem nastoupil na svou první štaci v Liptále.

A kdy jste zakládal Jasénku?

Původně jsem hrál v cimbálové muzice strýčka Michálka na Dolní Jasence. To byl vlastně záro-

dek budoucího “*Vsacanu*”. V roce 1946 jsem s touto cimbálovkou natáčel první rozhlasové pásmo “*Okolo Vsetína*”. Bylo to na jevišti divadla “Z”, kam za námi přijel rozhlas se svojí tehdy jednoduchou aparaturou. Přitom se již uplatnily i písničky z mých sběrů ve Velkých Karlovicích.

A Jasénka? To byli mí kamarádi: tanečníci, zpěváci, stejně staří anebo jen o málo starší než já. S nimi jsem účinkoval od roku 1944 a už jsem tam byl primášem - ovšem jako jediný muzikant! Nejdříve jsme chtěli připravit “*dožatú*”. Viděli jsme podobný zvyk za první republiky a my jsme to chtěli udělat i za okupace. Šli jsme na rozumy a na písničky k Hajdíkům, to byla taková šikovná, zpěvná rodina. Jenže se to nakonec nepodařilo. Náš první organizátor, Mirek Kalabus, vymohl na okupačních úřadech toliko “Koncert a valašské tance” - “koncertně prováděné”, stálo výslovně na povolení. S tím jsme v polovině srpna 1944 vystoupili “*U Sachrů*” v zahradě. “*Dožatá*” se pak konala až v srpnu 1945. Předvedli jsme zpěvy i dožínání posledního snopku nad školou v Jasence. U školy se předával věnec, byla tam postavená “chalupa gazdy”. Předváděl ho Slávek Matoška a gazdenu Božena Hajdíková, dcera zmíněné zpěvačky. Hrála nám tenkrát cimbálová muzika Vsacan, kde jsem byl členem. Na školním hřišti posypaném jehličím se tančilo až do půlnoci. To byl počátek sběrů, trochu těch písniček k dožínkám od tetičky Hajdíkové... Teprve později se mi otevřely oči, jaké bohatství dožínkových a svatebních písniček je doma na Jasence a kolem Vsetína...

Vydal jste už řadu písňových sbírek (*Padesát valašských písní ze Vsetína, 1982; Či je to svadběnka, 1988; Valašský zpěvník, 1999*). Kdo se v tom jen trochu vyzná, ví, že to znamená tisíce hodin práce. Kdy Vaše sběratelská činnost začala?

Nejvíce jsem se sběrům věnoval v letech 1945-47, když jsem učil v Karlovicích. Tam byl ráj písniček! Setkával jsem se s pamětníky na besedách, “drapačkách” peří, kde to “hučelo” zpěvem! Tam se zpívalo vícehlasně, chlapi tam basovali; třeba starý Plánka to doplňoval, no jak na varhanách v kostele. A já s housličkami jsem tam lapa ty krásné noty a hlavně poslouchal... Když jsem se zeptal ve škole: “Umí vaše maminka, tatínek, stařenka, staříček zpívat?” - “Jé, pane učitel, přídíte k nám, naši stařenka, ti umíhá písniček!” A tak jsem se jednoho dne vypravil do Plánkova dvora a tam jsem se setkal se svojí první karlovskou zpěvačkou, stařenkou Plánkovou. Žila v malé chaloupce, jen s jednou jizbou. Přivítala mne velice pěkně a uvařila tak nádherný borůvkový čaj, na který dodneška nemohu zapomenout. Cukru tehdy nebylo, byl na lístky, ale ten čaj pro pana učitele tak osladila, že jsem byl v sedmém nebi. A ty její písničky jsem ani nestačil zapisovat!

Své první zápisy mám dodnes. Jsou to stovky a stovky písniček, nejen od stařenky Plánkové, ale i od tetičky Kretíkové a mnoha dalších. Tak třeba od stařenky Johany Chovanečkové, narozené 1860. Náhodně jsem ji potkal u Škarpichů, kam jsem v létě 1946 zabloudil, ona tam byla také a tam mně zpívala svoje písničky. Ale mně více připomínaly zpěvy z moravskoslovenského pohraničí:

“Aj, už sem byl za Vidněm, aj, čtyry mile země, aj, musel sem sa vrátit, aj, moja milá, k tebe. Ej, Katusenka moja, aj, pošli že mi koňa, ej, Katusenka moja, už mňa noženky bolá...”

Když měla některá zpěvačka nebo zpěvák 60,70 let - ti byli pro mne mladí; já jsem chodil za těmi, kteří pamatovali šedesátá, sedmdesátá léta minulého století. Od těch jsem získal opravdové poklady, protože oni zpívali skutečně ještě u "dřevěné muziky". A dřevěná muzika, která hrála na Podfatém, to byli čtyři muzikanti, zvaní Kubáni. Obsazení bývalo: husle, cimbál, basa a píšťalka. Byli to samozřejmě samouci, často mnozí neuměli číst ani psát. Ale paměť měli výtečnou a znali těch písniček obrovské množství.

Neřeberné bohatství lidové písně jste dokázali v cimbálové muzice Jasénka plně zúročit. Strážnických festivalů se soubor účastní od r. 1950. A hned v r. 1954 jste tam obdrželi první cenu za provedení pěvecko-tanečního pásma Na zboj a muzika byla v roce 1958 oceněna prvním místem za pásmo Šverci a v roce 1959 za Zbojnickou suitu. Mohl byste nám tyto úspěchy přiblížit? Zajímá mě například, jak jste oživil ty pašerácké, "švercovské" písničky.

Ty pašerácké, švercovské, pocházejí hlavně ze starších sbírek: od Františka Sušila, Jana Nepomuka Poláška, Arnošta Kubeše. Vzpomněl jsem si na ně, když jsme se chystali na soutěž cimbálových muzik do Strážnice. Tak jsem udělal ucelený hudební obrázek: jak jdou "šverci" pro tabák na slovenskou stranu, jak se vracejí a jak pašovaný tovar draho prodávají "na Hanákoche"; ty penízky si pak rozdělují, v hospodě je veselo. Hudební obrázek "Šverci", v provedení osmičlenné cimbálové muziky Jasénka, tenkrát dostal první cenu. Příští rok jsme obdrželi hlavní cenu za tvůrčí odvalu, když jsme předvedli "Zbojnickou suitu" Zdeňka Kašpara na verše a dřevoryty Jana Kobzáně. Tak to bylo takové moje malé dílo...

Maliř Jan Kobzán byl znalec a ctitel lidového umění i folkloru, sám v terénu sbíral pozůstatky lidového vyprávění, písní, mluvy. Ta spolupráce s ním nebyla ale jen ryze profesionální, byli jste přátelé...

S Jankem Kobzáňovým jsme si tykali, pravda, i když byl jen o rok mladší než můj otec. Já jsem se s ním setkal v hospodě "U Lúkotků", kde pro mne namaloval celý postup čepení nevěsty. A když jsem chystal svoji svatbu (chtěl jsem jediň valašskou svatbu!), vzpomněl jsem si na něj, aby mi s aranžmá pomohl. Ženíl jsem se v roce 1950, shodou okolností v den, kdy jsem byl ustanoven ředitelem školy ve své rodné Jasence. Civilní svatba se odehrála na zámku a pak se šlo do kostela, kde se to zase potvrdilo církevně, neboť bychom neobstáli u naší maminky, která byla nábožensky založená.

Na naší svatbě se Kobzáňovi velice dařilo. Měl s sebou veliký náčrtník a maloval průvod, jak šel ze zámku, no a pak maloval dál na svatbě. Mezi 80 svatebčany vytvořil nejméně 20 krásných portrétů. Vzpomínám si, jak krásně tam vymaloval starého družbu z mojí strany. Byl to Jan Karola z Jasenic, osmdesátiletý - ten měl vysoký valašský klobúk a Kobzán ho začal malovat od vousů, to si dobře pamatují, potom obličej a nakonec zjistil, že ten klobúk se mu na portrét nevejde! Tak šel a klobúk mu "zřápl" rukou, aby se na obrázek vešel celý!

Soubor Jasénka je v cizině dobře znám i oceněn: na mezinárodním folklorním festivalu v italském Agrigentu jste získali roku 1969 hlavní cenu - Zlatý chrám, roku 1985 zase v polském Zakopaném Stříbrnou valašku,

rok 1990 vám přinesl Hlavní cenu katalánské vlády na mezinárodním festivalu v Cantonigrós, roku 1994 jste obdrželi 2. cenu v oboru cimbálových muzik v Llangollen ve Walesu... Jak ty vaše jízdy do zahraničí začínaly? Kde jste byli poprvé a jak vás tam přijali?

Naše výjezdy do zahraničí se datují od roku 1955. Ty byly tenkrát podmíněny úspěchy v domácích soutěžích. V roce 1954 získala Jasénka první cenu ve Strážnici a hned příští rok, v roce spartakiády, jsme jeli na třítydenní zájezd do NDR. Téhož roku jsme jeli i do Norska. Tam nás provázel prof. Karel Plicka, který si vymínil: "Hoši, nepojedete tam s velkým maďarským cimbálem, ale s tím malým, aby to bylo originální - a malá basa musí být!" - tu jsem sháněl v Jasenicích, hrával na ni ještě staříček Bazalů. Hráli jsme tam na severu na několika místech, dokonce i v amfiteátru v Oslo před králem.

A kdybyste měl zhodnotit zahraniční cesty po téměř 55 letech existence souboru - kde se vám nejvíc líbilo, nejlíp zpívalo, kde jste se cítili jako doma?

Teď máme za sebou přes šedesát zájezdů a projezdili jsme prakticky všechny evropské země, byli jsme také např. ve střední Asii, v Turkmenistánu. Ten se nám už asi podruhé navštívit nepodaří. Byli jsme tam v roce 1972, na pozvání jejich ministra kultury Chuadajberdy Durdijeva. Tehdejší sovětský činitel nás pozval proto, že jsme hostili na Vsetíně jejich soubor. Tenkrát byla velká averze proti sovětským souborům, ale náš prozíravý organizátor sovětský soubor do MEZU pozval - a tak jsme na oplátku my jeli tam. Bylo to něco úžasného, když jsme projížděli těmi kolchozy, ohromná exotika...

Jako doma, moc dobře, jsme se cítili v Maďarsku. Jednou nás pozvali do vinných sklepů v Debrecenu a v okolí Segedína. Když jsme vytáhli instrumenty, tak dělníci, kteří už odcházeli z práce domů, se vrátili zpět a několik hodin to tam "hučalo". Hráli jsme slovácké verbuňky a čardáše - a to jim "pasovalo".

Tak to všechno bylo vzpomínání na doby minulé či krátce vzdálené. Jak vypadá Vaše práce teď?

Především se zabývám úpravami lidových písní, vytvářím takové ty směsi lidových písniček, které hrajeme dodnes a které se stále osvědčují. Nejnovější směs je "Hore Polánku", co zpívá naše Saša Dobrovolná. O tom by se dalo mluvit opravdu dlouho, jak aranžovat lidovou píseň, aby ten pel lidovosti nebyl setřený, aby to nebylo příliš vumělkované, aby to lidé přijali...

V Jasénce se vystřídalo kolem 80 muzikantů, a snad ještě daleko víc, kdybychom počítali i Jasan. To je cimbálová muzika té dospělejší mládeže, kterou jsem založil v roce 1970.

Ale sólových zpěváků tak moc nebylo, ti se museli vybírat. Největší problém nám ovšem dělaly dívky, protože taková zpěvačka, která pěkně zpívá, si o sobě někdy také hodně myslí; a taky se často do ní zakouká některý muzikant a už jsou v tom, pane, problémy! Na to si člověk musí dávat veliký pozor! My už jsme teď muzika usedlejší, už to není tak divoké, jak to bývalo...

Nakonec jsem si ponechal téma nejvíce rozporuplné, nejradostnější a zároveň i nejsmutnější: jak se staví k odkazu lidové hudby dnešní mládež? Říkají jí ještě něco tradice? Jako za-

kladatel cimbálové muziky "Malá Jasénka" (dnešní "Jasan") v r. 1970 a dvou cimbálovek pro děti (v r.1992 a 1999) k tomu jistě máte co říci.

Na každé škole, kam jsem přišel, jsem se snažil prosazovat lidovou hudbu. Když jsem po válce přišel na svá první působiště, do Liptálu a do Karlovic, tak tam děcka obrovsky nadšená a velice ráda zpívala. Řekl-li jsem: "Děcka, zazpíváme si!", tak třída vyskočila až ke stropu a celá škola se třásla... Byla nadřzená po okupaci, kdy česká písnička skomírala, zpívalo se jenom v rodinách, tancovat se nesmělo. To mne velmi mile překvapilo. A dnes, když jsem šel po letech zase učit do Rokytnice nebo na vsetínskou Ohradu, jsem zase naopak velice nemile rozčarován. Pozorují, že ta aktivita, spontánnost a zpěvnost dětí se nějak vytratila.

Naši hlavní snahou je, abychom velké bohatství lidové hudby zprostředkovali těm mladým. Oživit zájem o lidovou hudbu bylo především snahou vedení souboru. Sami jsme děti sháněli, přišli cery a synci od členů souboru a někteří noví z hudební školy. Největší radost mám z té nejmladší dětské muziky, kterou jsem založil loni. Tam jsou opravdu kapacity, tam je radost chodit. Hraje jich zatím devět, ale jeden lepší než druhý.

Než se rozloučíme - prozradíte čtenářům své nové plány a tajná přání?

V březnu 1998 nám vyšlo první CD "Jasénka - Trvalky" s výběrem nejlepších rozhlasových nahrávek. Nyní se na nás obrátil pan Jiří Plocek, který má agenturu v Brně, abychom nazpívali písničky z Velkých Karlovic. Ty jsem totiž chtěl natočit už dávno, bohužel nedošlo k tomu pro nedostatek financí a zájmu. A teď bychom chtěli realizovat nové CD pod názvem "Přes Javorník chodník". Měly by tam být písničky zpívané ženským sborem z Karlovic i našimi zpěváky, samozřejmě muzika v malém i větším obsazení - aby se tam objevily všechny ty žánry a ty nejlepší věci z našich sběrů.

Společně se Zdenou Jelínkovou chystám k vydání sbírku 120 popisů tanců. Už je téměř hotová a zařazena do edičního plánu Folklorního sdružení ČR.

Rádi bychom se letos dostali do zahraničí, nechci to ale zakříknout... Nebylo by špatné, kdyby se nám podařilo dostat někam na Blízký Východ...

Děkuji za rozhovor a přeji vrchovatou míru osobních a tvůrčích úspěchů Vám i Jasénce.

Z. Kašpar na národopisných slavnostech ve Vsetíně v r. 1992

Muzikální zpěvníček valašské písničky

PŘIPRAVIL
ZDENĚK KAŠPAR

Má nejoblíbenější

Poprvé jsem slyšel písničku "Zahraj ně, hudečku" na návštěvě u Škarpichů, kam přišla i tetička Chovanečková a zpívala mi mnoho starých písniček. Tenkrát, napoprvé, mne tato píseň moc nezaujala. Ale pak jsem zpěvačku navštívil u ní doma ve Velkých Karlovicích - Jezerném, kde mi ji zazpívala znovu. Nakonec se mi z toho podařilo vydolovat pratvar té písničky, který se velice líbil Jankovi Rokytovi. A protože ji hrajeme v souboru, dovolil jsem si v ní malou úpravu: závěr jsem dal do jiné tóniny, o tercii výš.

Na písničce mne zaujaly hned dvě věci. Jednak melodie má zajímavý mollový začátek (d moll) a končí prakticky v dominantní durové tónině (A dur). To je velice prastará záležitost, a nikde samozřejmě nebyla uveřejněna. Počátečnímu motivu písně říkám "husličkový" incipit, vyskytuje se v mnoha hudeckých písničkách na Valašsku a na Slovácku. A pak mne zaujalo, o kom se v písni zpívá. Protože o "hudečkovi" je mnoho písniček ze Slovácka, ale také je rozšířeno mínění, že u nás na Valašsku žádní hudci nebyli. To je samozřejmě nesmysl! Pojem "hudeček" je i v našem regionu dobře známý, poněvadž to je všechno prakticky jedna karpatská kultura. V soupise vsetínského panství z roku 1666 se uvádí téměř v každé dědině nějaký hudec a gajdoš. A někdy hrálo na svatbách nebo na pohřbech spolu duo gajdoš a hudec. Takže pojem "hudec" je starým pojmem pro houslistu, který hrál většinou sólově nebo ve sdružení s tím gajdošem. Nádherná písnička!

Muzikanti souboru Jasénka ve vsetínském zámku v r. 1981

Z V Ř T A N Ý (T 133)*

ZAHRAJ NĚ, HUDEČKU (M 6)

Moderato ($\text{♩} = 88$)
poco parlando

Velké Karlovice, úd. Podřatě
Zp. Johana Chovanečková - Polášková *24.4.1860
Sb. K Z 16.7. 1953

1. Za- hraj ně, hu- de- čku, na ten- kú stru- ne- čku,
šak ti já za- pla- tím, Bo- hu za- po- ru- čím
svo- ju ga- lá- ne- čku, svo- ju ga- lá- ne-
čku !

2. Zaplatím, zaplatím,
aťe včillěj nemám,
až si já na vesno
/: oveček uprodám.:/

VZPOMÍNKA STARÉHO BAČI, monotyp, 1999

PO DEŠTI, olej na plátně, 1998

VALAŠSKÉ RÁNO, olej na plátně, 1999

RÁNO NAD PŘÍSTAVEM, olej na plátně, 1999

PRŮMYSLOVÉ MĚSTO, olej na plátně, 1984

V ATELIÉRU

(foto Z. Hartinger)

Akademický malíř a grafik JILJÍ HARTINGER patří k čelným představitelům regionálního umění. Narodil se 20. srpna 1935 v Karolínce, kde žije a působí. Vystudoval SUPŠ v Brně (1952-57, K. Langer) a VŠUP v Praze (1957-63, A. Strmadel), obor užité grafiky a knižního umění. Podnikl několik studijních cest po jižní a západní Evropě. Vystavuje samostatně od roku 1963 a na území Severomoravského kraje od 70. let téměř každoročně. Je všestranným výtvarníkem. Vedle grafiky a malby se souběžně věnuje i monumentálnímu užitému umění. Tvoří tapisérie, art protisy, textilní paneau, vitráže a mozaiky. Uplatňuje je ve výzdobě interiérů státních zařízení - úřadů, škol, kulturních domů atd. - v regionu i za jeho hranicemi. Po stránce námětu vychází mnohdy ve své volné i užitkové tvorbě z odkazu lidové kultury Valašska a portrétuje zdejší krajinu.

Lidé Vás znají především jako krajináře Valašska.

„Možná kdybych žil v Praze či jinde, byla by má tvorba jiná. Ale tady jsem obklopen krásnou přírodou a stýkám se s obyčejnými lidmi a velmi si jich vážím. Nechci dělat umění pro umění, ale pro lidi. Víím, že kumštýři musí jít hodinky napřed. Je důležité, o kolik. Abyste neztratili kontakt s lidmi. Mají Vám alespoň trochu rozumět. Mám rád krajináře 19. století. Když si odmyslíte čitelnost, popisnost malby, tak uvidíte obrovskou lásku ke krajině, hloubku citu a lidskost, která v dílech je. Nechci, aby lidé při pohledu na moje obrazy byli zdeptáni, aby tyto obrazy znázorňovaly destrukci a vyvolávaly v lidech pocity skepse a smutku. Ale aby je potěšily a přinášely naději a radost. Vyvolaly v nich dobrou náladu. Aby skrze ně vnímali krásu valašské krajiny v různých ročních obdobích a denních náladách. Nejsem ovšem realista, jak by se mohlo na první pohled zdát. V krajině si pořizuji pouze studie. Realita je jen inspiračním impulsem, který moje představivost přetavuje, a výsledný obraz vzniká v ateliéru dle mé fantazie. Žádný obraz není dokumentem konkrétní přírody a města. V prožívání krajiny jsem totiž romantik. Jde mi o cit. Zároveň bych si přál dosáhnout ve svých dílech ještě větší jednoduchosti, monumentálnosti a zhuštěnosti formy, ale o to s větší působivostí výrazu.“

Vedle malby jste se intenzivně zabýval grafikou, svědčí o tom četné novoročenky, ilustrace knih atd.
„Jako grafik se nezapřu ani v malbě či ve vitrážích. Linie a její výrazové možnosti jsou mi nejbližší. Kresebnost vystupuje i u mých obrazů. Jsou spíše podmalované a následně zpevněné kresbou. Ta má jen naznačit, podtrhnout ráz krajiny. Hlavně nemá být upovídána. Je těžké dosáhnout rovnováhy v obraze.“

V současnosti tvoříte monotypy, tj. technikou, která je kompromisem mezi grafikou a malbou. Tematicky se navracíte k lidovým zvykům, např. k masopustu, slavnostem svatojánské noci.

„Monotypy jsou námětově spíše vzpomínkovou záležitostí. Vracím se k zážitkům, které jsem kdysi prožil. Odtud je i řešení kompozice. Pripomíná koláž složenou z útržků obrazných vzpomínek, které se prolínají. Podněcují fantazii diváka. Obraz je každou chvíli jiný. Tu z pozadí vystoupí doposud ztajená tvář. Tam zase šitit chalupy.“

Poslední otázka na závěr. Co pro Vás znamená být malířem?

„Pomohl bych si porovnáním. Nejen průtrž mračen, ale i kapka rosy dává rostlině vláhu. Nejen velcí světoví malíři, ale i Hartinger dává trochu té vláhy velkému stromu umění, aby mohl růst... Mě třeba potěší, že si můj obraz dají lidé do bytu a mnoho generací a návštěv jej poté může vidět a sžívat se s ním.“

Děkujeme za rozhovor a přejeme mnoho dalších let plodné práce a radost z dobře vykonaného díla. -OM-

Ludvika Smrčková, PLANÉ RŮŽE, triptych, křišťál, 1983

(foto A. Mynář)

Trojici nevelkých váz podle návrhu Ludviky Smrčkové zhotovil v roce 1983 ateliér Exbor v Novém Boru. Sklo je zpracováno klasickým hutním postupem, horní okraj je broušený a každá z váz je zdobena jemným rytím, které prováděl Bohuslav Horáček. Vázy jsou stylizovány do podoby planých růží a všechny mají základní podobu dolní části shodnou - jsou stočeny do tvaru kromolého kužele (jistě i kvůli stabilitě) a větvička nesoucí "květ" je vyryta. Napravo od stvolu je na všech třech vyryt autorčin podpis: L. Smrčková. Čistý tvar a jemný, graficky citěný rytý dekor, dávají tomuto souboru drobných skleněných plastik mimořádně působivý estetický výraz.

Váza - poupátko je vysoká 194 mm a průměr podstavy má 105 mm, nižší z růží je vysoká 200 mm a dolní průměr má 100 mm, vyšší růže má výšku 268 mm a průměr 142 mm. Do sbírek muzea byly zakoupeny koncem roku 1984 spolu s dalšími skleněnými objekty Ludviky Smrčkové, z nichž vyniká šestidílná sestava z masivního broušeného olovnatého křišťálu s geometrickým vzorem, která je vysoká přibližně 60 cm. Počátkem dalšího roku byly doplněny o pět sklenic z původně sedmadvacetidílné broušené banketové soupravy, navržené autorkou v roce 1956 a vyráběné v letech 1957 - 1958 v Moravských sklárnách Květná, které muzeu tyto sklenice (určené pro restauraci Praha na Expo 1958) darovaly.

Kromě nákupu z konce roku 1984, kdy muzeum získalo na dvě desítky prací L. Smrčkové z let 1948 - 1982, které byly realizovány ve sklárnách v Poděbradech, Karlových Varech, Květné a Novém Boru, se později podařilo získat i několik prací, vzešlých z autorčiny spolupráce se sklárnami v Karolince ve čtyřicátých letech, zejména v jejich první polovině. Nadto umělkyně ještě vsetinskému muzeu darovala složku s dokumentací, v níž byl i překvapivě kvalitní akvarel z doby jejího pobytu v Karolince.

Ludvika Smrčková, jedna ze zakladatelských osobností moderního českého sklářství, se narodila 23. února 1903 v Kročehlavech nedaleko Kladna. V Kladně vystudovala reálné gymnázium a poté v letech 1921 - 1927 uměleckoprůmyslovou školu v Praze u profesorů E. Dítěte, V.H. Brunera a F.Kysely. Současně (v letech 1921 - 1926) studovala ještě na FF Karlovy university a na VUT v Praze. Díky tomu mohla vyučovat matematiku a kreslení na středních školách, což bylo také po dvě desetiletí (1928 - 1948) hlavním zdrojem její obživy. Už ve třicátých letech však získala ocenění za svou sklářskou tvorbu (1935 - zlatá medaile na Světové výstavě v Bruselu, 1937 - Grand Prix na Mezinárodní výstavě v Paříži). Od roku 1948 se věnovala výhradně sklářství - do roku 1952 byla vedoucí výtvarnicí ve sklárnách Inwald v Poděbradech, poté působila ve stejné funkci v ÚBOKu. Vyznávala estetiku funkcionalismu a svým přístupem ovlivnila produkci stolního a užitkového skla. Vytvářela však i návrhy, které nebyly určeny pro hromadnou produkci. Věnovala se sklu hladkému i broušenému, sklu tvarovanému na huti i rytému či zdobenému kresbou. Kresbou, malbou a grafikou se zabývala po celý život, ne však soustavně, její hlavní zájem patřil vždy sklu. Není v dnešní době zvykem připomínat někdejší tituly, nicméně Ludvika Smrčková je obdržela oprávněně. V roce 1963 byla jmenována zasloužilou umělkyní, v roce 1978 získala titul národní umělkyně. Prožila dlouhý a tvůrčí práci až po okraj naplněný život. Zemřela v Praze 20. ledna 1991.

Tomáš Mikulaščík